

Luidi Ugolini

NIKOLO MAKIJAVELI

Političar, književnik,
istoričar i vojni pisac

Prevela
Biljana Stanojčić

Beograd, 2018.

Naslov originala:

Luigi Ugolini

IL ROMANZO DI NICCOLÒ MACHIAVELLI

KOBNA VATRA

Težak oblak dima pritiskao je poput kupole Trg Priora i činilo se da se nikada neće dići s krovova. Širio se težak, opor smrad izgorelog mesa. Ljudi koji su stajali na uglovima ulica Slikara, Nine, Vakereča i Kalimaruca bili su potpuno nemi. Vladala je ledena tišina. Ista ona rulja koja se uvek skupi kada je neko pogubljenje, čim se pojaviše tri osuđenika, počeo uglas da dobacuje uvrede. Ali, sva buka odjednom stade kada su tri jedna pokajnika, prekrivena kapuljačama kako bi sakrila lica, nestala u plamenim jezičcima. Sa velike lomače začuo se poslednji krik, a glas je bio njegov: „Primi! Primi!”¹ Onda je sve utihnulo, čuli su se samo huk lomače i pucketanje drveta u vatri.

Ljudi više nisu mogli da vide lomaču, već samo crni stub dima koji se lako dizao iznad odžaka. Varošani su se netremice posmatrali. Na svim tragično bleđim licima odslikavala su se ista osećanja. Sada su se svi osećali jednakim: svi oni koji su vikali: „Na smrt, na smrt!”, „U oganj lažni prorok!”, „Na vešala nevernik!”, i malobrojni koji su vikali: „Oče, oprosti im jer ne znaju šta čine.”

U tom trenutku kao da su svi već zaboravili na urlike: možda je sve ono što se desilo pred njihovim očima izgledalo kao ružan san. Redari i vojnici s helebardama² polako su se postrojavali i teškim korakom, gotovo vukući se, napuštali trg. Umirilo se zvono koje je kobno zvonilo. Užasan mrtvački odor nestade u sivoj izmaglici koja je prekrivala trg.

Odjednom — nalet vetra. Dim se zatalasa, uzburka u vrtlozima i viorima i podiže se iznad krovova. Pojavi se ono što je ostalo od lomače. Nije više bilo vatre već samo retkog, belog dima; između ugaraka mogle su se videti užarene poderotine. I Firentinci ponovo progovoriše.

Ali sada je priča bila drugačija. Nije bilo uvreda, samo kukanje, zapomaganje, plač: „Bože! Bože! Bože!”, „O, Sveti Jeronime, moli se za nas!”, „Spalili smo sveca! Bruka i sramota!”, „Neka na naše duše padne krv pravednih!”, „Pepeo! Nađimo pepeo!”, „Svaki delić je relikvija! Prokleti bili krvnici!”, „Smrt papi! Papa je spalio sveca!”, „Sveti Điro-

¹ Ovaj uzvik Điolama Savonarole može se tumačiti kao: „Primi k sebi!” ili: „Uzmi (moju dušu)!”

² vrsta puške (Prim. prev.)

lamo, oprosti sinovima svojim!” I žene i muškarci bacili su se na kolena, ne mareći za žar koji se još rasipao sa lomače, i štapovima, granama drveta i kukama, čak i golim rukama, izvlačili su relikvije iz vatre, i bez straha od opekotina čeprkali po žaru. Dim je nestajao u potpuno vedrom, plavom majskom nebu, prošaranom samo poslednjim crnim viorima.

I kuknjava se stišavala. Svi su ljudi bili na kolenima i niko nije vikao, samo su jednolično šaputali molitvu: „Sveti Jeronime, moli se za nas!” Neki su napuštali trg u tišini. Izgledalo je da je svima ponestalo glasa, čak i onima koje je do malopre strast najviše ponela. Šaputali su, stežući pesnice ili krsteći se, ili sležući ramenima, kao da odbacuju teret s leđa. Nisu se više ponašali kao pristalice Medičijevih, Savonarole ili njihovi suparnici; bili su samo Firentinci koji su prisustvovali tragediji kakvu Firenca nikad do tada nije videla.

— Ne, nikada, čak ni u vreme Čeka D’Askolija!³

Ko je to izgovorio? Mnogi se okrenuše prema njemu i učutaše.

Bio je to mlad čovek od tridesetak godina, koji je išao pod ruku s nekim malo mlađim prijateljem. Sudeći po njihovoj odeći, nisu pripadali najsiriromašnijem sloju, ali ni takozvanom debelom svetu: nisu imali na sebi ni nakita, ni ukrasa; njihova je pojava odisala jednostavnim umerenošću.

— Vidi, Nikolo, kako reč jeretik privlači pažnju naroda! Ovo versko delo obešćastilo je Firentinsku republiku, a narod nije umeo da spase nevinoga njegovih smrtnih muka!

— Bolje reci: mučenik, za šta ja smatram Frančeska Stabili! Imao je užasnu narav, ali je ipak bio učenjak i filozof dubokih shvatanja. Ah, narod, kažeš, moj Frančesko! Narod uvek pada u zanos za vreme ovakvih događaja! Zar nisi čuo šta su do pre nekoliko minuta vikali: „Smrt za Điolama!” „Smrt kalu—đeru!” kao što su i onomad vikali: „Smrt Čeku Đaskolu”, a tako su dobacivali, što iz neznanja, što zato što ih je zabavljalo, kao da proste žene umesto: „Dodavola!” kažu „Dođaskola!”

— Mislio je da je veći od Dantea, ali je umro dostojanstveno, nije povukao svoje teorije: „To sam napisao! To sam predavao!” Uvek je ponosno odgovarao sucima inkvizicije.

³ Frančesko Stabili D’Askoli (1267—1325), filozof i pesnik: rođen u Askoliju, spaljen kao jeretik. Danteov savremenik.

— Sada smo bili svedoci smrti čoveka još nevinijeg od Čeka D'Askolija! Savonarola je bio idealista do fanatizma: maštao je, jedna mu čista duša, da od Firenze napravi Hristov grad!

— Veruješ li ti, Nikolo, da je brat Điolamo bio svetac?

— Ne znam, crkva će to odlučiti... ali svakako ne crkva Aleksandra Bordžije.⁴

Bordžiji se sve može — promrmaljao je mladi Frančesko. — Da je živ onaj koji je mrtav već šest godina, lomača na Trgu Priora nikada se ne bi upalila.

— Lorenzo Veličanstveni!

— Svakako, Firenci su neophodni vladaoci kao što je on.

Na trenutak je nastala tišina, zatim se čuo žamor praćen uzvicima kod Palate Gvelfa, i kolona vojnika s helebardama se žurno, gotovo trkom, uputila ka trgu.

— Vraćaju se silnici — promrmaljao je stariji. Tada je pored njih prolazio vođa vojnika koji im je odsečno salutirao.

— Pomerite se, gospodine Makijaveli — dobaci im u prolazu. — Svašta može da se desi... narod na trgu nariče, skuplja pepeo, a mi idemo da ga bacimo u Arno, kako i red nalaže.

Onaj koji se zvao Nikolo Makijaveli okrenu se iznenada ka trgu.

— Neću da se pomerim! Hoću da vidim šta se dešava.

Frančesko Vettori ga uhvati za rame i zaustavi.

— Šta da vidiš? Zar nismo dovoljno videli?

— Videli smo poslednji čin jedne tragedije, ali sada počinje nova. Radi se o slobodi, a možda čak i o sudbini Firenze, a to ovaj ludi narod ne shvata! Zbacio je jednog velmožu, postavio drugog, pa ga spalio: sada je obezglavljen. Znaš li koliko će njih sada da gazduje? Osim ako tim žabama ne dođe zmija za kralja, kao u basni.⁵

Vojnici su krčili sebi put kroz gomilu palicama, rasterujući jednu rulju žena skupljenu oko ostataka lomače. A ona, ovako ugašena, bila

⁴ Volja pape Bordžije veoma je uticala na pogubljenje Savonarole iako je kaznu izrekla firentinska sinjorija.

⁵ Basna o kralju Travičelu. Žabe su tražile od Zevsu kralja. On im je, radi svoje zabave, poslao balvan da im bude kralj. Žabe su ga u početku poštovala, ali ubrzo su otkrile da kralj ne radi ništa, pa su od Zevsu zatražili drugog, na šta im je on poslao zmiju za kralja, koja je počela da ih jede, i rekao: „Kada niste hteli dobroga kralja, eto vam sada zlikovca.” (Prim. prev.)

je još užasnija. Drvo je izgorelo, ali su ostala gvozdena vešala sa kojih su visila tri pocrnela lanca s okovratnicima. Na njima su, pre samo sat vremena, visila tri osuđenika: Điolamo Savonarola, brat Silvestro Marufi i brat Domeniko Buonvičini, u belim dominikanskim odorama. Bili su žrtve hira Aleksandra Bordžije, Arabjata i Paleska⁶, što je izazvalo srdžbu naroda. Božji grad, grad Hrista kralja, trajao je samo četiri godine. Pad Karla VIII, koji je krenuo u osvajanje Napuljskog kraljevstva, predstavljao je prvi čin te drame. Điolamo Savonarola je sve to predvideo sa propovedaonice.

Karlo je marširao na Firencu. Nazivao je sebe prijateljem Firentinaca, koji su zaista oduvek bili u slozi sa Francuzima. Tražio je slobodan ulaz u grad i predaju svih tvrđava Republike, pomoć u namirnicama i novcu. Pjero Mediči, nejak sin Lorenca Veličanstvenog, krenuo je u susret francuskom kralju i predao mu tvrđave bez ijednog udarca. Uostalom, ne bi ni mogao da mu se suprotstavi!

A narod, koji su nahuškali sledbenici fra Điolama i bočne grane Medičijevih koja je podmuklo pretila vrlim rođacima na vlasti, tog se fatalnog dana⁷ digao i u svojoj uobičajenoj nestalnosti vikao: „Kugle! Kugle! Smrt porodici Paci! Smrt porodici Salvijati!”⁸

Pjero je bio između dve vatre. Nije mogao da se odupre volji naroda, a ni francuskom kralju: nije imao snage! Možda se plašio da koristi oružje protiv svojih građana. Možda je njegova žena, ohola i omražena Alfonsina Orsini, vodila glavnu reč... Bio je čovek koji ne ume da se suprotstavi, te je brže-bolje napustio palatu u Ulici Larga, sledeći primer svoga oca Lorenca, koji se, u trenutku kada je ostao sam i razoružan, predao napuljskom kralju Feranteu. Ali Lorenzo je uspeo da pobedi pobednika kralja Ferantea, i to samom svojom pojavom i šarmom. Pjero nije bio Veličanstveni! Firentinci su ga zbacili jer se nije suprotstavio kralju, ali

⁶ Alesandro Bordžija je papa Aleksandar VI, Arabjati protivnici i Medičijevih i Savonarole, a Paleski su pristalice porodice Mediči. (Prim. prev.)

⁷ Tog dana je ubijen Lorencov brat Dulijano, a i sam Lorenzo je bio ranjen. (Prim. prev.)

⁸ Jakopo Paci, čija je porodica suparnička Medičijevima, 26. aprila 1478. pozvao je stanovnike Firence da zbace Medičijeve s vlasti uzvikom: „Sloboda! Sloboda!” Narod je odgovorio: „Kugle! Kugle!”, što je bila direktna aluzija na grb porodice Mediči.

šta je sinjorija⁹ učinila da mu se suprotstavi? Ništa. Ništa nije ni mogla: bila je razoružana! Samo je istrajnost Pjera Kaponija spasla čast Firenci.¹⁰ Ona je bila slobodna, ali bez vođe.

Firentincima je ostalo samo da nađu krivca koga će prozivati na trgu. Bilo je to ime kaluđera Ćirolama Savonarole iz Ferare, divlje duše sklone krajnostima, gotovo fanatizmu. Temeljan teolog, rođeni vođa, ali prostodušan i utopista. Hteo je da od Firence napravi Hristov grad... Ali, videlo se da nije Firentinac. Hteo je da mahne čarobnim štapićem i da od ovog grada — humanističkog, estetskog, genijalnog, ali krajnje buntovnog, napravi uzoran manastir! Raskoš Veličanstvenog da zameni asketskim pojasom!

Ali, strastvenim propovedima i delimično ostvarenim proročanstvima uspeo je da natera ovaj narod, koji je izrodio tolike slikare, skulptore i zlatare, da na trgu spale umetnička dela koja je on proglasio đavolskim! Firenca „koja nikada nije savila rogove ni pred kojim gospodarem”, kako je sinjorija odgovorila glasnicima Henrika,¹¹ koji su nitalagali pokornost kraljevstvu, bila je na trenutak očarana fra Ćirolamom.

Da bi se u Firenci održali „mir, trezvenost i čestitost”,¹² bio je potreban ili svetac ili čarobnjak kao Lorencu. On je bio čovek iz naroda, kretao se po Firenci nenaoružan i bez pratnje, nije imao ni stajaću vojsku.

Kada se sudare dve morske struje, nastaje vrtlog. Ako se s jedne strane nađe raskoš Medičijevih, a nasuprot njoj pokajanje uz bičevanje, nastaje vrtlog raskola. Prezasićene propovedima, predskazanjima i pokorama, čari proroka su oslabile, a očekivanja ljudi porasla.

Neki su još uzvikivali: „Kugle! Kugle!”, a neki su tražili „čudo”.

⁹ Sinjorija je oblik vladanja u italijanskim gradovima u srednjem veku i u renesansi. Porodica ga je zadobijala novcem, ugledom i uticajnošću. (Prim. prev.)

¹⁰ Poznato je da je na pretnje Karla VIII odgovorio: „Vi svirajte svoje trube, a mi ćemo svoja zvona”.

¹¹ Henrik VII je 1308. godine izabran za kralja Rimljana, čime je u stvari postao kralj Nemačke. Godine 1312. započeo je pohod na Italiju s namerom da ga papa Klement V kruniše u Rimu. Italija mu je pružila otpor, a ponajviše Firenca. Preminuo je u Sijeni sledeće, 1313. godine, nakon čega se njegovo kraljevstvo raspalo. Ostavio je snažan utisak na savremenike, pa tako i na Dantea, koji ga se smestio u visoki *Raj* — peti krug svoje *Božanstvene komedije*. (Prim. prev.)

¹² U petnaestom pevanju *Raja* Dante tim rečima opisuje antičku Firencu, u odnosu na Firencu s kraja srednjeg veka. (Prim. prev.)

Ali fra Điolamo je svakog dana sve više preterivao: sada nije hteo da preobrati samo Firencu već i crkvu, veru, papu, ceo katolički svet. Firentinci su vernici, u određenoj meri, ali verski zatucani nikada nisu bili.¹³

Kada je fra Điolamo upleo u svoje propovedi crkvu, religiju, papu... a papa je bio Aleksandar VI,¹⁴ Điolamov ugled je stao da jenjava: protiv njega sada nisu bili samo „kuglaši” već i crkva.¹⁵ Franjevci nisu tolerisali da fra Điolamo sudi o veri; padale su optužbe i protivtužbe. Padali su izazovi. Franjevci protiv dominikanaca. U oba reda bilo je fanatika. Jedan kaluđer franjevac rekao je da je spreman da prođe kroz vatru da bi dokazao da je fra Điolamo lažni prorok. To je značilo da mora da prođe uskim prolazom između dve gomile užarenog drveta. Iz samoljublja dominikanci primoraše Savonarolu da prihvati izazov. Suludo, ali fra Điolamo pristade. Narod je klicao iz zabave kao nikada pre. Takav spektakl Firenca nikada videla nije! Za fra Điolama to je bio vrhunski dokaz: ako pobedi — biće bog, ako izgubi — to će biti propast, sramota.

Stigoše oba reda, pevajući psalme. Trg je vrveo od silnog sveta. Nebo je bilo mračno i pretila je oluja. Gomile drva ogromne, strašno ih je i videti. Dominikanci su nosili svečanu odoru, fra Điolamo je u rukama držao Presvetoga. Franjevci su bili u mantijama.

Onda je krenula rasprava: s Presvetim ili bez Presvetog? Franjevci su hteli da sam čovek odgovori izazovu, bez božanske pomoći. Niko nije ni pomišljao da je vera tako prešla u sujeverje. Rasprava je potrajala: jedna doktrina protiv druge, a nestrpljiva masa je urlala: „Vatra! Vatra!”

Gonfalonjer,¹⁶ plašeći se nereda, dade znak slugama da zapale vatru. Ponovo je nastala tišina koju je remetila samo grmljavina oluje koja se primicala. Vatra je bila visoka. Fra Điolamo je bio odlučan. Mirne ruke, stiskajući uz grudi pokaznicu, stade se penjati stepeni-

¹³ Poznate su firentinske pobune protiv papa; naročito protiv Bonifacija VIII i Siksta IV.

¹⁴ Aleksandar VI, rođen Rodrigo Bordžija, postao je papa u svojoj 61. godini (1492). Vodio je skandalozan život. Preminuo je 1503. godine. (Prim. prev.)

¹⁵ Loptaši, na italijanskom „paleski”, nazvani i „bidi”, bili su sloj stanovništva u Firenci koji se obogatio i postao moćan podržavajući vlast porodice Mediči. (Prim. prev.)

¹⁶ Prestižno zvanje u srednjovekovnoj i renesansnoj Firenci. Naziv dolazi od reči „gonfalon” — zastava komune.

cama palate. Kiša je naglo pljusnula i svojom silinom ugasila lomaču. Redovnici su se razili. Masa naroda je urlala i zviždala. Paleski i mnogi pjanjoni¹⁷ ispratiše zvižducima Savonarolu do Trga Svetog Marka. A za njega je osana¹⁸ bila golgota!

Trg je pružao jedan prizor. Od meteža, oduševljenja, kavgi, razjarenosti, ostali su samo dim i gadan smrad izgorelog mesa. Oko lomače se gužvalo nekoliko pobožnih žena i sledbenika u potrazi za moštima. Vrisnuli bi i briznuli u plač kada bi između izgorelih debala videli beli iverak, delić bedrenjače. Žene su neprestano ljubile te jadne ostatke, privijale ih uz srce i skrivale ih u grudi ili u pune pregače: „Sveti Jeronime, slava tebi!”, „Sveti Jeronime, moli se za nas!”, „Odlazite, krvnici!”, vikale su za vojnicima. „Spalite i nas s njim ako vam se može!” Vojnici su isprva mirno govorili: „Hajde, napravite mesta, žene! Vratite se kućama... pustite nas da obavimo svoj posao”. Onda su počeli da teraju jadnice gurajući ih drškama sekira. Budući da ove i dalje nisu htele da se pomere, vojnici su počeli da ih udaraju po leđima i glavama. Ali lakše bi bilo iščupati kaldrmu sa trga nego ove žene koje su se fanatično držale lomače.

Gledali su se, zbunjeni. Još i da oružje potegnu protiv ove šake dronjaka?! Pojavila se svečana figura gonfalonjera. Podigao je ruku. Onda se začuo njegov prodoran glas: „Pepeo u Arno!” Scena je tada postala još jasnija i tužnija: da bi udaljili žene od ostataka lomače, vojnici su ih vukli za kose unazad, ka sredini trga. Još jedna jedinica vojnika spustila se iz palate u pomoć. Lopatama i grabuljama skupljali su pepeo i kosti u košare od pruća. Na vrele komade su sipali vodu. Onda su ćutke, ne obazirući se na vrisku, kuknjavu i molitve, odvukli košare pored Crkve San Pjer Skerađo¹⁹ i dalje do Arna.

— Oni kažu „pravda je zadovoljena” — reče Nikolo Makijaveli Frančesku Vettori — možda gonfalonjer i cela sinjorija veruju u to, ali ja ti kažem, Frančesko, Firenci će se tek suditi.

¹⁷ Pristalice Savonarole.

¹⁸ Osana: 1. hebrejska liturgijska pesma; 2. uzvik — zdravo, dobro došao.

¹⁹ Crkva koja je stajala na mestu sadašnje galerije Ufici.

Pjanjoni su se polako razili, uz psalm: „Sveti Jeronime, moli se za nas”. Vojnici su se postrojili i ravnomernim korakom uputili ka obali reke.

— Prosuće pepeo u vetar — reče Makijaveli uz ironičan osmeh.

— A šta misle da prosipaju? Ideja se ne može ni spaliti ni prosuti. I Karlo Anžijski je „u mrak rasuo”²⁰ ostatke Manfredija,²¹ ali ga je Dante ovekovečio i iskupio.

Mlađi je ćutao i razmišljao. Onda reče:

— Nikolo, zašto si rekao da će Firenci tek da se sudi?

— Jer je Firenca sada poput zmaja kome je odsečena glava. Firenca je obezglavljena, a ko vodi grad bez glave? Možda narod koji ima sto glava i menja ih svakog trenutka?

— Ne vidiš li ljude sposobne da preuzmu u svoje ruke javne poslove?

— Ne vidim. Medičijevi koji su ostali u Firenci, to jest Popolanijevi,²² kako su rekli da će se zvati od sada, samo su čovečuljci bez kičme i ponosa: nemaju ništa osim novca. Medičijevi prognani? Pa šta može roditi zakržljala grana Lorenca Veličanstvenog? Pjero je slabić i nesrećnik,²³ sve mu ide naopako od kada se rodio. Đovani, dvadesetogodišnji kardinal... sutra će, možda, biti papa, ali ne može papa da rukovodi Firencem! Druga dva sina Đulijano i Lorenzo su još mali, ali verovatno niko od njih nije istog intelektualnog i moralnog ranga sa svojim ocem... U krajnjem slučaju, sada su samo obični izgnanici.

²⁰ Treće pevanje *Čistilišta*.

²¹ Sicilijanski kralj Manfred Hohenštaufen (1232—1260), poginuo u bici s Karlom Anžijskim.

²² Sporedna grana porodice Mediči, suprotstavljena glavnoj grani. Zbog republikanskog fanatizma uzeli su prezime Popolani (*popolo* znači narod na italijanskom, prim. prev). Kasnije će postati veliki knezovi Firence!

²³ Tako su ga i zvali: Pjero Nesrećnik.

PRAZNA OBEĆANJA

Iako detinjastog ponašanja, blagog temperamenta i optimistične prirode, tog 22. juna 1502. godine Pjero Soderini, koji je nekoliko dana pre toga bio izabran za gonfalonjera Firentinske republike, došao je kod svojih tajnih sagovornika, mračan i uznemiren. Koliko mu je ta dužnost, najveća koju može dobiti jedan građanin Firence, donosila ponos i sreću, toliko mu je doba u kome ju je dobio oduzimalo svaku radost.

Te je godine napunio pedeset. Nosio je svečanu odoru kakva je priličila njegovom rangu, ali lice mu je bilo kao u dobrog trgovca tkaninama koji razmišlja o povlačenju sa tržišta. Kada je primio to imenovanje, rekao je: „Avaj, zar nema boljeg izbora od mene u „velikoj varoši!”²⁴

Da se u tom trenutku u Firenci zadesio čovek koji je vojskovođa kao Frančesko Sforca i mudar diplomata kao Lorenzo Veličanstveni, ta bi iskra odmah bila ugašena. Kada je umro Veličanstveni, Firenca se bacila u zagrljaj kaluđera. Prošle su četiri godine otkako je ozloglašena lomača na Trgu Priora progutala čoveka koga je narod nazivao svecem i prorokom. Četiri godine neprekidnog smenjivanja vlasti. Da je svaki Firentinac mogao slobodno da govori šta misli i da mu je bila ponuđena vlast nad Firencom umesto da viče: „Hoću!”, poput pobunjenih zanatlija kod Dantea²⁵, promrmljao bi: „Bože, sačuvaj!” Firenca je bila saterana u čošak i, poput kakve uplašene životinje, bila nepredvidljiva i svaki je čas mogla ugristi.

Na severu, Luj XI osvojio je Milansko vojvodstvo. U centru i na istoku bili su nepobedivi Kastručo Kastrakani — vojvoda od Luke i Pize i Kangrande dela Skala — vojvoda od Verone, pod Čezarem Bordžijom. Ali Firenca je uvek blagonaklono gledala na Francuze i nije toliko strepela od severa, koliko od centra. Šta je hteo sin pape Aleksandra VI?²⁶ Naizgled, sitnice kao što su vojvodstvo Urbino, kneževina

²⁴ Tako je Dante nazivao Firencu: „La Gran villa”.

²⁵ „Ciompi” su niži, siromašniji sloj zanatlija u Firenci, pre svega grebenari vune, koji su leta 1378. godine pobunom zatražili glas u odlučivanju. (Prim.prev.)

²⁶ Aleksandar VI imao je decu iz perioda kada je živio svetovnim životom.

Forli, Faenca ili Imola... a, u stvari, celi Lacio, celu Toskanu i — zašto da ne... celu Italiju.

Firenca, nenaoružana kao i uvek, rešavala je sukobe diplomatijom. Ali ljudi kao što je Čezare, vojvoda od Valensije,²⁷ ne mare mnogo za diplomatiju i pregovore. On je bacio oko na jug.

— Gospodo — s uzdahom reče gonfalonjer kada se njegovi gosti smestiše — saopštavam vam da su juče brodovi Čezara Bordžije okupirali ostrva Elbu i Pjanozu, a pešadija je zauzela Pjombino.

Stariji sagovornik, koji je inače bio malo stariji i od Pjera, klimnu glavom. Nosio je svešteničko odelo a na grudima biskupski krst.

— Znali smo, znali smo, brate! — reče s osmehom.

— Dobro, ali nećete se toliko smeјati kada saznate svrhu ovog razgovora.

— Nije teško pretpostaviti, Pjero! Želite da me postavite za ambasadora u Valensiji! — biskup Voltere, Frančesko Soderini, odmah se prekrsti.

— I odabrao sam da vas prati ovaj cenjeni i učeni mladić pored vas, koga vi odlično poznajete: Nikolo Makijaveli, čije vrline jako poštuje-mo. Već četiri godine je u službi Republike, dokazao se kao ambasador. Bio je kod porodice Apijano — gospodara Pjombina, bio je u Forliju kod velike Katerine Sforca Mediči, bio je kod francuskog kralja, u raspravama parirao moćnom kardinalu Žoržu d'Ambuazu, s kim je... s kim je... Hajde, gospodine Nikolo, podsetite me o čemu ste ono raspravljali s kardinalom... Razumećete, imam mnoge stvari u glavi, pa se trenutno ne mogu setiti.

Makijaveli se blago pokloni.

— Gospodine, jasno sam i otvoreno izrekao svoje mišljenje o francuskoj politici u Italiji i o nepovoljnom ishodu nekih ratnih poduhvata...

— A kardinal vam je dopustio da o tome govorite?

— Svakako, gospodine, bio je veoma zadovoljan mojom iskrenošću.

— Kojom ćete se, verujem, služiti i pred Valensijancem, osim ako i Vama ne dođe da se prekrstite kada se pomene njegovo ime, kao mom bratu biskupu Volteru.

²⁷ Postao je vojvoda kada mu je francuski kralj, u želji da ga učini prijateljem, poklonio Valensiju.

— Ah, ne, gospodine, ne plašim se ja Valensijanca. Veoma ga poštujem kao čoveka od oružja i razboritog vladaoca.

Nastupila je duga tišina. Braća Soderini gledali su se netremice. Onda progovori gonfalonjer.

— Naravno, naravno, a ko to negira? Čezare Bordžija je veliki vojvoda, pričaju da je surov, ali sposoban i hrabar.

Biskup je gotovo prestravljen pogledao Makijavelija.

— Bože! Pa vi mu se divite, Nikolo? Ali njega svi znaju kao đavoljeg sina, čudovište spremno i na najgore surovosti.

— Priznajem, ali je sposoban da vodi državu kao malo ko. Osim toga, on je izuzetan, sjajan gospodin, toliko vešt vojskovođa da mu nijedan veliki izazov ne predstavlja poteškoću. Njegova strast za novim osvajanjima ne može se zaustaviti.²⁸

— Vi smatrate da su te vrline tolike da opravdavaju najsurovije zločine? — prekinu ga s prezirom Soderini.

— On je vladalac, a koja vrlina bolje priliči jednom vladaocu nego želja za slavom? Dodajte tome da je u ratu kao munja, dolazi iznenada i niko ne zna kuda ide. Njegovi ga vojnici obožavaju, odabrao je najbolje borce Italije... Eto zašto uvek pobeđuje i izdiže se nad sudbinom.

— Ah, Nikolo, pevaš hvale tom zločincu, antihristu! — trznu se biskup Soderini u stolici.

— Smiri se, smiri se, brate! — raširi ruke gonfalonjer i pokuša da ga umiri. — Seti se da ideš kod njega u ambasadu. Ako ideš tako nastrojen prema njemu, koje dobro možeš doneti Firenci? Jesi li zaboravio da smo mi, da je Firenca sutrašnji zalogaj Čezara Bordžije?

— Ako dozvolite meni, najmlađem, da nešto kažem, objasniću vam ovaj svoj stav. Šta je vojvoda iz Valensije? Vladalac. Šta je misija vladaoca? Da stvara kraljevstva ili vojvodstva, ili stabilne, jake kneževine gde žive ljudi, ako ne srećni (jer sreća nije s ovoga sveta), onda bar sigurni i u napretku. Jesu li bili srećni stanovnici Forlija, Riminija, Faence pod dosadašnjim vladalcima? A kako mogu biti sigurni gradovi koji sami grade kraljevstva? E sada, šta namerava Čezare Bordžija? Da ponovo ujedini te male teritorije u jednu veliku kneževinu, stabilnu, moćnu, zaštićenu od kojekakvih osvajačkih ambicija nekakvih tirana. Od varo-

²⁸ Makijaveli je smatrao Bordžiju idealnim vladavcem.

šica napraviti kraljevstvo, od osvojenih naroda napraviti odane građane. Zar to nije velik i plemenit poduhvat? — Nikolo se zagrejao u govoru. Njegovo lice, koje je obično bilo bledo i pomalo pepeljasto, dobilo je boju, oči su mu sijale.

Soderinijevi su se nemo gledali. Njihovi pogledi su jasno govorili ono što su mislili: ovaj mladić je mnogo postigao, a tek će mnogo da postigne. Politika mu je u krvi. U blagom čudu, biskup Soderini je slušao ovaj neobuzdani govor, bora mu se iscrtavala između obrva.

— Koliko entuzijazma, moj Makijaveli! — kaza polako. — Čezare Bordžija je vešt s oružjem. Ko to negira? I političar... na svoj način. Kada nešto zamisli, to i ostvari, ali... njegove ruke, kako vam se one čine?

— Krvave, hoćete reći — osmehnu se Nikolo. — Ali cilj je ono bitno! Mislite da su Marije i Sula²⁹ pre rata gledali jesu li im ruke krvave ili ne? Neke surovosti su upotrebljene dobro, a neke loše. Dobro upotrebljene su one koje se izvode jednim udarcem, zbog neophodnosti da se učvrsti vlast i, da ne dužim, to je korisno za podanike. Verujte, gospodo, ovo je vreme vojvode iz Valensije. Pružati otpor je ludost a, s druge strane, za Firencu je dobro da on dela, Firenca treba da mu poželi dobrodošlicu! Ili imate vojsku sposobnu da mu se suprotstavi? Nemate, već šaljete nas, dva dobra čoveka koja i ne treba ništa drugo da izvuku od njega osim da bude koliko je moguće ljubazniji i liberalniji prema Firenci.³⁰

Biskup sleže ramenima.

— Tako neka bude, Nikolo! — reče kratko.

Dok se tako razgovaralo u Firenci, u Romanji se govorilo sasvim drugačijim tonom. Gospodari Romanje su bili u Mađoneu, u Perudi i pripremali su mišolovku velikom mišu.³¹ Taj poniženi miš je dolazio iz Francuske, gde je morao na kolenima da moli kralja Luja i brani se od optužbi Firentinaca. Ah, ti Firentinci, koji uvek sležu ramenima i koji se, kada ne umeju da se služe oružjem (što retko umeju), služe klevetom!

²⁹ Lucije Kornelije Sula i Gaj Marijus Mlađi vodili su jedan od građanskih ratova u antičkom Rimu, 82. godine pre Hrista.

³⁰ Potrebno je posmatrati Makijavelijeve teorije u svetlu njegovog vremena. Danas nam izgledaju ciničnim, u svom vremenu bile su praktične.

³¹ Bordžiji, kome u tom trenutku okolnosti nisu bile naklonjene.

— Oni kažu da je pobuna Areca i Val di Kjane protiv „Republike ljiljana”³² vaše maslo.

— Klevete, gospodo, čiste klevete! Ja želim samo da donesem mir u ovu jadnu Romanju, koju je sto veprova rastrglo, i svaki od njih želi najbolji komad.

— Hoćete reći da to nije istina, vojvodo? — blago ironično reče Luj.

— „Cezara ostaviti na tronu...!”³³ Veličanstvene su Danteove reči, a i ja nosim Cezarevo ime. Kako može biti loše da vladalac bude samo jedan gospodin, i to mudar, cenjen, valjan...

— Kao vi, vojvodo!

— I drugi to tvrde, dakle, šta ima loše u tome? A najveće dobro bi bilo da taj vladalac uspe da zakrpi desetine i desetine rasparčanih delića samozvanih država, i da od njih sastavi pravu, jedinstvenu državu, jaku i slobodnu, koja će biti verna i dostojna saveznica Vašoj visosti! Priznajem, nije da mi se ne bi dopalo — reče vojvoda i postade ozbiljan. — Vaša visosti, verujete li vi Firentincima?

— Firenca više ratuje zlatnicima nego oružjem... Ipak, Firentinci su nam oduvek bili dobri prijatelji... Ne dirajte Firencu, vojvodo!

— Ljubav ili strah? U tome je stvar. Ali ako je vama, Visosti, toliko stalo do Firence, ja je neću dirati... jer Firenca nije za mene! Ali, molim vas, dajte mi slobodnu ruku u Romanji! Pomozite mi da preuzmem Bolonju od porodice Bentivoljo. Kada budem imao taj grad, ostalo će samo doći. Ali potreban mi je vaš pristanak.

— Imate ga — reče kralj ustajući kako bi najavio kraj audijencije — ali reagujte brzo. Tih deset ili dvadeset veprova ako se ujedine, naškodiće vam više i od tigrova!

Vojvoda od Valensije se vratio u Italiju tmuran i zamišljen. Prvi put se osetio samim. Nije mogao da se osloni na francuskog kralja, Venecija ga je mrzela, napuljski kralj je čekao da vidi kako će se situacija odvijati, sitni gospodari Romanje su ušli u savez protiv njega — ili će ih pobediti odmah, ili nikada. Jedino je mogao da računa na papu, ali ponekad ni papska moć nije zaštita od kleveta.

U Madoneu su se skupljali sitni gospodari, sjedinjeni prvi put. Uje-

³² Firenca. Na grbu Firence je ljiljan. (Prim. prev.)

³³ *Čistilište*, 6. pevanje.

dinjavala ih je zajednička opasnost. Saveznici su bili Paolo Orsini — vojvoda iz Gravine i kardinal Viteloco Viteli — desna ruka Bordžije u poduhvatu s Arecom, Oliveroto da Fermo i Đanpaolo Baljoni — gospodar Peruje. Čezare Bordžija se zaustavio kod Imole.

U ovom brzom potezu više od desetorice gospodara igralo je na život, na državu, na vlast.

Narodi... Narodi nisu bitni! Oni će, kao i uvek, aplaudirati pobjedniku.

— Valensijanac je gotov, kad vam kažem — reče silovito kardinal Orsini — ima malo ljudi, i za pohod na Bolonju čekaće pomoć Francuske. Nemojte se plašiti! U ovom trenutku Bolonja je sve što ga zanima, a mi smo spremni. Urbino se diglo i zauzelo tvrđavu koja je veoma bitna Bordžiji. Sada je trenutak da ga napadnemo u Imoli, pre nego što mu pristignu francuski vojnici u pomoć.

Viteloco Viteli skoči. On je bio vešt s oružjem i cenjen vojskovođa, njegova reč je uvek bila rado uvažavana.

— A Firenca? Ona nam je nepoznanica. Firenca je svakako na strani vojvode. Firenca mrzi i nas Vitelijeve i vas Orsinijeve zbog pobuna koje smo izazvali u Arecu i Val di Kjani. Ako Valensijanac nasluti naše planove, zatražiće utočište u Firenci, a na Firencu se ne nasrće tek tako.

— Nasrnućemo mi na njega pre nego što nam izmakne — govorio je Đanpaolo Baljoni — treba da se pokrenemo bez oklevanja.

— Mi smo spremni! — rekoše saveznici uglas.

— Zbog časti — nastavi Viteloco — porodica Bentivoljo je zatražila našu pomoć. Zar ćemo ih prepustiti na milost i nemilost Bordžije?

Svi se digoše na noge i ispružiše ruke na zakletvu.

— Krećimo i ne oklevajmo! — zaključio je Viteli. — Ko prvi napadne, na pola puta je do pobeđe! U Fosombroneu boravi jedan Bordžijin garnizon, treba da ga iznenadno napadnemo. U Fosombrone!

U istom trenutku kada je vojska ovih saveznika polazila iz Mado-nea, u Imolu su pristizali firentinski ambasadori.

— Šta mi donosite u svojim srcima — mir ili rat? Može li se ratovati protiv Čezara Bordžije koji Firenci želi samo mir, napredak i slobodu?

Omekšao je pogled, razvukao lice u grimasu koja je trebalo da bude osmeh i krenuo u susret legatima, pružajući im ruke.

— Mi ti donosimo mir i svoju pomoć — reče biskup Soderini.

— Obećavamo ti pomoć u oružju i novcu — nastavi Nikolo Makijaveli — i ako zatreba, sigurno pribežište u našem gradu, koji još od vremena Totile³⁴ nijedan neprijatelj nije osvojio.

— Onda, hajde da se polako dogovorimo — reče s olakšanjem Bordžija.

Nikolo je prvi put video lice onoga čije je samo ime budilo strah kod ljudi. I pošto je Čezare primetio da ga ovaj znatiželjno posmatra, progovorio je poluozbiljno:

— Da li se plašite mog lica, gospodine Makijaveli? Nemojte strepeti kako strepe oni koji me nazivaju sramnim papinim sinom.

— Uopšte se ne plašim, niti vas smatram sramnim, gospodine vladaoče — reče mirnim glasom Makijaveli — i smatram da bi trebalo da svi misle kao i ja kada se zna da je Njegova svetost živela svetovnim životom u vreme kada je dobio decu.

Valensijanac klimnu i pozva ambasadore da sednu.

Makijavelijevo lice je bilo mirno, ali duša mu je bila nemirna i tužna.

Izgled Valensijanca nije izazivao ni sažaljenje, ni poštovanje. Bilo je nečeg odbojnog u tom hladnom, dugačkom licu, koje kao da je dletom uklesano u drvo. Oči su mu bile hladne kao čelik, ali ne i isto tako svetle. Blago riđa brada mu je uokvirivala lice, uglovi usana bili su savijeni nadole, dajući mu surov izgled. Usne su mu bile tanke i beskrvne, sivkastozelenkaste. Kao da je preko celog lica imao sloj voska. Gnojnice su mu šarale čelo i obraze.³⁵ Sve to je izazivalo gađenje kod posmatrača. Glas mu je bio blago hrapav, udarao je kao metal u glavu kada bi zapovedao.

U ljutnji, umesto da pocrveni, on bi još više pobledeo. Surova naređenja bi izdavao tiho, gotovo nerazumljivo, a ponekad samo gestom da se izvrši presuda. U laži je bio pravi majstor; kada je izgledalo da je besan, u stvari to nije bio. Kada je pridobijao saveznika ili ubeđivao kakvog moćnika u nešto, govorio je nežno, kao da rečima miluje, go-

³⁴ Totila, kralj Ostrogota od 541. do 552. (Prim. prev.)

³⁵ Teško je bolovao od *galske bolesti*, kako su u to vreme Italijani nazivali sifilis. (Prim. prev.)

tovo kao žena. Retko se smešio, ali nekada je umeo da prasne u ljudi smeh. U tim situacijama samo oni koji su morali, smejali su se s njim, ostali bi bežali sasvim zbunjeni.

— To sam ja hteo, to sam ja čekao od Firenze — počeo je prvi da govori Čezare Bordžija — jer treba mi neko da mi čuva leđa i da me podržava. Imam brojne neprijatelje oko sebe, a u ovim teškim trenucima nestaju i najverniji prijatelji.

— Kako? — progovori Makijaveli. — Jedan Viteli, jedan Baljoni, jedan Orsini, koji su vam do juče bili sigurni saveznici?

— A danas najljući neprijatelji, koji uz to imaju i prednost! Imaju bolji položaj i veću vojsku. Treba li da ostanem u Imoli i da dozvolim da me osvoje? I ako ne dođe francuska konjica, kako uopšte i da razmišljam o napadu na Bolonju? Šta kažete, gospodine Makijaveli?

— Taktizirajte — reče mirno Nikolo. — Budite Fabije³⁶ kada ne možete biti Cezar. — Taktizirajte i čekajte pomoć. U međuvremenu pregovarajte i skupite što više vojnika.

Valensijanac je škiljio u Makijavelija.

— A onda? — upita gotovo bez razmišljanja.

— A onda... tamo gde nemate silu, igrajte lukavo. Setite se čuvenih Danteovih stihova u kojima se Gvido da Montefeltro obraća papi Bonifaciju VIII: „Prazna obećanja će te dovesti na svetu stolicu”.³⁷

— Ja se ne razumem u pesme i ne razumem Dantea — reče Valensijanac smejući se — ali čini mi se da mi vi savetujete da obećavam, a ne ispunjavam.

— Tako nešto, gospodine. Tako vam je, kada ne može silom, možda će moći milom.

— Razmišljao sam... — reče Bordžija ozbiljno, dok mu se lice smrkalavalo. — Ovde je potrebna diplomatija. Da, Makijaveli, primeniću tvoja „prazna obećanja”. I to vrlo prazna, veruj mi. Borićemo se najjačim oružjem: novcem... a onda ćemo pregovarati... Svakako ako moji neprijatelji prihvate moju velikodušnu ponudu.

³⁶ Kvint Fabije Maksimus Kunktator, diktator i konzul bio u po Rim najgorim trenucima Drugog punskog rata. Primenjivao strategiju izbegavanja uredene bitke s Hanibalom i posrednog iscrpljivanja njegovih snaga. Ta taktika je sprečila Hanibala da primeni svoje spektakularne pobeđe nad Rimljanima i dobije rat.

³⁷ Pakao, 17. pevanje, stih 109.

— A šta ćete ponuditi pod Demoklovim mačem?³⁸

— Veliko obećanje, ali bez prave vrednosti! — rekao je i ustao
Valensijanac — Neka se postavi trpeza za ambasadore iz Firence!

³⁸ Po Ciceronovom kazivanju, Demokle je bio dvorjanin kod Dionizija I — tiranina iz Sirakuze. Jednom prilikom je laskao Dioniziju zbog bogatstva i moći, a ovaj mu ponudi da zamene uloge na jedan dan. Dionizije je organizovao svečanost, a nad kraljevskom stolicom, u kojoj je sedeo Demokle, vezao je mač. Tako Demokle nije mogao da uživa u veselju.

KAKO JE VALENSIJSKI VLADALAC UBIO VITELOCA VITELIJA³⁹

U Fosombroneu malobrojni vojnici Valensijanaca bili su razbijeni i Bordžija bi pao da su njegovi neprijatelji samo ušetali u Imolu. Ali, nadahnuti pobedom i ubeđeni da imaju Bordžiju u šaci, odlučili su da se malo igraju mačke i miša.

Ali Čezare Bordžija, koji nije bio miš, ostao je da čeka u Imoli. Kako ga je uvek pratila đavolska sreća, francuski kralj mu je poslao konjicu. I druge oružane snage su pritekale u pomoć. Papin sin je shvatio da se situacija preokrenula — on je sada bio u poziciji mačke.

Ali mačor je mirovao, nije skupljao vojsku niti je glancao oružje. Jer nije odlučivalo oružje. Bitkama nije bilo kraja, a izboriti se sa četiri neprijatelja nije bilo lako.

Poslao je ambasadore sa pismima koja je lično napisao.

Saveznici su ih pročitali, pogledali su se i začudili. Je li ovo Čezare ili Lorenzo Veličanstveni?⁴⁰

— Bože me sačuvaj! — grmnuo je kardinal. — Jel se ovo đavo pravi svecem ili ja više ne umem da čitam?

— Ma šta on hoće! Šta to kaže? — prasnu ljutit Viteli.

— Ništa! Kaže da je ono što je osvojio naše! Da, naše! Njemu je dovoljna samo titula vladaoca! Čujte: „A vi ste oružjem udarili na onog ko vam poklanja ono što je osvojio: meni titula, vama kneževina.” Nudi primirje.

— Prevara! Lisičja laž — viknuo je Viteli. — Ne prihvatamo! A kakvu garanciju imamo?

— Nadmoć oružja — odgovori Oliveroto da Fermo. — Ako smo mi jači i ako se možemo lepo dogovoriti, zašto rizikovati?

— Ovo je suviše velikodušno i nesebično od čoveka surovog poput Bordžije — reče kardinal zamišljeno.

³⁹ Smatrali smo zgodnim da zadržimo originalni naslov ovog poglavlja kao u Makijavelijevom *Vladaocu*.

⁴⁰ Aluzija na trenutak kada je Lorenzo Veličanstveni nenaoružan izašao pred napuljskog kralja Ferdinanda.

— Neće škoditi da pokušamo. Da se vratim na ono što sam govorio. Mi smo jači, ostaćemo ujedinjeni i nemamo se čega plašiti. Ja ću lično otići da razgovaram sa Valensijancem.

Vojvoda iz Gravine jaše ka Imoli s jednom četom kopljanika.

Bordžija mu izlazi u susret s malobrojnom pratnjom. Grli ga.

— Dobro došao, gospodine i brate! Vidiš koliko je ovaj susret drag Čezaru Bordžiji!

— Hvala Bogu za susrete koji donose mir! — odgovara Orsini i pruža ruku.

Valensijanac ne nosi zaštitni oklop, već sjajnu svilenu odeždu i plavi plišani plašt.

Ulaze u gradsku palatu, gde ih bratski dočekuju. Orsini postaje ozbiljan, kao što i priliči jačem: neka ovaj Španac shvati da nismo odgovorili na njegov poziv zato što smo slabiji, već zato što smo velikodušni.

A Valensijanac — sav veseo i pričljiv.

— A zašto ratovati kada se možemo bratski boriti za isti cilj: usrećiti ne samo Romanju već i celu Italiju. Njegova svetost i ne želi drugo. A zar ste vi pomislili da neko hoće da vam oduzme kneževine? Neke gradove jesam osvojio, tačno je, ali to sam uradio kako bih ih vama ustupio! *Aut Caesar aut nihil*⁴¹, kažem ja. Za mene je prihvatljivo samo jedinstveno kraljevstvo cele Italije ako uspemo da ostvarimo taj san.

— I neka vam bude sa srećom, gospodine vladaoče — reče suvo Orsini. — Šta nudite?

— Primirje, naravno! Zar je neophodno da pregovaramo pod sečivom mačeva i pod vrhovima kopaljca?

— Oružje će mirovati — reče veselim glasom Orsini.

— Tražim vam samo jednu naknadu — prekinu ga Valensijanac — da mi vratite moju kneževinu Urbino, koju sam pošteno osvojio. Ja ću se držati svoga, a vi svoga.

— No, samo tren, gospodine vladaoče, to je *conditio sine qua non*⁴² ... Što se tiče Bolonje... Ne dirate Bentivolja.

— Neću ga dirati, ali dobiću Urbino?

⁴¹ Ili Cezar ili ništa.

⁴² Neophodni, ključni uslov.

— Dobićete ga. Ako su vaše namere ozbiljne i poštene, zaključili smo mir.

I tako se Orsini vratio kod svojih saveznika kao pobjednik.

— Zaključili smo mir ako se slažete. Valensijanac neće dirati Bolognju, ali želi Urbino.

— Nikada!

— Izvinite, ali ja sam se jako potrudio. Mislim da nema potrebe još više izazivati papu. Vredi da damo Urbino za mir.

Mir je. Svi mirno dišu. Vuk je naoštrio kandže a nije pala krv. Došlo je petsto kopljanika koje je poslao francuski kralj, ali Bordžija ih je, kako ne bi izazvao sumnje, raspustio i poslao u Lombardiju, a kod sebe zadržao šezdeset konjanika. Zaustavio je oružje, ali ne i manevre. Šalje najvernije vojnike na strateška mesta, udaljava ih od sebe, ili barem tako izgleda. Jedne šalje na istok, druge na zapad.

— Rasuti su, slabi — kaže vojvoda iz Gravine.

— Mislim da nisu baš tako slabi — kaže Viteloco. — Treba da budemo pažljivi.

— Oliveroto šalje poruke Valensijancu: „Ako želite da sarađujete s nama u Toskani, mi smo spremni.” — Valja mu pokazivati vernost, tako ćemo ga namamiti.

Valensijanac odgovara:

— Ne nameravam da u Toskani bilo šta radim: sa Firentincima sam prijatelj. Ako ste mi prijatelji, pomozite mi da osvojim Sinigaliju, neće biti teško. To je više igra: igra pomirenja.

Ovaj se poduhvat dopada saveznicima. Samo Viteli malo okleva, ostali su optimisti. Valensijancu su, kažu, potrebni prijatelji nego neprijatelji.

Vladalac je u Čezeni. Saveznici kreću na Sinigaliju, koja se odmah predaje, ali tvrđava ne želi da se preda nikome drugom osim vladarocu.

Šalju po njega. Bordžija trlja ruke: „Kakva šansa! Oni njega zovu. Nije da ja tražim da odem!”

Jaše sin Aleksandra VI, jaše taj vrli vitez da svede račune. Koja sreća! Mačor je pozvan kod miša. Jaše i usput se seća onih reči: „E, Makijaveli, dobar si ti Firentinac! Znaš ti s tim tvojim Danteom onu: *prazna obećanja!* Da, da, ali na kraju krajeva, šta sam ja obećao? A zar nisi ti sam, Makijaveli, rekao da je cilj ono što se računa? A moj je cilj dobar! Naravno, za mene!”

Stiže u Fano i tamo se zaustavlja. U susret mu izlaze Vitelijeви i Orsinijeви glasnici: neka požuri kako bi preuzeo Sinigalsku tvrđavu!

— Sačekajte me tamo, stižem polako. Čemu žurba? Pobili smo! Sustići ću vas i završićemo prijateljski ovaj lepi posao.

Glasnici se vraćaju: „Vojvoda kaže da ga sačekate u Sinigaliji. Izgleda veoma veselo!”

— Ima li mnogo vojske sa sobom?

— Video sam svega stotinak francuskih kopljanika.

Viteloco Viteli je zamišljen i uznemiren:

— Samo da se ova Sinigalija ne pretvori u klopku.

Paolo Orsini se smeje:

— Mačke se već osećaju kao miševi! Zar niste vi sami sto puta rekli da Valensijanac imamo u šaci? Vojvoda će biti srećan da se rukujemo. Mi smo njemu potrebniji nego on nama.

— Daj Bože! — kaže Viteloco. — Ali mislim da se nepotrebno kockamo!

— I on se kocka. Ako ne odemo, ispašćemo kukavice — kaže Paolo Orsini. I smeje se misleći na vrećicu novca koju je dobio prethodnog dana preko tajnog glasnika, i na pismo koje mu obećava izvesno vojvodstvo.

U međuvremenu Bordžija izdaje naredbe. Veče je, 30. decembar 1502. godine.

— Dodite — kaže svojim ljudima. Njih je osam najvernijih, a na njihovom čelu monsinjor Mikele iz Eune, koji pretenduje da postane kardinal. — Dobro me slušajte. Sigurno će nam krenuti u susret. Doći će Viteloco, Paolo Orsini, vojvoda iz Gravine i Oliveroto. Kada nam pridu i kada nam pruže ruke, dvojica od vas će ih uhvatiti, po jedan s obe strane, kako bismo im odali počast, naravno... i onda ih odvedite kod naših... Jesmo li se razumeli?

— Savršeno — promrmljao je monsinjor.

— Pratite ih kroz Sinigaliju sve do kasarne, dok nisu na sigurnom... Dobro! A sada o ratnom planu jer ne zaboravite da smo mi i pored mira u ratu!

Prasnuli su u smeh na domišljatost vojvode.

— Pazite, prati nas dve hiljade naših konjanika i iza njih još deset hiljada pešaka.

— Deset hiljada pešaka! — iznenadi se monsinjor iz Eune. — Ja sam mislio da je Sinigalija već zauzeta.

— Oče, nisi baš bistar. Ne radi se o tome da mi zauzmemo Sinigaliju, već da je bitkom preuzmemo od onih koji su je već zauzeli. Neka krenu noću kako bi ujutru bili na Metauru i neka me tamo čekaju. Jeste li shvatili?

Vojnici su na vreme bili kod manastira, Bordžija šalje pet stotina konjanika i naređuje pešadiji marš.

Viteloco i Orsini izlaze iz Sinigalije⁴³ i dolaze vojvodi u susret. Ostavili su unutra Oliverota sa njegovim ljudima: sto pedeset konjanika i sto pešaka. Ostatak vojske je bio 10 kilometara dalje kako bi oslobodili kasarnu za Bordžijine ljude.

Pristiže Valensijanac i naređuje svojim ljudima da se zaustave na mostu i da stanu s obe strane kako bi otvorili prolaz za pešadiju. Pešadini, paradiraju ka gradu između dve kolone konjanika čvrstim korakom, kao da su osvajači.

Valensijanac stoji nasred puta, podignute glave, ispršenih grudi. Na usnama mu je zaleđen osmeh. Viteloco, Gravina i Orsini prilaze vojvodi.

Jahali su tri mazge, nenaoružani. Viteli je nosio zeleni plašt, lice mu je bilo mirno, ali tužno. Duša mu je bila uzburkana: „Zašto je došao? Koja ga je sila naterala? Zašto su bili smušeni, gotovo ponizni i potčinjeni umesto ranijeg osećaja trijumfa? Iz skromnosti ili iz prijateljstva? Ili zato što je pred njima bio papin sin?” Zato su se ovi pobednici osećali kao da su pobeđeni.

Prvi je ruke podigao Valensijanac. I dalje se smešio:

— Bog s vama, gospodo!

— Nebo vas pazilo, gospodine vojvodo!

— Hvala bogu što vas nalazimo u odličnom zdravlju!

— Nemojte mi laskati, znate da već neko vreme nisam dobro, ali vas vidim jake i zdrave kako i priliči ljudima od oružja.

Pružili su ruke. Primetili su da su vojvodine ruke hladne i znojave.

— Vi ste malo bleđi — reče vojvoda — ali ipak je 31. decembar i pasja zima. Hajde, hajde gospodo, da se zagrejemo šetnjom, pa da se okrepimo vinom.

⁴³ Sinigalija se već predala pre nego što je Bordžija došao.

— Dobro došli, gospodine! Tvrđava vas čeka da vam preda ključeve.

— Posle, posle! Nema žurbe. Prvo da se zagrejemo dobrom vatrom i dobrim vinom. A vi! Hej! Otpratite gospodu i iskažite im poštovanje.

Bordžijini ljudi su stali pored Viteloca, Gravine i Paola Orsinija. Ovi su se pogledali, nisu bili toliko naivni da ne shvate.

Bordžija se osvrnuo:

— Ne vidim Oliverota. Gde je on?

— Oliveroto je u Sinigaliji, sa svojim ljudima priprema paradu na trgu u vašu čast, gospodine.

— Dobro, dobro — reče Valensijanac — nema potrebe za paradama. Idi ti — reče don Mikelu — raščisti trg kako bi naše trupe mogle da uđu u kasarnu.

U međuvremenu je vojvodska pešadija ulazila u grad. Oliveroto je prebledelo primetivši da ih je tri puta više od njegovih, te se nasmešio don Mikelu, koji je galopom stizao, i upitao ga koje su naredbe njegove ekselencije.

— Razidite se, razidite se — reče suvo glasnik — zar ne vidite da su ovde dve vojske? U kamp treba da uđu vojvodski vojnici a ne vaši.

Oliveroto je podigao glavu ka nebu i zatvorio oči: „Gotov sam”, pomisli, ali pokuša da izgleda normalno i naredi svojim da se povuku u jedan skućeni ugao između zidina i prvih kuća, prostor preuzan za bilo kakvu bitku.

— Uostalom, vidite, evo vojvode! — glavom pokaza don Mikele, na šta se Oliverotu zaledi krv u žilama.

Valensijanac je pristizao a iza njega su dolazili Gravina, Orsini i Viteloco, blede i nemi.

Oliveroto skinu perjanicu i pokloni se do zemlje:

— Dobro došli, gospodine vojvodo — procedi.

— Da da, naravno, kao u svojoj kući! — nasmeja se Valensijanac poput hijene. — Pridite, pridite, Oliveroto, idite i vi, trpeza je postavljena.

Udoše, ali odmah primetiše da je straža već zamenjena.

— Hajde, hajde — nastavi vojvoda. — Vi ste svakako kod svoje kuće! — Gestom ih je pozvao u prizemnu salu. Železna vrata se odmah zatvoriše iza njih.

— Gotovo je — reče mračno Viteloco — upali smo u klopku naivno kao dečaci. Prokleti lažljivac! Nismo ga smakli kada nam je bio u rukama.

Ostali su drhtali. Oliveroto briznu u plač.

— Nije moguće! Imali smo dogovor! Potpisali smo ga! Vojvoda ga je potpisao!

— Da, da, još da se nije zvao Bordžija — suvo reče Viteloco. — Spremite se, u stvari, spremimo se da dostojanstveno umremo jer nam je kucnuo zadnji čas.

— Nemoguće! — zapomagao je Orsini. Pesnicom udari u vrata, te se ispipa kao da traži oružje po odeći, a zatim se osvrnu po sali; u toj sali nije bilo oružja.

Napolju se Valensijanac obrati don Mikelu:

— Brzo! Naredi da odmah razoružaju ljude ovih izdajnika. Do gole kože, razumeš? Našima je sve neophodno, njima više ništa ne treba.

A vojvodski vojnici su urlali: „Pljačka! Pljačka! Opljačkajmo grad!” Te počеше silom da otvaraju vrata, bacaju sve što im se našlo na putu i maltretiraju jadne stanovnike.

Vojvoda se namršti: nema pljačke. Nije bio pravi trenutak za to. Izdao je još naredbi don Mikelu:

— Uzmi moje specijalne kopljanike⁴⁴ i reci im neka pobiju sve vojnike koji krađu ili su nasilni. — Onda naredi da se otvore vrata iza kojih su bili zatvoreni Oliveroto, Viteloco i Paolo Orsini.

Ona trojica su pokušala da izađu ali deset-dvadeset ruku ih je sprečilo.

— Spustite ih na kolena — reče Valensijanac kratko.

To je bilo moguće s Gravinom, Oliverotom i Orsinijem, ali Viteloco se držao kao stari hrast.

— Nećete me naterati da klečim! Ne, nikada me nećete naterati da klečim pred onim! — Zatim se okrenu ka vojvodi. — Crna dušo, sine ubice, lopova i trovača! Čudovište svake podlosti, izdajniče, kukavice, ubico!

— Viči, viči glasnije, to su ti poslednje reči — zakikotao se vojvoda. — Vi ste mislili da je Čezare Bordžija jagnje koje pruža grlo kasapinu!

⁴⁴ izabrani vojnici na konjima

Vi ste mislili da je valensijanski vojvoda čovek koji bi prepustio ono što je osvojio psima kao što ste vi! Hajde, vi — obrati se dvojici vojnika — uzmite ovu dvojicu — pokazujući na Viteloca i Oliverota — odvedite ih u oružarnicu i brzo ih ubijte!

Zarobljenici su ućutali kao gromom pogođeni. Očekivali su dugu robiju, ali suočeni s tako brzom i neslavnom smrću, izgubili su hrabrost. Viteloco i Oliveroto su dopustili da ih odvedu u oružarnicu. Nisu rekli ni reč. Plakali su. Suočen sa krajem, popustio je čak i snažan Vitelocov duh:

— Vojvodo — molio je — pozivam se na Svetog oca. Sveti otac ne bi želeo da mi umremo.

— A šta bi ti rekao papi u svoju odbranu, kuče izdajničko? — dreknu Valensijanac.

— Hoću da mi da puni oprost mojih grehova.

— Ma to možeš da obaviš i sada, odmah, don Mikele je sveštenik.

— Ne! Ne! — vikao je Viteloco — moji su gresi toliko teški da ih samo papa može oprostiti!

— Velika stvar! Ako su posredi gresi, ko bi onda mogao oprostiti moje grehe? — reče Bordžija smejući se.

Oliveroto je bio još slabiji. Pokušao je da se na kolenima dovuče do vojvodinih stopala. Plakao je i zapomagao kao malo dete.

— Milost, molim za milost! Ti si velika duša, ti si sin Njegove svetosti! Ne možeš me ubiti. Ja sam žrtva! Da, njihova žrtva — i pokazao je na Viteloca, Gravinu i Paola Orsinija. — Oni su smislili zaveru, pretili su mi, šta sam mogao da radim? Kriv sam, da... U zatvor! Strpajte me u zatvor! U najcrnji, najdublji zatvor, ali me nemojte ubiti kao pseto!

— Prekasno, prekasno! — i dalje se kikotao Bordžija. — Šta mislite, da ću ja uznemiravati Njegovu svetost ovakvim glupostima. — Odmah ih zadavite! — zapovedi dvojici vojnika i pokaza na Oliverota i Viteloca. A onu drugu dvojicu hranite nekoliko dana da se ugoje... Danas su previše mršavi za pečenje!

Gvozdena vrata se zatvoriše iza njegovih leđa.

Pošto su Medičijevi bili proterani, a Savonarola mrtav, Firenca je bila poput broda u oluji, a bez kormilara. Struja ju je nosila tamo-

-amo i tim kolebanjem bi upropastila u novembru ono što bi stvorila u oktobru. Bila je kao večita ljuljaška između despotizma i demokracije, ali pritom nije odustajala od svojih načela. U njoj je vladala sloboda koja se više zasnivala na tradiciju nego na sili.

— A i dalje se zove Republika... Republika — reče Makijaveli nakon plašljive Soderinijeve ćutnje. — A u stvari, na čemu se zasniva ova slobodna republika? Na dostignućima drugih država.

— Politika nastupa tamo gde nema oružja — promrmlja Soderini.

— O tome je reč, gospodine gonfalonjer. Vi danas priznajete istinu, a to je da nemate oružje. Firenca bez oružja hoće da nametne svoju volju i želi da je drugi poštuju i da je se plaše! Pjera ste nazvali kukavicom i prognali ga jer se nije odupro francuskom kralju. A kakvu je vojsku imao Pjero da se suprotstavi najvećem kralju — Karlu VIII? I kojom biste mu se vojskom vi suprotstavili? Šta biste vi uradili bolje od Pjera?

— Uradili bismo sve neophodno da oteramo kralja iz Firence! — grmnu Soderini.

— Vaša zasluga! Da nije bilo surovog Pjera Kaponija, vi biste pali na kolena pred njima. A sada ste se setili da nemate oružje. A ko vam je branio da osnujete vojsku?

— Vojska košta.

— A Firenca više nije sposobna da kupuje kraljevstva kao što su Britanija i Nemačka? Ne govorim o plaćenicima koji beže pri prvom sudaru, ili trče onome ko im više plati, govorim o građanskoj vojsci.

Soderini je slegnuo ramenima:

— Firentinski narod nije vojnički. Dajte tim grebenarima i tkalcima koplje, napraviće od njega metlu.

— Nemojte tako, gospodine Soderini! Zaboravljate Kampaldino i brdo Kaprona⁴⁵, kada su firentinski pešadinci zaboravili da su trgovci.

Pjer Soderini slegnu ramenima:

— Davno je to bilo! Nažalost, mi se danas moramo boriti tuđim oružjem i politikom. Eto šta je donela Medičijeva politika. Lorenzo se

⁴⁵ Bitke koje su dobili Firentinci, u XIV veku.

borio diplomatijom i retorikom, ali te vrline danas sigurno neće zastaviti Valensijanca.

Makijaveliju se usne izviše u blagi osmeh:

— A zašto se vi toga plašite?

— Pobogu! Firenca bi izgubila svoju slobodu. A vi valjda ne mislite da bi Bordžija bio bolji od Veličanstvenog.

— A ko kaže, Soderini, da je danas Firenci potreban esteta, pesnik i filozof! Firenci su potrebne uzde, ona je kobila bez sedla, o kojoj govori Aligijeri u pesmi o Sordelu.⁴⁶ Nas nosi vetar i treba nam kapetan.

Gonfalonjer podiže obe ruke ka nebu.

— Bog nas sačuvao od kapetana koji vuče užad ka sprudu! Jeste li već zaboravili Viteloca, Vitelija, Oliverota, Gravinu i Pagola? Mislite li vi, Nikolo, da bi Bordžija oklevao da sutra i oko mog vrata stavi omču, pa čak ako mu se prohte, i oko vašeg?

Nikolo se nasmeši.

— Ja nisam ni Viteli, ni Orsini. Nisam ja toliki da mogu baciti senku na Valensijanca. Poslušajte me: Firenci je potreban vođa drugačiji od vas. Vi ste slabići, i to dobro znate. Ne vidim alternativu: ili Medičijevi ili Bordžija! Vi biste hteli Đulijana ili Lorenca i mislite da bi oni bili nežni prema onom koji ih je izbacio.

Soderini se sav naježi, kao da ima groznicu.

— Medičijevi? Bože sačuvaj! Vi, gospodine Nikolo, vi koji ste savetovali Bordžiju kada smo poslednji put bili kod njega, zar se ne osećate nimalo odgovornim za ona stravična pogubljenja? Zar se nimalo ne kajete?

Makijaveli učuta za trenutak. Neočekivani, surovi događaji u Romani zaista su ga duboko potresli. Noćima su mu se pričinjavali likovi Oliverota, Vitelija i Gravine, na šta mu se stezalo srce. Te je duhove terao rečima: „Neizbežno! Državni poslovi. Vojvoda je uradio njima isto ono što bi i oni njemu da su ga imali u rukama”.⁴⁷ A onda, kako bi opravdao svoje savete, tu je uvek bio *cilj*. A cilj je, osim sigurnosti i sreće naroda, ispunjenje vladaočevih ambicija. A šta bi bio čovek bez

⁴⁶ Čistilište, 6. pevanje.

⁴⁷ Makijaveli odgovara moralom i logikom svog vremena. Te teorije, kao ove koje Makijaveli izlaže o Bordžiji, obrađene su u njegovom delu *Vladalac*.

ambicija? I šta je smrt četiri ili pet osoba u ratu u kome su prolivene reke krvi?

— Kažete „kajanje”, Soderini? A zašto? Jesam li ja savetovao vojvodu da obesi Viteloca ili Oliverota? Pravda se tiče samo vladaoa i njegove savesti.

— Ali vi ste ga savetovali da prevari zaverenike.

— No, svakako ga nisam savetovao kako da to učini. Ako ja nekome kažem da uradi ono što je najbolje za njegovu misiju, jesam li ja kriv ako to za njega znači ubiti nekoga?

— Bordžija je teror za grad kao vladalac Firence. Zar se ne sećate kako je besni narod proterao Gvaltijerija iz Brijena?⁴⁸ I da je Henriku VII stavljeno do znanja da „Firenca nikada nije spustila rogove ni pred jednim gospodarem?”

— Firenci je potreban vođa, a Valensijanac je jedini koga vidim.

— I pored njegove surovosti i zločina?

— O, nije on ubio više ljudi od Cezara ili Karla Velikog!

— Firenci su potrebne miroljubive vođe, ne ratoborne.

— Ah, gospodine Soderini, imajte na umu da su svi naoružani proroci pobedili, a oni bez oružja izgubili. Sećate se kako fra Điolamo nije imao načina da kontroliše svoje sledbenike, a vojvoda od Atine, koga ste malopre pomenuli, morao je da beži jer nije imao vojsku.⁴⁹

— Dakle, ti, Nikolo, želiš Firenci tiranina.

— Vođu zdravog razuma i snažne ruke. Danas je firentinski narod razjedinjen i bolestan poput bolesne biljke kojoj treba strogi baštovan.

— Valensijanca u Firenci nikada neće zavoleti. Narod i dalje uzvičuje: „Kugle! Kugle!” Daleko bilo, ali Medičijevi će se vratiti. Narod vidi i čuje samo njih jer su njegovi.

— Prognani Medičijevi su slabi, nasuprot Bordžiji nisu ništa. Koja bi sila danas mogla poraziti Valensijanca? Možda Francuska? Španija bi je pregazila na zapovest pape Aleksandra.

⁴⁸ Bio je vojvoda Atinskog vojvodstva početkom XIV veka. To je vojvodstvo bilo osnovano nakon latinskog osvajanja Vizantije, nakon Četvrtog krstaškog rata 1205. (Prim. prev.)

⁴⁹ Vladao je samo 3 godine (1308—1311). (Prim. prev.)

— Sve se vrti oko papske krune, Nikolo, a papa Aleksandar nije besmrtnan. U svakom slučaju, kažem ti: neka Bog čuva Firencu jer njena sloboda nikada nije bila toliko ugrožena.

Soderini u strahu od nastavka razgovora o ovoj temi ustade i pruži ruku Makijaveliju.

Sledećeg dana pristiže glasnik iz Rima sa zapečaćenim spisima vezanim crnom vrpcom, sa preporukom da se predaju u ruke gonfalonjera, koji ih otvori drhteći.

Taj dobar, ali plašljiv čovek uvek je drhtao kada je primao pisma. Ali, mirnim glasom saopšti prisutnim priorima: „Gospodo, žao mi je što moram da vam saopštim da je Njegova svetost, Aleksandar VI, mrtav”.

Nikolo se nalazio u Rimu kada je drugi put sreo Čezara Bordžiju.

Bio je sasvim drugačiji od čoveka koga je video pre godinu dana, kada je, i pored osmeha na licu, njegova pojava ledila krv u žilama.

Na neki čudan način se divio tom tajanstvenom hladnokrvnom čoveku, ali ga se i plašio. Taj osećaj je bio stran Firentincima i uopšte Italijanima, pa Nikolo nije mogao da shvati da li ga se ljudi više gnušaju, plaše, ili mu se dive zbog nadarenosti za ratnu strategiju, zbog odlučnosti u ratu i politici.

Za Italiju su to bila teška vremena, kao da je sa smrću Lorenca Veličanstvenog u Italiji nestalo sve lepo i veliko.

Valensijanac je bio izuzetan vođa. To se nije moglo negirati. On je radio dok su drugi čavrljali i po potrebi je bio i dobar i zao, umeo je nekoga da oslobodi, ali i da muči. Za Makijavelija je on bio ono što je za Dantea bio velikodušni Henrik VII — čovek sposoban da zauzda Firencu, tu divlju i slobodnu kobilu, kako bi ona takva i ostala.

Ali kada ga je video pred sobom, toliko promenjenog za samo godinu dana, obuzeo ga je loš osećaj, vrlo različit od osećaja koji je imao pri prvom susretu. Bordžija je ranije bio drzak i gotovo bezobrazan jer je znao da sebi može sve da dozvoli. Sada je bio mračan, izgubljenog i mutnog pogleda, kao da po mraku beži od nečega. I dalje je bio ohol, ali govorio je manje i umerenije. I fizički se promenio: lice mu je bilo žućkasto, bledo, još odbojnije usled gnojnica koje su menjale nekad

fine i aristokratske crte lica. Morila ga je ta tajanstvena bolest koja se nedavno raširila svuda po Evropi i čije poreklo su odbijale da prihvate sve nacije.

„Evo usamljenog čoveka!”, pomislio je Nikolo čim ga je video. „Ovom čoveku je potreban oslonac da iskaže svoje potencijale, a taj oslonac je nestao... i sada pokušava da stvori novi.”

Aleksandra VI, koji je umro 18. avgusta 1503. godine, nasledio je prelazni prvosveštenik, pa utoliko je za Bordžiju bila teža i delikatnija zamena njegovog oca. Smrt pape Aleksandra mogla je da promeni političke tokove Evrope. Ko bi mogao da ga nasledi? Za Valensijanca je postojala samo jedna mogućnost: izabrati Španca za papu.

Čezare Bordžija je bio u Rimu, gde se pričalo da ima konklavu u svojim kandžama. Morao je brzo da reaguje jer su kardinali izglasali jednog uglednog kardinala, koji je, međutim, bio nemoćan, kako su zli jezici govorili, tako lošeg zdravstvenog stanja da je jednom nogom već bio u grobu.

On je bio Todeskini-Pikolomini, iz Sijene. Bio je sestrić pape Pija II, rođenog kao Eneja Pikolomini, velikog humaniste i mecene koji je zamišljao da može ujediniti celu Evropu protiv Turaka. Bio je to papa koji je poveo jedan od krstaških pohoda, koji sada izgledaju kao da pripadaju nekoj davnoj epohi... Taj je papa sanjao da stvori naciju, poniznu Korziku i novi Rim, koji bi preimenovao u Pijencu. Njegovi su snovi bili veliki, a život kratak: umro je nakon četvorogodišnje vladavine. Ovaj njegov sestrić, čije je jedino poreklo bilo veličanstveno, umro je dvadeset i tri dana nakon ustoličenja.

Iako je bio na samrti, Valensijanac ga se plašio. Znao je da je drčan i njegova je smrt donela Bordžiji olakšanje. Ali on se opet našao bez oslonca i razdirala ga je mržnja.

— Lepo je što vas vidim, gospodine Makijaveli — reče Čezare, umorno i polako. — Nisam zaboravio vaše premudre reči pri prvom poslanstvu firentinske sinjorije. Šta radi Firenca? I dalje me prezire?

— Presvetli — odvrati Nikolo spuštivši čelo do vojvodine desne ruke — neću kriti da je Firenci jako stalo do slobode, ali ipak...

— Sloboda, sloboda — prekinuo ga je nestrpljivi Bordžija i udario šakom o sto. — O kojoj slobodi govore ti ljudi kada su u celoj svojoj republikanskoj prošlosti imali samo slobodu da kolju jedan drugog?

— Recite mi, presvetli, u kojoj je italijanskoj komuni bilo drugačije.

— Možda, ali Firentinci su najponosniji narod koji poznajem. Firenca je jedini grad koji se pobunio čak i protiv pape, grad koji je umeo da odapne strelu i na kardinale koji su mu donosili poruke o miru. Kardinal Akvasparta je to iskusio!⁵⁰

— Setite se, plemeniti gospodine, da su papi Bonifaciju VIII pretili, vređali su ga, čak i ošamarili, svakako ne Firentinci!⁵¹

— Tako je, to su bili Francuzi, kao i Kolonijevi i Orsinijevi, isti oni Orsinijevi kojima sam s pravom pokazao koliko je teška moja ruka, ali dobri Rimljani su ga oslobodili.

— Gospodine, Firenca želi da je neko povede, a ne da je siluje.

Valensijanac se zlobno nasmejao:

— Pa ko kaže da bih je ja silovao? I ja mogu biti poput Medičijevih. I ja volim umetnost, lepe stvari, život! Ali sada se ne radi o Firenci.

— Da, presvetli, radi se o konklavi i vi ste tu zbog nje.

— A i vi, gospodine Nikolo.

— Svakako. U jednom ovako delikatnom trenutku izbor jednog pape umesto drugog može preokrenuti sudbinu Italije.

„A i moju“, promrmlja Bordžija. „Ako ne izaberu Španca za papu, ja sam sam, ja sam gotov.“

— Ako vam konklava bude naklonjena, ekselencijo, računajte i na podršku Firence. Svakom je narodu, vi to znate, potrebno da politika koju vodi njegov vođa bude usklađena s njegovim željama.

— Ja se svakako ne bih ponašao s Firencom kao s Urbinom, Fanom i Sinigalijom! Šta je potrebno Firenci?

— Noviteti. Najbolje sredstvo svakog novog vladaoca je da stvori sve novo: novu vladu, nove ljude, da bogate osiromaši, a siromahe obogati. Da zida nova zdanja, da ništa ne ostavi netaknuto, ukratko, da ostavi svedočanstva da sve potiče od njega... Razumete?

— Dakle, Firenca želi novitete?

⁵⁰ Kada se pokušavalo pomirenje Belih i Crnih, u Danteovom vremenu.

⁵¹ U Ananju, 1303. godine, Francuzi i Rimljani. Nogaret, koga je poslao Filip Lepi, ošamario ga je, zajedno sa Šarom Kolonom.

— Svi ljudi to žele! Ako nakon nekog vremena shvate da te promene u stvari nisu donele ništa novo, ili čak i da im je gore nego pre, to je već druga stvar.

— Ima li noviteta? — promrmlja Valensijanac.

— *Nihil novi sub sole*⁵², kaže stara poslovice. Ali i kada nema ništa novo, dovoljno je da narod misli da ima.

— Dobro, pustimo Firencu. Sada me ne brine ona, već novi stub koji će se dići. Jesi li ikada video da kuća stoji a da nema stubova? Imaš li sada neki savet za mene? Sećaš se da je onaj prethodni savet urodio plodom?

— Koji, presvetli?

— Onaj o praznim obećanjima. Odlično se pokazao s knežićima Romanje.

Nikolo se uozbilji. Pokolj i izdaja Valensijanca još su mu ponekad remetili snove. Je li on bio odgovoran za to? Njegovo „ništa ne ispuniti” pokazalo se smrtonosnim.

— Presvetli — reče suvo — ne verujem da se kardinalima može mnogo obećati a ništa ne ispuniti, kao Vitelocu i Oliverotu.

Lice Valensijanca se zgrči, pesnice mu se stegoše, ali glas mu ostade miran:

— Ili ja njima, ili oni meni. Nije bilo drugog izbora.⁵³ Sa kardinalima nastupa politika.

— I tada sam vam ja dao politički, a ne nasilnički savet — reče Makijaveli smelo. — Bolje je da te vole nego da te se plaše. Surovost je bila kobna za Hanibala, Iparha, Nerona i Kaligulu. Mudar vladalac zasniva svoju moć na onome što je njegovo, a ne na onome što je tude, i mora da se trudi da izbegne mržnju. Vama na usluzi, presvetli. Sada me očekuje sekretar kardinala.

Ispred odaje sekretara kardinala čekala su tri-četiri gospodina. Nikolo se jako začudi jer je ovde uvek bila gužva, i budući da na takvim mestima nikada ništa nije slučajno, Makijaveli pomisli kako sigurno

⁵² Ništa novo pod suncem.

⁵³ Znači da bi mogao biti ili on, ili kneževi Romanje. Uostalom, Makijaveli nije smatrao da je Bordžija postupio pogrešno.

postoji neki razlog za to. Bio je to vrlo delikatan trenutak, u igri su bila neka tajanstvena, gotovo nepoznata imena, a samo su ljudi unutra razumeli razloge. Nije se govorilo o prezimenima, već o tituli: govorilo se o izvesnom Svetom Petru, Roanu, Svetom Đorđu, a Makijaveli je u svojim službenim pismima Firenci uvek koristio termin „kardinali iz Španije“, bez konkretnih imena. Ali najviše se govorilo o Okovanom Svetom Petru, a iza tog imena krio se Đulijano dela Rovere — obrazovan, energičan, iskusan političar, koga se Bordžija najviše plašio.

Valensijanac je nakon smrti svog oca i dalje bio bogat, ali ne prebogat. Čim mu je nestala ta podrška, žurno je napustio Urbino i ponašao se kao zaštitnik i pomagač konklave. Znao je da mu od ovog izvora zavisi sve: njegov položaj u svetu, njegova moć, bogatstvo i vlast.

Ali to nije bio onaj isti Čezare Bordžija od prošle godine. Tada se većina veoma bojala Valensijanca, a sada ga se niko nije bojao. Izazivao je jedino blagi nemir. Polagao je nade u francuske i španske kardinale, ali oni su bili podeljeni i sumnjičavi. Za francuskog kralja je bilo bolje da skine Bordžiju sa vrata nego da on ojača, a španskih kardinala je bilo premalo da bi se suprotstavili. Osim toga, suškalo se da im je bila data izvesna količina zlata, koju Bordžija više nije mogao da im ponudi.

Sada se vrteo oko Rovera, nadajući se da će ovaj zaboraviti osam godina izgnanstva zbog Urbina, što su njegovi rodaci osvetili nakon smrti poslednjeg Montefeltra.⁵⁴ Nadao se Valensijanac da će Đulijano to zaboraviti, misleći na lepe kancelarije koje bi mu Bordžija ustupio, ali Rovere nije bio od onih ljudi koji zaboravljaju nepravde iz prošlosti zbog obećanja za budućnost.

Pošto nije mogao da sklopi savez s njim, odlučio je da mu se ulaže, kada su već svi pričali kako će on sigurno biti novi papa.

— Ako se ne varam, gospodine, vi ste Firentinac?

Nikolo se okrenu i vide mladog gospodina, uzrasta od tek nešto preko dvadeset godina, elegantno ali trezveno obučenog u crno odelo, što je možda bio znak žalosti. Bio je simpatičan, ali tužan, nežne građe i bledih obraza.

⁵⁴ Gvidobaldo, sin Federika da Montefeltra i Elizabete Gonzage, umro je 1508. godine. Rodačkom vezom, preko Elizabete, vojvodstvo Urbino je nasledila porodica Rovere. (Prim. prev.)

— Jesam Firentinac — reče Nikolo, posmatrajući pažljivo mladića koji mu se obratio — ali ste i vi, mladi gospodine, iz Firence, sudeći po vašem naglasku.

— Tako je, i ako se ne varam, vi ste ovde ambasador Firentinske republike.

Makijaveli se blago namršti, nije bio naviknut da ga neko ispituje, a pogotovo ne neko toliko mladi od njega. O statusu njegovog sagovornika mogao je samo da nagađa. Poznavao je sve bitne osobe na papskom dvoru, ali nikada nije video ovog mladića koji ga je ispitivao, ljubazno, da, ali opet odlučno i bez stida. Njegovo jednostavno odelo nije ništa govorilo, ali Nikolo nije bio od onih koji sude po odeći.

— Da, zaista sam izaslanik Republike, i to u političkoj misiji.

— I, ako se ne varam, vi ste gospodin Nikolo Makijaveli.

— Vidim da me poznajete, ali ja ne poznajem vas i ne volim da razgovaram s nepoznatima.

Ovoga puta je uobičajena firentinska iskrenost bila jača od politike. Mladiću porumeneše obrazi.

— Zaista — reče mirno — vi ste stariji od mene. Moje je ime Đulijano de Mediči.⁵⁵

Makijaveli zadržta, očekivao je sve samo ne to ime. U mislima se iznenada vrati u prošlost. Šta su za njega predstavljali Medičijevi? Imao je dvadeset i tri godine kada je Veličanstveni umro. Prema njemu je osećao najveće divljenje i duboko poštovanje kao i svi Firentinci, ali aplaudirao je na Trgu Priora kada su izbacili Pjera iz palate u Ulici Larga. Od tada je odlučno bio protiv Medičijevih jer ni u jednom od Lorencovih sinova nije video ni senku njegovog ugleda. A sada je pred njim stajao jedan od njih...

— Vi! — reče i nevoljno se nakloni — sin Veličanstvenog?

Hladan ton nije promakao mladom Đulijanu. On se tužno osmehnu.

— Možete i tako reći, a možete i izgnanik, ili... begunac ako želite. Da, ja sam sin onoga koga je Firenca zvala Veličanstvenim.

— I to s pravom, gospodine!

— A šta kaže Firenca na to da smo krivi jer smo sinovi tog Lorenca koji je Firencu uzdigao u veliki grad?

⁵⁵ Treći sin Veličanstvenog, rođen 1498, nakon Pjera (1472) i Đovanija (1476).

— Gospodine, Firenca je već bila velika i pre nego su se Medičijevi uopšte počeli baviti javnim životom. Još ju je Dante nazvao „velika varoš”, a tada nije bila ni pola onoga što je danas.

— A za šta smo mi krivi? Smatrate pravednim ovo izgnanstvo?

— Ne mogu da sudim o političkom trenutku kada ste Vi bili dete a ja suviše mlad da razumem politiku. Osim toga, da bi narod poštovao svog vladaoca, mora pre svega da ga voli, a vaš brat Pjero se nije potrudio da ga Firentinci zavole. Vaš otac Lorenzo je bio svima kao brat. Bio je narodski čovek i nije mu smetalo da se zaustavi i s najjadnijim među ubogima. A vaš brat Pjero je bio nadmen; nazivali su ga čak i strašljivcem i izdajnikom.

— Dosta! — reče on oštro. — Gospodine Makijaveli, ne dozvoljavam vam više da tako govorite o mom bratu Pjeru. Vidite me, nosim crninu zbog njega.

— Mrtav?!

— Da, a imao je samo trideset i jednu godinu. Utopio se u reci Gariljano ratujući za tuđu zemlju.⁵⁶ Ne znam za šta je moj brat kriv niti da li je Firenca bila srećna pod fanatičnim delirijumom Savonarole, ili pod strašljivim i nesposobnim Soderinijem.

Nikolo se udalji nekoliko koraka, imao je strog izraz na licu.

— Sada ja vama kažem dosta, gospodine. Ne zaboravljajte da ja ovde predstavljam Republiku, čiji je gonfalonjer Pjer Soderini.

Na trenutak nastupi tišina, kao da se ledeni zid postavio između dvojice Firentinaca.

— Mi više ne govorimo istim jezikom, i ne poklanjamo se istom bogu — reče Đulijano Mediči više tužnim, nego ljutitim tonom. — U redu, prekinućemo ovaj razgovor, ali... znam... siguran sam da ćemo ga jednoga dana nastaviti u Firenci, i to kada se Medičijevi vrate u svoju palatu u Ulici Larga, koju su vaši republikanci opljačkali i zapalili. Do viđenja, gospodine Makijaveli.

— Kako je božja volja! — odgovori ambasador Firenze, blago se naklonivši.

⁵⁶ Borio se s Francuzima protiv Španaca za osvajanje Napuljskog kraljevstva; Firenca je bila saveznica Francuske. Utopio se na brodu punom artiljerije. Sahranjen je u Abaciji, Montekasino (1503).

RATOBORNI PAPA

— Neka izvoli visoki poslanik Firentinske republike, gospodin Nikolo Makijaveli!

To je bila prva audijencija Njegove svetosti Julija II tog jutra, 15. novembra 1503. godine.

Ostvarilo se ono što je Nikolo predviđao u svakodnevnim pismima Firenci.⁵⁷ Retko se dešavalo da kardinal za koga narod smatra da će pobediti zaista i postane papa, ali Đulijano dela Rovere je pokazao da to nije uvek tako. Iskren, odvažan, nesavitljiv — tako su ga opisivali. Inoćentije VIII planirao ga je za svog naslednika. Tada je već počeo da sebe naziva papom, ali osujetio ga je Bordžija. Aleksandar VI video je u njemu suparnika sposobnog da ga pobedi. Kako bi izbegao najgore, kardinal Rovere se povukao u Avinjon, u svoju biskupiju. Pošto nije mogao da ga pobedi, Valensijanac je ovoga puta pokušao da ga pridobije tako što će mu olakšati put do papstva.

Julije II imao je sedamdeset godina. Jak poput hrasta, bavio se sportom, umeo je čak da obuče oklop i da se bori. Čim je bio izabran za papu, osetila se težina njegovog karaktera. Čezare Bordžija se prvo obradovao, a onda uplašio. Ovoga je puta pobrkao račune; mislio je: „Ja sam mu pomogao da postane papa. Meni duguje što je izabran. Ne može mi biti neprijatelj”.

Iluzija. Prva i najveća u njegovom životu.

Nikolo je već poznao kardinala lično, ali kada ga je video na prestolu, pomislio je: „Evo jakog i dominantnog čoveka! Bordžija je završio s vladavinom!”

Kleknuo je da poljubi svetu papuču, što je Julije u potpunosti prihvatio ne ispravljajući kolena, a onda je pružio ribarski prsten na poljubac.⁵⁸

— Dobro došao, dragi sine — reče mirno, ali srdačno — dolaziš u ime Firence, jel tako?

— Donosim pisma Vašoj svetosti — reče Makijaveli ispravljajući se — i prenosim vam izraze poštovanja koje prema vama gaji firentinski narod.

⁵⁷ Vesti iz Konklave.

⁵⁸ Prsten na kome je bio papin pečat sve do 1842. godine. Zove se tako u čast Sv. Petra, koji je bio ribar.

Julijev osmeh se izgubi u gustoj, beloj bradi.

— To je živahan i pametan narod, ali više živahan nego pametan. Narod koji je papama uvek pravio probleme. Moj sveti prethodnik Bonifacije VIII najbolje je to znao!

— Vaša svetosti — reče Nikolo, iskreno kao i obično — dozvolite da primetim da nije lako boriti se sa saveznikom kakav je Firenci bio Bonifacije VIII.

Julije sleže ramenima i nasloni se u stolici.

— Saveznik... ma kakav saveznik! Čiji saveznik? Firentinskog naroda, kažete vi, a ja kažem: buntovnika koji su se uvek oglašavali na pozive crkve. Ne postoji drugi način da se ovo posmatra. Slažemo se?

Nikolo pomisli da ne treba insistirati.

— Vaša svetosti, mudro zborite, politika je uvek samo jedan način posmatranja.

— Kontradiktorni ste! Ah, naučićete vi da se drugačije izražavate, gospodine Makijaveli. Ja volim da hleb nazovem hlebom, a vino vinom. Sada mi vi kažete: „Vaša svetosti, mudro zborite”, divota! A pre šest meseci ste isto to govorili Čezaru Bordžiji, kao i Aleksandru.

— Iskrenost, verujte mi, Vaše blaženstvo, jedna je od mojih malobrojnih vrлина.

— Dobro. Šta hoće Firenca?

Ova neočekivana i direktna strelica iznenadila je Nikola.

— No, ništa, Svetosti, osim Vaše blagonaklonosti i zaštite, a pre svega blagoslov Vaše svetosti.

— I dajem vam to! Za to malo treba. Evo, prekrstim vas i gotovo! A onda?

— Onda, svetosti... ništa osim radosti, sreće, najboljih želja povodom zasluženog izbora Vama kao pastiru kakvog je Italija...

— Da, da... sanjala a nije imala! Dosta s lepim rečima! Ne laskajte mi, gospodine Nikolo. Firenca mi je draga, ali biće mi draža ako se pokaže delima, a ne rečima.

— Garantujem, Svetosti, da Vam je Firenca posvećena.

— Siguran sam. A ja vam kažem da ću svojim uvećanim autoritetom uraditi sve što je potrebno da pokažem da je volim. Još bih sa zadovoljstvom rekao da poštujem delo vašeg kardinala Soderinija, biskupa iz Voltere, za moje uzdizanje na pontifikat. A pre svega, podseti Firencu starih vrednosti: sloge, jedinstva i moći. Ovoj nesrećnoj

Italiji osim blagoslova daću i gvozdenu ruku jer je to jedini način da se zavede mir. I prenesi Firentincima da imaju na umu staru poslovicu: *Si vis pacem, para bellum!*⁵⁹

Nikolo shvati da je audijencija završena, nagnu se da poljubi prsten i izađe poledice iz sale za prijem. „Ovaj papa govori kao što dugo nijedan papa nije! Ima jaču volju i snagu i od samog Bonifacija VIII! I ne verujem da će se iko usuditi da ga ošamari!”⁶⁰

Valensijanac je šetao gore-dole, s rukama za leđima, kao da pokušava da sebi doda na značaju. Začuden, šokiran, Nikolo je gledao čoveka koji je samo do pre nekoliko dana bio najmoćniji čovek u Italiji, na čiji su se znak tresli kneževi i kardinali i koji je umeo zločin da pretvori u slavu i slavu u zločin. Onaj koji je bio vladalac izuzetnog autoriteta sa željom da ujedini Italiju, sada je bio poput kakvog uznemirenog stvorenja, zarobljene životinje kojoj kavez postaje sve manji. Čovek koji je nekada bio strah i trepet, sada je strahovao i drhtao. Oštro napade Makijavelija, pokazujući snagu koju nema. Njegove su reči bile suve i odsečne, kao da ga je iznutra izjedala muka.

— Vi... vi Firentinci! Uvek isti! Još ste isti oni kojima je Bonifacije VIII rekao: „Zašto ste tako tvrdoglavi i ne želite da nam se pridružite?” I ja sam vam više puta rekao: Zašto ne želite da mi se pridružite? Ko bi vam mogao pomoći ako ne ja? Prete vam Venecijanci, Francuzi, a vi menjate strane i nikako da se smirite! Firenca je ista ona „bolesnica” koju Dante opisuje, kod vas i dalje ne opstaje ni do novembra ono što ste započeli u oktobru!⁶¹ Ludi i slepi! Eto, to ste vi! A šta čekate? Kome se nadate? Ako dopustite da Venecijanci prodru u Romanju, prodreće pre ili kasnije i na vašu teritoriju. Ako krene nabolje Francuzima, koji su sada ulogoreni kod Gariljana i ne uspevaju da pređu taj potočić, ako krene nabolje Špancima na čelu s Konsalvom,⁶² šta mislite da će se vama desiti? Pašćete pod francusku tiraniju kao za vreme Gvalterija iz Brijena.⁶³

⁵⁹ Ako želiš mir, spremaj se za rat.

⁶⁰ Kao što su ošamarili Bonifacija.

⁶¹ Čistilište, 6. pevanje.

⁶² Konsalvo, ili Gonzales iz Kordobe, slavni španski vojskovođa u službi Karla V.

⁶³ Gvaltijeri iz Brijene, nazvan još i atinskim vojvodom: godine 1342, uz pomoć napuljskog kralja Roberta Anžuskog, imenovan je za vladaoca Firence. Zbacili su ga zbog tiranije nad narodom.

— A šta mislite, gospodine, da mi možemo učiniti za vas? — reče blago Makijaveli.

Valensijanac se zarumene u obrazima.

— Ništa! Ništa, znam ja to, gospodo Firentinci! A što vi mislite da ste mi neophodni? Ja bih mogao kada bih hteo da sklopim savez sa svima: s Venecijancima, s Francuzima... s đavolom! I da vi nestanete! Što me tako gledate? Mislite da Čezare Bordžija nije onaj isti nakon smrti Aleksandra? Još me ne poznajete! Ali upознаćete me!

„Ovaj čovek je u delirijumu! Ovaj čovek je izgubio razum!”, razmišljao je Nikolo. „Priča, priča, a nema konkretnu ideju, mnogo priča a ništa ne čini. Ovo je gotov čovek.”

— Ekselencijo — reče onda blago — nepravедno nas optužujete. Firenca nije nikada bila ratoborni grad, osim u davnim vremenima. Mi nemamo vojsku da vam ponudimo, već samo svoju naklonost. Uvek vama na zapoved.

— Prokletnici! Zmijsko pleme! Mislite da ćete me prevariti retorikom, ali prevариću ja vas oružjem! Papa je obećao... Papa se zakleo... Papa će ispuniti! Učiniće me glavnim kapetanom i poslaće me u Romanju, u Lombardiju... gde god poželim, razumete? Skupljam snage i uskoro ćete ih videti. Mogao bih da krenem već sutra.

— Pre nedelju dana, presvetli, govorili ste mi iste stvari i još niste krenuli!

Valensijanac se strovali u jednu fotelju i uhvati se za glavu.

— Pući će mi mozak! Nije mi dobro, znate. Da nisam bolestan, ne bih bio ovde u Rimu, besposlen. Dajte mi lek za moju boljku i osvojiću celu Italiju! Sve bi se odmah preokrenulo! Papa misli da će me obuzdati, ali on je star, a ja mlad! Španci će pobediti, oterati Francuze preko Gariljana i osvojiće Rim. Konsalvo iz Kordobe je ratni genije... kao ja! Odnosno, gotovo kao ja! A sada idite, idite, Makijaveli, jer ne mogu više da vas gledam! Vi ste brbljivac, kao i svi vi, kao cela vaša sorta!

Kratkim naklonom Nikolo izađe iz sobe i pridruži se kardinalu iz Voltere koji je već bio razgovarao s Bordžijom.

— Sišao je s uma — reče Nikolo kardinalu. Preti u prazno, i to i sam zna. Papa mu je dao obećanja ali samo čeka pravi trenutak da ga se reši. A on oseća da mu se trese tlo pod nogama.

— Izgubljen je — reče kratko Voltera. A kakve su vesti iz kraljevstva?⁶⁴

— Dobre, eminencijo. Francuzi su prešli Gariljano na više mesta i utvrđuju se na levoj obali reke. Konsalvo je morao da se povuče iza Gaete, ali bolje da se Valensijanac ne uzda u špansku vojsku. On ima samo jedan izlaz: da dostojanstveno ode iz Rima. On očekuje zlatni most i papa će mu ga i dati.

Nakon dva ili tri dana Nikolo je pisao firentinskoj vlasti: „Da se vratim na vojvodu iz Valensije — on je, s božijom voljom i na zadovoljstvo cele zemlje, otišao u Ostiju... i kada ga posluži vreme, ukrcaće se sa četiristo ili petsto ljudi i otići u Speciju...” „Neprijatelju koji odlazi — zlatni mostovi”, pomisli Nikolo, odvajajući pero od papira. „A papa je vrlo sposoban što se ovoga tiče. Ne zaboraviti samo da je vojvoda iako su mu povadili zube kao lisica... Mora se ophoditi vrlo pažljivo s tim čovekom, toliko je opasan! On ide u Speciju, kako mu je papa obećao, da bi potom prešao u Lombardiju sa vojskom koju ima ili koju će dobiti... a ko kaže da...” Uze pero i dodade: „Imati na umu da je možda posumnjao u vaše planove i da se može iskrcati u Pizi...”

Valensijanac je bio poput veptra okruženog stotinom pasa. Ali od njega se uvek moglo svašta očekivati — pasa je bilo mnogo, ali vepar je i dalje izazivao strahopoštovanje. Papa, koji je mogao da ga se reši jednim zamahom ruke, oklevao je, ne iz straha — jer Julije II nije bio plašljivac — već zato što je odlično vladao politikom, a njome bi mogao da postigne da mu Valensijanac spontano preda gradove Romanje koji su mu još bili verni: Čezenu, Faencu, Forli, s obećanjem da ovaj komanduje u ime pape. Valensijanac se opirao, osećao je klopku i činio je sve da papa ispuni obećanje. A Julije II je oklevao.

Papa se, u stvari, više bojao Mlečana nego Valensijanca. Mislio je: „Bolje da Romanju ima Valensijanac nego Venecija, tako ću moći da radim šta budem hteo”. Ali Bordžija je bio očajan i od njega se svašta moglo očekivati. „Sudbina je htela da se on razboli... da je zdrav, Italija bi se i dalje tresla pred njim. Da je Firenca poslušala moj savet...”

Nikolo se još divio tom užasnom, ali odlučnom čoveku. „Dodavola! Firentincima su, u stvari, potrebne uzde i mamuze. Valensijanac je surov? Naravno! A ko tada nije bio surov? I kako ostati na položaju

⁶⁴ Napuljskog kraljevstva. Francuzi nisu uspeli u svom poduhvatu.

bez surovosti?” Ali sada je njegovo divljenje bilo poljuljano. Ne zato što su se događaji odvijali nepovoljno po setnog sina Aleksandra VI, već zato što je ovaj potpuno izgubio osećaj za meru. Kod svih koji su ga poštovali i plašili ga se divljenje se pretvorilo u mržnju. Čak i sitan narod, poput čopora pasa koji se ranije plašio da izdaleka zalaje na njega, sada se zaletao i ujedao. A Bordžija, kao i svi silnici, postajao je slabić u trenucima opasnosti. Ujedi su bili jaki. On bi možda i uspeo da uzvрати udarac smelošću i hrabrošću, ali više se nije usuđivao ni da pokuša. Poroci, bolest i griža savesti udarali su po njegovom telu i po njegovom moralu. Bio je u stanju samo da urla, viče i preti u prazno. A sada je u Ostiji i čeka da se ukrca.

Zašto? Kuda ide? S kojim silama?

Sa sobom nije imao više od pet stotina pešadinaca i konjanika, spremnih da se ukrcaju, ostalih šest stotina ljudi marširaće do Pize. Trebalo bi da nađe još vojnika u Speciji i, možda, u Lombardiji. Ali koji bi to vojnici bili? Firentinci mu nisu dali da prođe kroz njihovu zemlju, što je on očajnički tražio, molio i pretio. Nikolo mu je nekoliko puta blago odgovorio: „Republika će za vas učinite sve što je u njenoj moći, šaljem pisma svaki dan...” Da, Makijaveli je svakodnevno slao pisma, ali dozvola za prolaz nije stizala. On je pisao: „Vojvoda još nije krenuo iz Ostije, ali je iz Ruana krenuo kardinal, možda sa zadatkom da ga ponovo dovede u Rim”.

Čezare Bordžija je postao marioneta u rukama užasnog pape Dela Rovere. Nije hteo da ga ubije kako narod ne bi pričao da je papa prekršio zapovesti, ali i zato što mu je bio potreban da zapreti Mlecima kako će njemu predati Romanju.

A Nikolo je pisao: „Došli su glasnici iz Ostije i proširio se glas da je vojvoda bačen u Tibar po naređenju Julija II. Ja to ne mogu ni potvrditi ni negirati...” A 27. novembra 1503. godine napisao je: „Papa je uhapsio vojvodu koji je trenutno zarobljen na jednoj galiji... a večeras je otišla sva papska straža u Ostiju, da dovede ovde vojvodu iz Valensije...”

*Sic transit gloria mundi!*⁶⁵ — uzviknu Nikolo zatvarajući pismo. Poglavlje Bordžija je završeno, sada počinje poglavlje pape Rovere. Čezare Bordžija je sada samo senka iz prošlosti.⁶⁶

⁶⁵ Tako prolazi ovozemaljska slava!

⁶⁶ Umro je kao izgnanik u Španiji, u jednoj čarki.

NAPOLJE VARVARI

— Zar još postoji imperator? — Nikolo se nasmeja sam u sebi, što mu je često dolazilo da uradi kada se nalazio ispred većih od sebe. — Da li postoji još Henrik VII, Ludovik Varvarin? Ajme, možda je bio potreban neko još veći: možda Barbarosa, ili još bolje, Fridrih II — on je bio pravi vladalac! Pesnik, izvrstan, moćan! Suprotstavio se papi i pogrešio je jer papa je papa za sve, bez razlike da li su vernici ili nisu. Jer Hristos se bezbroj puta rađa i umire! Nema vojske, nema oružja, ali ima veliku moć i uticaj. Papa se ne može pobediti! Nikada ga niko nije pobedio, čak i kada je mogao. Nije mogao, niti hteo Karlo Veliki, nije mogao, niti hteo Barbarosa, ni Fridrih II, koji se i pored toga što su ga zvali antihristom ipak borio za crkvu.⁶⁷ Nije mogao Manfredi, nije mogao Koradino.

Stalno je putovao i uvek boravio u mestima toliko različitim od njegove Firence! Još nije našao grad koji liči na njegovu Firencu. Ne, Firenca je bila jedna jedina, nebo je tamo bilo drugačije, tako čisto i vedro, a masline nigde nisu bile tako zelene.

Bio je u Nemačkoj, kod „proždrljivih Nemaca”, kako ih je Dante žigosao.

Da, ali Dante je sve žigosao! Nije mu izmakao niko, ni Toskanci.

Kakav su narod ovi Nemci! Kod njih nema grada bez novaca. Svaki grad ima da obezbedi hranu, piće i ogrev za godinu dana svim svojim stanovnicima i posao za sve kako bi svako živio od svojih ruku. A razlog je sledeći: žive siromašno, ne grade novo, ne troše novac na novu odeću, ne prave skup nameštaj za svoje kuće, čak, može se reći, i nemaju nameštaj. Njima je dovoljno da imaju hleba, mesa i ogreva.

Sedeo je tako i držao pero nad papirom. Mislio je na Firencu i na fiorine od čistog zlata, bogate kuće, ženske haljine... sve ono o čemu je još Dante pisao... Eh, star je svet!

Kada bi samo Firenca bila uređena kao Nemačka! Ovde svako živi u skladu sa svojim mogućnostima i niko ne razmišlja o tome šta i koliko mu fali, a takvi ljudi su skromni! Njihove su potrebe manje od naših, a uživaju u tom svom prostom životu i slobodi i zato ne žele da idu u rat

⁶⁷ Učestvovao je u krstaškim ratovima.

osim ako nisu odlično plaćeni! Sutra razgovaram s Maksimilijanom, večitim imperatorom od koga mnogo očekujemo, a koji ne želi da ima bilo šta s nama.

*E, Dante, Dante, tvoje iluzije još nisu prevaziđene, čak ni nakon dvesta godina!*⁶⁸

Ove poslednje reči izgovorio je naglas i iza sebe čuo prigušeni smeh.

— Jesi li to ti, Vetori?

— Da, ja sam, pesniče i političaru! Ali pazi, velim ti da te dve stvari ne idu jedna s drugom. Čuj, jesi li ti pesnik? Onda treba da zadiviš svet, kao Dante. Ili budi političar i mani se stihova. Ti pišeš firentinskoj vlasti kao da si zaboravio na prijem kod cara.

Makijaveli podiže obe ruke i pogleda se. Nosio je star, izbledeo firentinski plašt, papuče i izgužvanu košulju.

— Bože! Dobro si me podsetio jer ja bih se bez stida ovakav pojavio pred Maksimilijanom! A odeća je slika onoga ko je nosi. Ali ipak, različito se oblačimo u zavisnosti od sagovornika, pa ću sada obući nešto što priliči imperatoru... pa ću otići na dvor da čujem šta će on izlajati... jer njegove reči nisu kraljevske, već kada Njegovo veličanstvo govori na latinskom, ja ne znam je li to arapski ili sanskrit! Šta ti očekuješ od njegovih reči?

— Reči.

— Pa hajdemo onda da im damo neko značenje.

Nikolovo razočarenje kada je ugledao cara Svetog rimskog carstva sigurno nije bilo manje od Danteovog, kada je ovaj video mizernog Henrika VII jer je Henrik možda bio „velike duše”, ali sigurno ne i „velikog tela”. Sitan, razrok, neodlučan, često uplašen i još češće bez para, sigurno našem izbeglom gibelinu nije izgledao kao neko sposoban da zauzda divlju italijansku kobilu! Nikolo je stajao pred čovekom koji nije bio lep, imao je kriv nos, a bradu gotovo da nije ni imao, što je fizionomski znak slabe volje. Videlo se odmah da je ljubazan i gospodskih manira, ali... nije bio Čezare.

A kako je tek govorio! Na užasnom latinskom, pomešanom s italijanskim rečima, imperator je pokušao da se što jasnije izrazi pred firentinskim izaslanicima.

⁶⁸ Dante je polagao velike nade u nemačke careve.

— Vi ste došli — započe Maksimilijan — nadajući se onome čemu se i Dante nadao kod mog slavnog ali nesrećnog prethodnika. Da, ja jesam „kralj Rimljana”, ali samo na rečima. Vidite, još nisam otišao na čuveno krunisanje u Crkvi Svetog Petra, a trenutno i ne nameravam da odem. Jeste li došli da me pozovete?

Odgovori stariji, Vetori:

— Veličanstvo, reči „Sveto rimsko carstvo”⁶⁹ i dalje dugo odjekuju, ali to carstvo treba održavati delima i Vašim prisustvom.

Maksimilijan podiže ruke.

— Sveto rimsko carstvo! Velike reči. Reči koje imaju moć da dignu narod iz mrtvih, ali samo je jedan čovek mogao da ih izgovori na pravi način, a on je mrtav već sedamsto godina iako neko želi da on vaskrsne.

— I vaskrsnuće, ako Vaše veličanstvo to želi — smelo ubaci Nikolo.

— Da bi vaskrslo Sveto rimsko carstvo, treba prvo da vaskrsne Karlo Veliki, a ja se ne osećam kao njegova inkarnacija. Nemam ni njegovu snagu, ni vojsku, ni novac.

— Zato postoje savezi, Vaše sveto veličanstvo — vatreno nastavi Makijaveli. — Danas na tronu u Crkvi Svetog Petra sedi čovek s karakterom Velikog Lava. Čuda bi mogli učiniti zajedno sveta kruna i Vaš mač.

— Ili neki drugi mačevi.

— Svakako — nastavi Vetori — i neki drugi mačevi. Zato smo ovde. Ne donosimo Vam samo reč Firentinske republike, Vaše visočanstvo, već i reč pape.

— Da, kažu mi da bi on hteo da se nađe na čelu saveza.

— Da, s pozivom: „Napolje, varvari!” Francuzi i Španci prete da će Italiju učiniti svojim bojnim poljem i grobljem.

Maksimilijan se bolno nasmeši:

— „Napolje, varvari! Napolje, varvari!” Lep uzvik, blago meni! Ali, oprostite, kada bih ja došao u Italiju, zar ja ne bih bio varvarin? I onda, i onda, šta je s mojim državnim poslovima? Vi pominjete Špance i Francuze, a kako ja sebi mogu da dozvolim da navučem sebi na vrat

⁶⁹ Sveto rimsko carstvo je naziv za nemačku feudalnu državu koja je postojala od 962. do 1806. godine.

tako moćne neprijatelje? Ništa od onoga što sam želeo nije se ostvarilo. Propao je moj pokušaj da svog unuka Karla oženim s Klaudijom, kćerkom Luja XII. Sklopio sam savez s Ferdinandom Katolikom, koji mi je sada neprijatelj. Nisam mogao da dođem u Italiju zbog nedostatka novca i krunisan sam pre nekoliko meseci u Trentu. U Trentu umesto u Rimu! Htedoh da se suprotstavim Veneciji i da zaustavim njenu ekspanziju, a nisam imao sredstava. Eto vam, gospodo, ko je danas kralj Rimljana! Kralj Rimljana danas je papa, a ne Maksimilijan!

— Ujedinite se i bićete nepobedivi! A što se tiče opasnosti na koju aludirate, da budete nazvani varvarinom, ne zaboravljajte da ste Vi simbol, Vi ste kralj Rimljana i direktni potomak Karla Velikog.

Imperator odmahnu glavom:

— Reći! Samo lepe reči. Sklopićemo savez, ali papa će uvek biti protiv Francuza i Španaca, a ja želim da ostanem u prijateljskim odnosima s njima. A osim toga, kase su prazne. Vi, Firentinci, imate mnogo fiorina i pozajmljujete ih celoj Evropi, ali imajte na umu da se bez para ne ulazi u rat. Dajte mi konkretan oslonac pa ću vam ja dati svoj, ali Sveto rimsko carstvo nema nikakvu želju da dolazi u Italiju. Još od vremena Barbarose tamo nam se dešavaju samo nesreće!

— Firenca će učiniti sve što želite, a šta da kažemo Njegovoj svetosti?

— Da ga pozdravljam i ljubim mu stopalo. Neka vas bog čuva, gospodo legati!

Audijencija je završena.

Kada su izašli, Firentinci su se pogledali.

— Šta smo dobili od ovog susreta? — upita Vetori.

Nikolo slegnu ramenima.

— Ne treba da se nadamo da ćemo od njega dobiti mnogo. Danas je politika kao ljuljaška, pobeđuje onaj ko se više zaljulja. Ali, ko će gurnuti tu ljuljašku?

— Gospodine Nikolo, svojim dolaskom remetite mir moje duše a sam Bog zna da mi je danas potreban mir! Uvek dolazite lošim povodom!

Tako je govorio Pjer Soderini i nemirno se premeštao u fotelji, jednolično lupkajući pesnicom o sto, kao da skuplja hrabrost.

— Presvetli — mirno odgovori Makijaveli — ne dolazim lošim povodom, već dolazim poslom onakvim kakav je.

— Dakle, po vama, francuski kralj neće biti najmoćniji čovek u Evropi? Vi, koji ste bili u Francuskoj, videli ste vojnu snagu te zemlje?

— Da, presvetli, i pisao sam o svemu što sam video. Kralj Francuske je okružen blagorodnicima koje njihovi podanici poštuju i vole, pa zato misle da će ako im kralj oduzme povlastice, ugroziti jedinstvo kraljevstva.

— Vi ste o Veneciji govorili suprotno, da je nepobediva zbog oli-garhije. Ali poraz kod Anjadela⁷⁰ jasno govori.

— Da, snaga Francuza se udvostručila. Pošto su nama Firentincima oni prijatelji, mi pozdravljamo njihovu pobjedu, ali papi ona nije draga, on želi da Francuzi odu iz Italije.

— Da, „Napolje, varvari!” — ironično reče Soderini — ali on želi da otera Francuze kako bi na njihovo mesto došli Španci. A znate li vi, gospodine Nikolo, šta za Firencu znači prisustvo Španaca u Italiji? Znači povratak Medičijevih.

— Znam, presvetli, ali Julije II misli da nije tako. On je veliki i moćni papa, koji ne bi oklevao da obuče oklop i da povede vojsku ako treba. Francuska je pogrešila što je prouzrokovala podelu u crkvi!⁷¹ Taj savet u Pizi, ili urotnički skup, kako ga naziva Rimska crkva, bio je greška i ničemu nije služio. Španci su moćni, videli ste ih u Gariljanu, gospodine gonfalonjer: Francuzi nisu mogli da prođu.

— Jer tamo nije bio Gaston de Foa, ali sada je on u Romanji, a kada je on tu, pobjeda je sigurna — Gaston de Foa je nepobediv!

— Isto pričaju i o Konsalvu iz Kordobe. Znae, presvetli, ja smatram Francuze boljim izborom; ja od mladih Medičijevih ne očekujem da će biti dobri vladavci; svoje *Firentinske priče* završavam sa Lorencom Veličanstvenim, jednim velikanom iz te porodice.

— A meni bi Medičijevi doneli izgnanstvo ako ne i smrt! — reče s jezom Soderini, koji nije bio baš poznat po lavljem srcu.

⁷⁰ Bitka se vodila 15. maja 1509. godine između francuske i venecijanske vojske. Pobili su Francuzi.

⁷¹ Na pristalice Rima i pristalice Avinjona. Godine 1378. nastala je šizma Katoličke crkve. Osim pape u Rimu, postojao je i takozvani antipapa u Avinjonu. Papa Aleksandar V ujedinio je 1409. godine obe struje. (Prim. prev.)

— Ishod ovog rata će se rešiti u Padskoj ravnici ili u Romanji — nastavi Makijaveli. — Već tri dana ne stižu glasnici i to me brine: Foa ili Konsalvo? Naša je sudbina na kocki!

— Papa je jak, ali ratovao bi tuđim oružjem. „Izbaciti varvare iz Italije!”, lepe reči, nema šta, ali još od pada Rimskog carstva niko nije uspeo da ih izbací. Uvek niču ili s jedne ili s druge strane! Priznajem da sam i ja mnogo zabrinut jer nam ne stižu vesti s bojnog polja.

U tom trenutku neko pokuca na vrata. Jedan se momak pojavi na pragu.

— Presvetli... glasnik iz Romanje!

Soderini skoči i preblede.

— Odmah ga uvedite!

Nije to bio običan glasnik, bio je to vojnik koji je nosio odoru firentinskih konjanika. Oklop mu je bio rastrzan, nije imao šlem, teturao se i jedva disao.

— Uđi... sedi, dođi do daha i pričaj! — reče uzbuđeno gonfalonjer.

Konjanik pade na jednu klupu, držeći se za grlo:

— Vode... Presvetli... Gutljaj vode!... — molio je.

Momak donese ne samo vodu već i dobro vino. Glasnik je izgledao kao da umire. Gonfalonjer i Nikolo su ga upitno gledali: bio je umoran, ali je mogao da govori, i zašto onda nije vikao *Nenikekamen!*⁷², kako je Maratonac uzviknuo pre nego što je pao mrtav?

Kada je došao sebi, vojnik progovori.

— Oprostite, gospodo... jahao sam neprekidno četrdeset osam sati, tri konja su pala ispod mene.

— Pobogu, ne pričaj o konjima — viknu Makijaveli. — Je li bila bitka?

— Da, gospodine, ispred Ravene, na Uskrs, odnosno pre dva dana. Možda nije trebalo da ratujemo baš toga dana, ali odvažni Gaston de Foa je tražio da se grupišemo i da krenemo, pa Španci nisu mogli da se

⁷² „Pobedili smo!”, kako je vikao glasnik Maratonske bitke koji je pao mrtav nakon što je pretrčao četrdeset kilometara i prosledio vest.

ne bore. On je, svakako, računao na faktor iznenađenja, siguran da Španci ne očekuju udarac na tako svečan i sveti dan.

— A ti nisi učestvovao u bici?

— Jesam, s eskadronom koji je Firenca poslala pre mesec dana kao podršku francuskim trupama. Napali smo tako jako da su se Španci povukli... ali oni, gospodo, umeju da se bore. Kako je to žestoka bitka bila!

— Reci! Javljaš li o pobedi ili o gubitku? — vikao je Makijaveli, nesposoban da se savlada.

— Čekajte, gospodo... nekada nije jasno da li je neko pobedio ili izgubio.⁷³

— Dakle, bilo je *Ekvo Marte*!⁷⁴ — prekinu ga gonfalonjer.

— Ne razumem, presvetli, šta hoćete da kažete time, ali moja priča će vam objasniti.

— Ispričaj nam ukratko!

— Oh, naš je vođa bio kao grom! Na čelu svoje konjice, svi francuski plemići su bili s njim, gospodo. Španci su se držali dobro, ali artiljerija je potisla levo krilo neprijatelja... Francuska artiljerija je strašna! Vi ste je već videli kod Karla VIII.

— Pusti sad artiljeriju i kaži nam kakav je ishod.

— Pod tom užasnom paljbom pao je veliki broj španskih konjanika a ostatak konjice se povukao iza pešadije, ali Konsalvo se pregrupisao nakon ovog gubitka i napred poslao odmorne konjanike i pojačao artiljeriju. Tada su se snage izjednačile: talasali smo, napadali i povlačili se, gubili smo teren i ponovo ga osvajali, a ispred svih je bio hrabri Gaston sa svojim nepobedivim mačem.

— Kornjačo! Dosta! Pređi na stvar! — prekinu ga Soderini, crven u licu.

— Nije jednostavno, presvetli, jer nikada nijedna bitka nije bila tako žestoka; izgledalo je da Španci gube, ali Konsalvo je poslao napred rezerve, isto su učinili i Francuzi. Onda sam se umešao i ja.

— Pa, naravno, bio si kao junak Roland u Ronsevalskoj bici!⁷⁵ — rugao se Makijaveli.

⁷³ Francuzi su pobedili, ali pošto im je vođa poginuo, povukli su se.

⁷⁴ Lat. izjednačeno, bitka bez pobjednika. (Prim. prev.)

⁷⁵ Čuvena bitka Karla Velikog iz 778. godine. (Prim. prev.)

— Uradio sam ono što sam mogao, gospodine, ali da biste shvatili ovu bitku, morali biste da budete tamo jer vojnik ne zna šta se u stvari događa.⁷⁶

— Mi ne želimo to da znamo! — viknu gonfalonjer. — Ko je pobedio?

— I ja sam se to pitao, ali video sam samo dim.

— Ovaj idiot nas zamajava — reče Nikolo gonfalonjeru — ne želimo više ništa da slušamo o bici, razumeš li? Ne broji mrtve, ne pričaj nam o svim neprijateljima koje si ubio. Reci nam samo jedno: ko je pobedio!

— Francuzi, mi, hvala Bogu, ali...

— Šta ali? Kako se može pobediti, a nakon toga reći „ali“?

— Španci su se na kraju povukli prema reci Po. Uništili bismo ih da se Francuzima nije žurilo da opljačkaju Ravenu! Kao da im je samo to bilo na umu! Video sam svašta...

— Dosta! Objasni samo ono „ali“!

— Pobedili smo... ali ne pobeđuje uvek onaj ko je pobedio.

— Šta ti to znači? Objasni: jel to bila Pirova pobjeda?

— Ne poznajem tog gospodina Pira, mislim da nije bio među vojnicima.

— I? Došao si nama bez pisane poruke, bez izveštaja.

Vojnik je pročačkao ispod tunike i izvukao mali svitak.

— Zaboravio sam! Da, ekselencijo, imam jednu.

— Jer ti je bitnije bilo da nam ispričaš svoje lovačke priče! Brzo daj to!

Soderini otvori svitak, ali vid mu je bio slab, a od uzbuđenja i znoja kao da je imao koprenu preko očiju: „Čitajte vi, Nikolo“.

Makijaveli je prešao pogledom na potpis i učinilo mu se da je prepoznao rukopis kapetana Dela Skala, koji je sa poslednjim trupama otišao za Romanju. Počeo je glasno da čita: „Presvetlom gonfalonjeru Pjeru Soderiniju i vlasti Firentinske republike: danas, na Uskrs 1512. godine, desila se veoma velika bitka ispred grada Ravene, gde su se francuski vojnici, zajedno sa firentinskim i venecijanskim vojnicima Svetog saveza, izvrsno borili, razbivši neprijatelja koji se povukao pre-

⁷⁶ Zaista, vojnik u bici ima pregled na tako mali deo terena da ne može da vidi kako se bitka odvija u globalu.

ma reci Po. Teški gubici na obe strane. Pobjeda bi bila potpuna da nije bila strašne nesreće — hrabri francuski vođa Gaston de Foa pao je na bojnem polju, jurišajući na neprijatelja, izboden kopljem osamnaest puta!⁷⁷ Ovaj gubitak je nepremostiv i nama, a pogotovo francuskim trupama, koje su prema njemu gajile najveće poštovanje. Pa, ipak, kada se raširila vest o njegovoj pogibiji, trupe se nisu potrudile da do kraja izbace potisnutog neprijatelja, nego su se dale na pljačku koja traje i dok ovo pišem, i preti velika opasnost da se rasture na sve strane bez njihovog vođe koji ih je držao ujedinjene jer su nezamenljivi ljudi poput čoveka koga smo izgubili. Neka vas i nas Bog čuva! Pisaću vam i o drugim novostima”.

Nastupi duboka tišina. Gonfalonjer i sekretar su se kratko netremice gledali, pa Soderini otpusti glasnika.

— Idi sad da se odmoriš i pričaj samo da smo pobedili, a ni reč da nisi progovorio o smrti gospodina Gastona... ili ću te izbičevati!

Pošto je glasnik izašao, Makijaveli i Soderini su ostali u tišini i u svojim mislima. Soderini progovori:

— Nikolo, u politici si ti mnogo bolji od mene. Šta ti kažeš o ovoj pobedi?

— Kažem, gospodine, da izgleda kao pravi poraz! Uglavnom, u starim bitkama, kada bi vojnici videli da je vođa pao, bežali bi, kao da bez njega ne mogu pobediti. Ovde je gospodin Gaston pao kada su se Španci već povlačili, a Francuzi, umesto da najure neprijatelja, potrčali su da pljačkaju Ravenu!⁷⁸ Neka Bog čuva od te pljačke Danteove kosti... pod pretpostavkom da znaju ko je Dante! Vidite, gospodine Soderini, ja poznajem Francuze, bio sam više puta u njihovoj zemlji i kažem vam da je ta vojska već rasturena. Postoje vojske, kako sam već pisao u svom *Umeću ratovanja*, koje se drže samo za vođu koga obožavaju. I kažem vam, da je Hanibal pao kod Kane, Kartaginci bi se odmah rasuli; da je Cezar pao kod Alezije, Rimljani bi bili izgubljeni. Gaston de Foa je držao francusku vojsku na okupu.

— Francuzi su uvek bili hrabri u ratu — reče slabo Soderini.

— Da, Gaston je bio veličanstven čovek, ali nije ga bilo kod Garijljana, Francuzi nisu bili odlučni da pređu reku i bili su sramno pora-

⁷⁷ Govorilo se da je bilo tako.

⁷⁸ Bila je to jedna od najužasnijih pljački.

ženi. Ja vrlo poštujem Konsalva kao velikog kapetana, a Španci njega i dalje imaju.

— I šta misliš da će se desiti?

— Desiće se to, gospodine Pjero, da će francuski kralj pozvati svoje ili će ih zabarikadirati u Milanu. Znae, papa mrzi Francuze. On više: „Napolje, varvari!”, a da bi izbacio varvare, sklapa saveze s drugim varvarima — sa Špancima ili sa carem Maksimilijanom! Italija, nažalost, više nije samostalna! Razjedinjena je i slaba. Rizikujemo da iz tiganja padnemo na žar. Španci čekaju i najmanji znak da se bace na Firencu: samo jedno može da ih zadrži.

— Razumeo sam — reče suvo Soderini — povratak Medičijevih.

— Baš tako. Nisam se godinama bez razloga borio da imamo svoju vojsku! Nemamo vojskovođu kao što su bili Karamanjola, Gatamelata, Ugučone, Alberiko da Barbijano!⁷⁹ Ne vidim drugo rešenje osim da se Medičijevi vrate. Ako nam Francuska ne pomogne, niko nas ne može spasti.

— Narod neće nikada prihvatiti nametnuti povratak Medičijevih — reče Soderini. — A ni papa Julije neće to dozvoliti.

Nikolo se nasmeši.

— A vi, gospodine Pjero, mislite da Medičijevi žele... Oni će se vratiti, kao što se i njihov deda Kozimo vratio, a pomahnitali narod će uzvikivati „Kugle! Kugle!” dok ne oglušite jer ih nije zaboravio. Polazete nadu u papu Julija? Zar se ne sećate da je jedan od kardinala u Rimu sin Lorenca Veličanstvenog? A osim toga, papa Julije voli i štiti izgane Medičijeve.

— Ja ću poštovati samo želju naroda — reče Soderini udarajući pešnicom o sto — ako narod želi da odem — otići ću, ako želi da ostanem — ostaću, neću dizati prašinu. Ali sve će biti dobro, sve će biti dobro, videćete! Pobili smo! A šta bismo tek rekli da smo izgubili?

Tako govoreći, gonfalonjer ustade sa stolice i žurno izađe.

„Sitna duša”, pomisli Nikolo, „njega, kada umre, neće hteti ni u čistilištu, ni u paklu... poslaće ga u limb s nekrštenom decom!”

⁷⁹ Busone Frančesko, vojvoda iz Karamanjole (1385—1432), vojskovođa prvo kod Viskontijevih, a onda kod Venecijanaca. Odrekli su mu glavu u Veneciji zbog sumnje da je izvršio izdaju. Erazmo da Narni, nazvan Gatamelata (1370—1443), služio je u Veneciji. Ugučone dela Fadola vladao je sinjorijom Pizom (1250—1319). Alberiko da Barbijano, čuveni vojskovođa iz Romanje, umro je 1409. godine.

POVRATAK MEDIČIJEVIH

— Španci su u Pratu!

Soderini je tužno pogledao Makijavelija.

— To mi kažeš, Nikolo, kao da ja nisam gonfalonjer? Znam da su u Pratu i da Firencu mogu rukom dohvatiti, ali neće!

— Šta ih sprečava?

— Ali... Vaša vojska, gospodine Makijaveli! Čudim se što niste sad s njom, na njenom čelu!

Makijaveli pocrvene.

— Ja sam političar i istoričar, nisam čovek od oružja.

— Ali borili ste se kao lav za osnivanje firentinske vojske i uspeli ste u tome.

— Avaj — uzdahnu Nikolo — nije dovoljno samo formirati vojsku; treba da stekne iskustvo na bojnopolju, a kod Ravene su naši vojnici bili u poslednjim redovima, pa su stigli u boj kada je sve već bilo gotovo.

— I zbog toga ti ne znaš kako se oni bore.

— Teoretski, trebalo bi da znaju svoj posao, ali vi, gospodine Pjero, znate da je u praksi drugačije.

— Razumem, naročito kada grme topovi! A ti misliš da ta tvoja vojska može da brani Firencu?

— Ne samo da ne mislim nego mi to uopšte ne pada na pamet. Ovde je potrebna drugačija vojska! Ali sada je uzaludno pokazivati hrabrost: Francuzi su nas napustili, Julije II postade najjači, a povratak Medičijevih je već rešen na Mantovanskoj večeri.⁸⁰

„Kugle, kugle!“, začuše se sa ulice povici naroda, gotovo kao odjek Makijavelijevih reči. Firenca je, nažalost, vekovima poznavala taj strašni uzvik. Od kada su Francuzi doživeli poraz, narod u Firenci je svakodnevno sve glasnije uzvikivao te reči, koje uostalom nikada nisu ni prestale da se čuju u tom gradu. Čule su se pod Savonarolom, čule su se pod Soderinijem.

Gonfalonjer nije bio čovek koji bi mogao da suzbije te uzvike, ali nije gajio iluzije. Znao je da će doći dan kada će se Medičijevi vratiti, a on će morati da ode. Ali koji Medičijevi?

⁸⁰ sastanak saveznika Svetog saveza 1513. godine

— Čujte, Nikolo — reče pošto je čuo da se uzvici udaljavaju — svi izvikuju „Kugle!”, svi izvikuju „Mediči!” A nama, Firentincima (kažem „nama”, ali ja nisam baš siguran) žuri se da ih dočekamo. A šta mi znamo o njima?

— Malo. Prošlo je šesnaest godina otkako je Pjero proteran. Đulijano je bio devetnaestogodišnji mladić, miran, tih, dobar — koliko ga se sećam. Pjerov najstariji sin Lorenzo imao je pet godina. Pjero je umro boreći se pod tuđom zastavom. Firencom će vladati Đulijano i Lorenzo... Ko ih poznaje? Medičijevi nikada nisu bili temperamentni niti žestoki, pa ne očekujem osvetu, već da me sklone i ignorišu. Drugi sin Lorenca Veličanstvenog Đovani je kardinal u Rimu i jednog dana postaće papa. Kažu da je inteligentan, obrazovan, bonvivan i ljubitelj umetnosti. Ne, neće tiranisati Firencu, ali će ona izgubiti svoju slobodu.

— A šta će se desiti s Popolanijevima⁸¹? Ne verujem da njihovi prognani rođaci nose lepe uspomene na njih. Hoće li ih prognati?

Nikolo nezainteresovano odmahnu glavom.

— Bezlični ljudi: Lorenzo, Pjerfrancesko... i onaj četrnaestogodišnji dečak, sin Katerine Sforce i lepog Đovanija Popolana! Živi kod strica u palati Del Corso, zove se Đovani, živahan i svadljiv momak, isti kao njegova majka. Šta će se desiti sa svima njima? Slušajte, slušajte, gospodine Pjero!

Čulo se kako se masa ljudi približava s uzvicima, ali ovoga puta je uzvikivala: „Živeo Soderini! Hoćemo Soderinija! Doživotni gonfalonjer! Dole Mediči!”

— Evo mojih sledbenika — reče gonfalonjer zadovoljno se smešeći — ali, ne... neću izaći na prozor, neću da im se obratim. Neću dozvoliti da se priča da je Pjer Soderini sam sebi pevao hvale i da je manipulisao narodom!

A ljudi, doduše malobrojniji nego malopre, malo su stajali ispred palate, pa se udaljili i razišli.

Te se večeri sve rešilo. Odmah nakon zalaska sunca grupa Medičijevih pristalica s obeležjima te porodice napade Palatu Priora, a Soderini jedva uteče i sa nekoliko vernih ljudi ode u azil.

⁸¹ ogranak Medičijevih, suprotstavljen direktnim potomcima

Sledećeg dana firentinska vojska, koju je Makijaveli s velikom mukom sastavio, predala se španskim trupama gotovo bez borbe, a narod je dočekaao Medičijeve ispred grada u prazničnom raspoloženju i uz zvonjavu svih zvona Firenze. Medičijevi su, nakon šesnaest godina, ponovo ušli u Palatu u Ulici Larga.

Radosti naroda nije bilo kraja kada su u Firencu ušli sin i unuk Lorenca Veličanstvenog. Mnogi Firentinci ih nisu ni poznavali, ali je poštovanje prema zadužbini Kozima, oca Firentinske republike, i prema bolešljivom Pjeru i Lorencu Veličanstvenom još bilo tako jako da je oreol slave sijao iznad glava ovih izgnanika, koji su strahovali da se nikada neće vratiti u domovinu.

Dočeku novih vladalaca republike prisustvovali su osim priora, sveštenika, plemstva, magistrata, činovnika i sirotinje i rođaci povratnika, koji su zbog svog dvosmislenog ponašanja imali čega da se plaše. Bio je tamo Lorenzo Mlađi sa svojim sinom Pjer Frančeskom i sa suprugom Semiramidom Apijano; ta porodica je vladala Pjombinom. Bio je tamo i Đovani, sinčić Katerine Sforce, a ispred svih — jedna obožavana i poštovana žena — Lukrecija, najstarije dete Lorenca Veličanstvenog.

Bila je udata za Jakopa Salvijatija i kao majka malom Đovaniju nakon prerane smrti mlade goropadne grofice iz Forlija. Kada bi Lukrecija prolazila gradom, ljudi bi aplaudirali kao očarani. Ona je bila jedina prava Medičijeva, pored svoje sestre Kleriče Stroci, koja je ostala u gradu kada su njeni bili prognani. Narod je bio ogorčen zbog loše vladavine pohlepnog Pjera i njegove isto tako pohlepne supruge Alfonsine Orsini, ali uopšte nije dirao ove dve žene — one su nastavile da mirno žive u svojoj palati.

Ostali Medičijevi iz sporedne grane, koji su bili tolike kukavice da su, u želji da pokažu svoj republikanski stav, čak i prezime promenili u Popolani,⁸² stidljivo i plašljivo su stajali pored Lukrecije, koja je nasmejana i visokog čela uzvraćala na mnogobrojne pozdrave.

„Živeli Medičijevi! Živeo Veličanstveni!

Sa magistratima umetnosti i vojske jahao je i Nikolo.

⁸² popolo — narod (Prim. prev.)

Na njegovom licu se video onaj njegov uobičajeni izraz koji se nije davao protumačiti — nije bio osmeh, a nije bila ni podrugljiva grimasa, već nekakva mešavina potisnute vedrine i ironije zbog oluje radosti koja je obuzela grad, s obzirom na oluju mržnje koja je obuzela isti taj grad kada su proterivali Medičijeve.

„Ovi su ljudi”, mislio je, „uvek isti: ja sam ovde video da viču *Pomiluj!* i *Razapni!* kao Jerusalić! Video sam kako jure da potpale Danteovu kuću i kako ludo obožavaju Đana dela Belu; kako kliču Pacijevim saveznicima i kako spaljuju Savonarolu. Veliki deo ovih ljudi ne poznaje ni Đulijana ni Lorenca, ali u njima vidi ona dva brata koja su nosila ista ta imena; danas ih zove oslobodiocima, a sutra će ih možda nazvati tiranima. A ja? Šta da im ja kažem?”

Ćutao je jer su se na konjima pojavili Đulijano i Lorenzo, a odmah iza njih je jahao jedan ozbiljan mladić u crnini. To je bio Đulio, Đulijanov sin koga su ubili u Pacijevoj zaveri.

Đulijano je bio još mlad, bilo mu je tek trideset godina, ali lice mu je bilo nekako preozbiljno i tužno. Zbog dugotrajne službe u francuskoj vojsci imao je bradu podeljenu na dva dela, što je Firentincima bilo čudno jer ova moda još nije došla u Firencu. Đulijanovo lice nije se moglo nazvati lepim: crte su mu bile nepravilne, nasledio ih je možda od Rimljanke Madone Klariče Orsini, supruge Veličanstvenog, koja nije bila lepa, već ljupka, kako ju je u Rimu doživela Lukrecija Tornabuoni, Lorencova majka. A „ljupka” značilo je nežnog zdravlja, što je potvrdila njena prerana smrt pošto je rodila čak sedmoro dece!

Lorenzo, Pjerov sin, koji je jahao pored Đulijana, imao je kratku crnu bradu koja mu je uokvirivala lice. Bio je lep, ali strog i mračan. Izgledalo je da taj mladić, koji nema još ni dvadeset godina, ne ume da se smeje.

— Vaše veličanstvo, pred Vama je Vaša plemenita sestra, gospođa Lukrecija. — To je izrekao tiho ali je bilo jasno da je namenjeno Đulijanu Medičiju. Đulijano je odmah poterao konja do Lukrecije Salvijati i nakon šesnaest godina razdvojenosti brat i sestra su se zagrlili. Svi su učitali. Kada su se Đulijano i Lukrecija odvojili, lica su im bila prošarana suzama.

A Lorenzo je žurno sjahao i kleknuvši pored konja svoje tetke poljubio joj ruku.

— Firenca, gospodo! — kratko reče Đulijano rukom pokazujući na zidine grada. Spazivši malog Đovanija, koji ga je netremice gledao kao da je prizivao pažnju svog moćnog rođaka, okrenu se ka Lukreciji.

— A ovaj gospodinčić?

Ali pre nego što je gospođa Salvijati mogla da odgovori, mladić je jasnim glasom izrekao svoje ime.

— Ja sam Đovani Mediči Sforca, presvetli!

Đulijano zagrl i poljubi Đovanija, toplo se nasmeši, ali Lorenzo jedva izvi usne u nešto što je ličilo na osmeh, i promrmlja:

— Ah... Popolani!

— Moj sin, Đovani⁸³ — reče odlučnim i strogim glasom gospođa Lukrecija. Lorenzo je klimnu glavom.

Đulijano i Lorenzo su prošli kroz dva reda zvaničnika. Sin Veličanstvenog primetio je Nikola.

— Mi se već poznajemo, zar ne, gospodine Makijaveli?

Nikolo klimnu glavom.

— Da, Vaše visočanstvo — odgovori uzdržanim glasom — sreli smo se nekoliko puta u Papskoj kuli u Rimu.

A Lorenzo, koji je takođe nekoliko puta sreo Nikola u Vatikanu, prošao je kao da ne primećuje da neki Makijaveli stoji pored njega.

Između ljudi koji su stajali pored puta i bacali cveće, maslinove grančice i lovor, povorka je prošla kroz pijačni trg i kroz Trg Santa Marije del Fjore ušla je u Ulicu Marteli i stigla do Medičijeve palate. Ta impozantna građevina je spolja bila netaknuta. Đulijano duboko uzdahnu, možda je mislio da će videti pocrnele i porušene zidove. Kada su se velikim stepeništem popeli na trem, Đulijanu se steže srce. Sećao se kako je palata nekada izgledala. Njegov rođak nije mogao toga da se seća.

Svuda je video bedu. Skupoceni kovčezi, triptisi iz XIV veka, Botičeljeva, Polajolova, Donatelova i dela Pjera dela Frančeska, Faencova i Karafadolova majolika⁸⁴, skupocene minijature i gobleni... Sve je ne-

⁸³ Nije joj bio sin, već daleki rođak, ali Lukrecija ga je tako doživljavala.

⁸⁴ Radionica glinenih sudova koju su osnovali Medičijevi u svojoj vili u Muđelu, koja nosi taj isti naziv.

stalo u ikonoboračkoj furiji Pjanjona i Arabjata,⁸⁵ koji su krali, pljačkali, lomili, uništavali.

„A to je uradio isti ovaj narod koji danas baca cveće i maslinove grančice!”, pomisli Nikolo dok je posmatrao gole zidove na kojima je stajao samo još poneki bezvredni goblen ili statua. Onda se začu miran i tužan Đulijanov glas:

— Sve će se vratiti na staro.

Ponovo je video začuđenog Đan Galeaca Sforcu. On je mislio da će zadiviti Lorenca i sav firentinski narod svojom konjicom obučenom u srebro! Ovuda je prošla gomila koja je uništavala i spaljivala. Samozvane Medičijeve pristalice, kada su se našle odsečenim, počele su da uzviču druge parole: „Živeo Hristos! Živeo fra Điolamo!”

— Da vas pitam, gospodine Makijaveli!

Osetio je kako ga neko vuče za rukav; okrenuo se i video pored sebe malog Đovaniya Medičija... ili Mediči Sforca, kako se s ponosom predstavljao.

— Izvolite, gospodine. Ovde ste kod svoje kuće.

Da, Nikolo ga je oslovio sa „gospodine” jer mu se, iako je razgovarao s četrnaestogodišnjim dečakom, činilo da razgovara s odraslim čovekom.

Đovani se gorko osmehnu.

— A, ne... nisam kod svoje kuće! Ovo je kuća „drugih” Medičijevih! Ja nikada ranije nisam ni kročio u nju.

— Ipak, vi živite s ćerkom Lorenca Veličanstvenog!

— To je drugo! Gospoda Lukrecija mi je kao majka, zovem je „teta Lukrecija”, ali nije mi rođena tetka. Ja neću nikada ovde da stanujem. Da sam živeo u vremenu Lorenca Veličanstvenog, možda... ali on je mrtav.

— Ljudi kao on rađaju se jednom u sto godina — reče ozbiljno Nikolo. — Kako mogu da vas uslužim?

— Vi se razumete u oružje, u vojsku, u komandu, jel to tačno?

— Da, svakako više teoretski nego praktično. Videli ste kako nas je moja vojska izbrukala u ratu protiv Španaca!

— Oprostite, ali vi niste vojnik, i niste bili s njima!

⁸⁵ Savonarolini i Medičijevi neprijatelji.

— Pa šta ako nisam?

— Samo neko ko je bio vojnik može napraviti dobre vojnike, neko ko zna šta znači naći se na otvorenom polju i neko ko zna šta je juriš; ko je nosio oklop, ko je čuo zvižduk olova i grmljavina topova. Jeste li vi iskusili sve to?

— Avaj, ne, gospodine, ali oduvek sam smatrao da je Firenci potrebna vlastita vojska, a ne plaćenici, pa sam uradio šta sam mogao.

— Da li biste sada prihvatili obavezu da ponovo sakupite vojsku? Makijaveli odmahnu glavom:

— Nažalost, mislim da ne bih! Stvari se uvek menjaju kada se promeni gosp... oprostite, htedoh reći „vlast”!

— Recite slobodno i „gospodar”! Uostalom, narodu je gospodar nekada potreban, želi ga... Dakle, ukoliko opet organizujete vojsku, obećajte mi da ćete me regrutovati.

— U vašim godinama, ekselencijo?

Još jedan pridev veći od sagovornika, ali dolazilo mu je spontano; uostalom, Đovaniju se uvek tako obraćao, još kada je on bio veoma mali.

Đovani podiže obrvu:

— Kakve veze ima uzrast! Muškarac sam i osećam da me i vi smatrate muškarcem. Oklop i šlem nosim od svoje sedme godine, umem da se tučem, da se borim, da se mačujem, jašem kao malo ko drugi. Šta mi fali?

— Ništa! Poznato je da je vaša majka nosila oklop i izazivala gnev Valensijanaca na bedemima Forlija! Ekselencijo, ako ponovo oformim vojsku, obećavam vam da ćete biti među prvim oficirima.

— Nemojte govoriti „oficir”, recite „vojnik”, jer želim da sam vojnik, i da zaslužim činove. Ako vas ljudi ne slušaju, niste u stanju da komandujete.

— U redu! Onda ćemo se videti na vojnom skupu, ekselencijo!

GOSTIONICA UŽASA

— I rekao sam mu da ćemo se videti na vojnom skupu, tom ponošnom dečaku punom elana. Rođen je za vojnika i biće prvi pravi vojnik iz Medičijeve porodice.

— Mali Đovani je pravi pravcati Sforca. O njemu će se pričati. Šta si mu ti obećao?

On i Frančesko Vetori išli su Trgom Priora nakon svečane skupštine u Palati, gde su odali dužno poštovanje trojici Medičijevih.

Na istom se tom mestu, pre četrnaest godina, digla ozloglašena Savonarolina lomača. Vrli ljudi su svakog 25. maja polagali cveće na grob „mučenika” i „sveća” — kako su ga neki nazivali. Prelazeći tu kaldrmu, Nikolo nije mogao a da se ne naježi, stegao je nadlakticu prijatelju.⁸⁶

— Sećaš li se? — reče tiho. — Mi smo to videli... Pitao si me nešto ako se ne varam.

— Da. Pitao sam te šta si obećao mladom Medičiju.

— Da ću ga regrutovati ako mi bude povereno da organizujem vojsku.

— A ti se nadaš da...

— Ne, ništa se ne nadam i ne nameravam da se bavim vojskom. Nadam se da ću ostati na mestu sekretara ili da će mi se poveriti neko poslanstvo.

Vetori zastade. Bili su na početku Ulice Kalimaruca.⁸⁷ Uhvati prijatelja pod ruku, uvede ga u mračni sokak i reče mu na uho:

— Nikolo, žao mi je što moram da te razočaram, ali nadaš se nemogućem. Reći ću ti nešto kao magistrat: na spisku si.

— Na kom spisku?

— Na spisku sumnjivih. Poznate su tvoje simpatije prema Valensijancu, šuška se da si ti hteo da on bude vladalac Firence.

— Teoretski to ne negiram, on je bio jedini čovek od oružja i najbolji političar u Italiji.

— Ali on je bio Španac, neprijatelj!

⁸⁶ Kod Italijana je uobičajeno da se i muškarci, u šetnji, drže pod rukom. (Prim. prev.)

⁸⁷ Zovu je još i Kalimara, odnosno, po firentinski, Kalimala.

— I ovi novi Medičijevi su štićenici španske vojske.

— U redu, ali Medičijevi u tebi žele da vide izdajnika, a ne pristalicu. Hoćeš li moj savet? Napusti Firencu!

— Da napustim Firencu? Ni u snu! Pa šta sam ja uradio? Ne osećam se krivim ni za šta. Zar nisi video kako me je veličanstveni Đulijano srdačno pozdravio? Zar ti on liči na tiranina?

— Ne bih rekao, ali zakon je zakon, a Đulijano nije sam.

— Ti se plašiš Lorenca? Ali on je mlađi, on je rođak i mora da sluša starije.

— Ti zaboravljaš trećeg Medičija, Đulija, koji je u senci, ali u pripravnosti. Kažem ti da si na spisku sumnjivih, ako ne želiš da me poslušаш — u redu, ali ja sam te upozorio. Sada se ti čuvaj! Zbogom... Sutra idem u Rim.

Pošto je ostao sam, Nikolo se oseti jako uznemireno, više nego što je hteo da prizna: „Spisak sumnjivih! Dodavola! Samo nam fali da se vrati vreme Belih i Crnih kada je čovek mogao da završi u zatvoru, ili još gore na vešalima, samo zato što ga je neko oklevetao! Vetori mi kaže da se pazim... On bolje od mene poznaje te tajne poslove. Znači, ovaj povratak Medičijevih za mene može biti fatalan. Možda bi bilo bolje da sam ostao u Francuskoj, kada mi je dobri kralj Luj ponudio ne sećam se već koju dužnost na dvoru, a ja sam smatrao da ću izdati svoju zemlju ako to prihvatim! Da napustim Firencu! Moja palatica u Ulici Gučardini i moja skromna, ali lepa gospodska kuća.⁸⁸ A šta da kažem mojoj jadnoj Mariji? I deci? Da tražim azil...”

I dok je tako pričao sam sa sobom, nije primetio da ga neko prati, kao da hoće da upadne u razgovor. Bilo je mnogo ljudi u Trgovačkoj ulici, a možda je onaj ko ga je pratio hteo da razgovara u četiri oka.

Ali čim je Nikolo skrenuo u Ulicu Porta Rosa, osetio je kako ga neko tapka po ramenu.

— Ako mogu da vam kažem samo nekoliko reči, gospodine Nikolo.

— Izvolite, gospodine Boskoli.

Krenuše zajedno, tiho razgovarajući.

— Nehotice sam čuo poslednje reči koje vam je uputio gospodin Vetori: „Napustite Firencu”.

⁸⁸ Tako su se nazivale seoske vile.

— Pa šta? Zar ne mislite da on preteruje?
— Možda ne, ali umesto da vi napuštate domovinu, bilo bi bolje da tirani plate glavom.

Nikolo u čudu i neverici pogleda svog sagovornika.

— Vi smatrate da ima tirana u Firenci?

Ovaj klimnu glavom.

— Ako to nisu atinske vojvode, onda su to sigurno osobe koje žele nekome da naplate svojih šesnaest godina azila.

— Ma kako da ne! A šta ja imam s tim azilom?

— Pa, neko pamti bolje a neko lošije, naravno, svuda je to tako. Hteo bih da se ne desi da jedna izuzetna osoba kao što je Nikolo Makijaveli bude proterana. Ne biste vi to podneli. Umrli biste!

— Meni bi bilo dovoljno moje imanije u Sant Andreji u Perkusini i da me ostave na miru.

— Ah, svakako — reče smejući se gospodin Boskoli — bolje tamo nego u Stinke⁸⁹. Ja sam vas upozorio, gospodine, uostalom, kao što je to malopre učinio vaš prijatelj.

— I ja vam zahvaljujem, ali šta ste hteli od mene?

— Hteo bih da znam da li onaj ko zaista voli domovinu i slobodu može da računa na vas. To su proste istorijsko-filozofske rasprave, kao one koje vi umete tako lepo da pišete. Retki su političari kao što ste vi, gospodine Nikolo, i bilo bi mi veoma drago da budete jedan od naših.

— Samo trenutak — zaustavljajući se reče Makijaveli — na šta to mislite kada kažete „naši“?

— Pre svega, Firentinci.

— Pa zar sumnjate u to?

— A osim toga, patriote i slobodni ljudi.

Nikolo se diskretno nasmeši.

— Pošto me nazivate cenjenim političarem, mogu vam reći da sam te reči čuo od najrazličitijih ljudi: to su mi rekli Paleski, Pjanjoni i Arabjati; to je govorio i sam Lorenzo Veličanstveni, i njegov sin Pjero i njihovi rođaci Popolanijevi; govorili su to i Savonarola i Pjer Soderini, francuski kralj i valensijanski vojvoda, čak i papa, a i car Maksimilijan.

⁸⁹ zatvor u Firenci

Svi... svi su mi rekli isto što mi i vi sad govorite, gospodine Boskoli: domovina, sloboda, red, ali svako je to posmatrao sa svoje tačke gledišta.

Boskoli je uzeo Nikola pod ruku. Prijateljski se nasmešio.

— Ali zašto gubiti vreme na državne stvari, a pritom ti je još i život ugrožen? Čekam vas večeras nakon devetog časa⁹⁰, gospodine Nikolo! Srešćete mnoge prijatelje i kunem vam se da će samo istina biti izrečena.

U ime Firentinske republike i u ime vladaoca Đulijana Medičija, Savet desetorice magistrata gospodinu Nikolu Makijaveliju, savetodavnom sekretaru i sekretaru devetorici upravitelja Firentinske vojske izdaje:

Dekret

Da je, zbog promenjenog političkog stanja i uređenja vlasti, gorepomenuti gospodin Nikolo Makijaveli, sin gospodina Bernarda Makijavelija, razrešen navedenih dužnosti i moli se da ostane na raspolaganju u slučaju potrebe.

Nikolo je preleteo preko pisma i bacio ga nehajno na radni sto. Glasnik ga je gledao ćuteći i sa strahopoštovanjem.

— Hajde, šta čekaš, vrati se onome ko te je poslao — odsečno reče Makijaveli.

— Ekselencijo — odgovori glasnik — Bog mi je svedok da bih vam radije doneo drugačiju vest, ali moram da vas pitam još ovo i da zaradim svoj hleb.

— Reci mi šta ti je zadatak.

— Treba li da prenesem neku vašu poruku?

— Ništa. Odgovoriću lično.

Glasnik se pokloni i izađe. Kada je ostao sam, Nikolo ponovo pročitao dekret. Na licu mu se videla tuga. Pogled mu se mutio. Gospođa Marijeta ga je tužno gledala, ne usuđujući se da pita bilo šta.

— Ovo je samo početak svega onoga što su mi rekli da će se desiti. Ali svaka rečenica mi je podstica — reče Nikolo, kao da priča sam sa

⁹⁰ oko 15 sati

sobom. — A šta će se sad desiti? Ova gospoda treba da mi to kažu. Šta sam mogao da uradim drugačije? Zvali su me da sudelujem u zaveri i to sam odbio. Te sam večeri bio kod Boskolija, ali tamo su tri-četiri usijane glave kovale zaveru po uzoru na Pacijeve, kao nekada. Sada su svi u zatvoru, a ja sam otišao odande jasno i pošteno im govoreći: „Gospodo, ne računajte na mene!” Marijeta, ne gledaj me tako, neće biti ništa od ovoga! Dodaj mi, molim te, moje najbolje odelo jer moram odmah da idem kod ove gospode!

Obukao se, umotao pismo, izašao i uputio se prema palati.⁹¹

Na vratima ga je zaustavio stražar:

— Gospodine, sada ne možete ući. Zaseda Veliki savet.

Nikolo ipak zakorači napred.

— Dobro! Sačekaću da se završi.

Stražar nasloni pušku preko Makijavelijevih grudi.

— Izričita naredba je da niko ne kroči u palatu.

Jedan oficir, koji je poznavao Nikola, izađe iz stražarnice.

— Izvinite, gospodine Makijaveli, ali naredba važi za sve.

Nikolo se okrenu i dok je odlazio, stade razmišljati: „Ne, dragi moj, ne za sve, video sam dok sam dolazio, ljudi su slobodno ulazili: zabrana je za mene, samo za mene. Idem brzo u Ulicu Larga i hoću da po svaku cenu razgovaram sa Đulijanom. Primiće me, i te kako, primiće me! Kako može da mene ne primi? Do juče sam bio sekretar Republike; bio sam ambasador kod kraljeva, careva i papa! Bog zna da me mora primiti. Meni je savest čista!” Tako stiže do Medičijeve palate i pokuca na vrata. Stražar ga propusti.

„Loše”, pomisli kada uđe u dvorište, „kada je bio živ Veličanstveni, nije bilo straže, Lorenzo se gradom kretao sam i nenaoružan.” Ali iz salona su ga primetili drugi stražari, pa jedan kapetan izađe i pozdravi ga.

— Izvolite, gospodine Makijaveli?

— Hteo bih hitno prijem kod Đulijana Veličanstvenog.

— Prijemi za danas su odloženi. Đulijanu nije dobro, rekao je da ovo naređenje važi za sve.

⁹¹ Makijaveli je imao kuću u Firenci i u Ulici Gučardini, blizu Starog mosta. Gotovo su je potpuno uništile 1944. godine nemačke mine.

— Đulijanu želim brzo ozdravljenje a ne mogu da shvatim da važi samo za mene.

— Šta to govorite, gospodine? Neko kao vi! Dođite neki drugi dan, to je sve — kapetan pruži ruku Nikolu i namignu mu. Nikolo izađe iz palate.

Nije namignuo bez razloga jer ga na stepeništu kod Svetog Lorenca sustiže onaj isti kapetan koji mu se nasmešio.

— Hoćete da uđemo u crkvu? — upita Nikolo. — Tamo ćemo biti sakriveni od radoznalih.

Prelepa Bruneleskijeva bazilika bila je prazna. Svetlost je kroz staklene mozaike oživljavala stubove, kapitele, draperije, tanke i elegantne svodove, savršene u svojoj jednostavnosti. To je bila crkva Medičijevih. U sakristiji i kripti počivali su Đovani Biči i Pikarda Bukri, otac republike Kozimo i Kontesine Bardi, Pjero Pohlepni i njegov brat Đovani, u kraljevskom sarkofagu od bronce i granita, delu Verokija i Lorenca, posvećenom Kozimu.

U senci jedne od Donatelovih propovedaonica, kapetan tiho progovori:

— Ja sam vam prijatelj, a i rod, gospodine Nikolo, jer potičem iz iste kuće kao i vaša majka Bartolomeja. Imam nekoliko kapi vaše krvi i zato vam kažem: bežite, gospodine Nikolo, napustite Firencu. Ona zabrana ulaza važila je baš za vas, a izdat je i nalog za vaše hapšenje.

— To sam i predvideo, ali ne uznemirava me — mirno odgovori Nikolo — spokojno ću ostati u svom gradu jer se ne osećam krivim ni za šta.

— Gospodine, nije bitno kako se vi osećate kada su prilike protiv vas.

— Pa dobro, reci mi za šta sam optužen.

— To vam mogu reći. Optuženi ste za učešće u takozvanoj Boskolijevoj zaveri, parodiji Pacijeve zavere.

— Tako sam i mislio. To nije tačno. Tek sam upoznao gospodina Boskolija i jedne sam večeri prisustvovao sastanku u njegovoj kući.

— Eto, neko vas je pratio i video.

— Nemam čega da se bojim s te strane; te večeri sam čuo nekoliko mudrosti i mnogo gluposti. Otišao sam govoreći im: „Gospodo, neću vas optužiti, ali ne računajte na mene”.

— Verujem, ali, nažalost, moram vam reći nešto drugo, još teže: naređeno mi je da vas uhapsim.

— A zašto ste me malopre savetovali da bežim? I zašto me niste uhapsili u dvorištu kod Medičijevih?

— Jer sam naređenje dobio čim ste izašli. Upozorio sam vas da napustite Firencu i, ako tako želite, nisam vas video, nisam vas sustigao. Nećemo praviti skandale na svetom mestu. Ako vas večeras ne nađem kod vaše kuće, biću srećan.

Nikolo steže kapetanovu ruku.

— Kapetane Neli — reče s osmehom — ne bojte se, biću kod kuće.

Visoka i mračna zgrada kamenih zidova, od onog kamena koji Firentinci nazivaju „serena” i koji već neko vreme nije mogao da se nađe. Ti su zidovi bili prekriveni nekakvom masnom mahovinom, nekom sivom prljavštinom, ali su uglovi bili uglačani jer bi se ljudi i kola u prolazu očešali o njih. Kola, koja su svake nedelje prolazila tik uz te zidove, unosila su u unutrašnja dvorišta seno koje služi da na njemu spava stoka. Ali, ovo seno nije bilo namenjeno stoci, već ljudima čije prisustvo iza tih zidova bez prozora niko nije mogao naslutiti. Gvozdena vrata bila su velika, ali su i ona bila mračna i masna. Unutra su se jedino mogla čuti zvona Crkve Svete Marije del Fjore i Svetog Simona, i ponekad galama sa Trga Santa Kroće, kada se igrao „lov na loptu”⁹² ili Medičijeve viteške igre⁹³.

Ali viteških igara već dugo nije bilo. Turobna zgrada je ličila na tvrđavu i na nekakvu utvaru Parlaša,⁹⁴ danas je nosila tajanstveni i sumorni naziv: Stinke.

Stinke su bile državni zatvor. Grobnica za žive ljude gde sunce dopire samo kada je u zenitu, a i tada samo naglasi užas zidina. Kobno su odzvanjali glasovi zatvorenika, ali nisu se čuli jecaji mučenika i molitve osuđenika na smrt.

⁹² Današnji fudbal. Gotovo je sigurno da je ova igra preneti iz Italije u Englesku, odakle se raširila po svetu pod današnjim imenom.

⁹³ Bile su to čuvene viteške igre Lorenca i Đulijana Medičija, ovekovečene u Policianovim delima.

⁹⁴ Parlašo je bio rimski stadion u Firenci, čije se postojanje danas naslućuje u rasporedu ulica i kuća, a tada i u fasadama palata.

Mučenje i smrtna kazna sprovodili su se malo dalje, u zdanju Bardelo kod Crkve Badija. I ono je bilo turobno, ali lepo po svojoj arhitekturi iz XIV veka, s biforama,⁹⁵ triforama i kulom sa zupčastim kruništem.

U Stinkama i Bardelu odlučivala se sudbina osuđenika, bez razlike da li su oni bili politički zatvorenici ili džeparoši.

Veliko, teško zvono najavljivalo je početak rituala.⁹⁶ Nečija glava će se otkotrljati. Tu su se pogubljivale skoro uvek javne ličnosti koje su imale čast da budu pogubljene sekirom. Za pogubljenja osuđenika nižeg ranga postojalo je drugo mesto, Bastioni,⁹⁷ malo dalje u istoj ulici. Njih bi nabijali na šiljke.

Tog tužnog i kišnog 7. februara 1513. godine došao je trenutak da se mnogim uglednim gostima te gostionice užasa pridruži i Nikolo Makijaveli.

Nikolo je održao reč i kada je nakon zalaska sunca kapetan Neli, sa suzama u očima, pokucao na vrata i rekao: „Gospodine, imam bolnu dužnost da vas uhapsim u ime Firentinske republike”, Nikolo je odgovorio:

— Reci: „U ime Đulijana Medičija”, jer je to istina.

— I Đulijano Mediči podleže zakonu.

— Tačno, i zato me evo ovde. Odvešćete me u Stinke? Tiho, ne mora moja žena da čuje. Ona misli da imam saslušanje u Palati.

Kapetan Neli duboko izdahnu:

— Sam Bog zna da bih vas odveo u palatu Stroci⁹⁸ da sam mogao. Makijaveli se nasmeja.

— I ukaljao bi me jer znaš da onaj ko boravi u palati Stroci sigurno nije svetac... Dakle, u Stinke?

— Nažalost!

— Hajdemo onda u Stinke, oduvek sam želeo da vidim kako je unutra jer sam ih do sada video samo spolja.

⁹⁵ dvodelni prozor sa stubićem

⁹⁶ Postojala su dva rituala: odrubljivanje glave ili vezivanje za stub srama, na italijanskom nazvano „berlina” ili „gonja”. Izvodilo se tako što bi osuđenik bio zavezan oko vrata za stub, a na grudima mu bio okačen natpis o njegovoj krivici i tako bio izložen na porugu narodu. Ovaj običaj je trajao sve do sredine XIX veka!

⁹⁷ Danas se zove Ceka (kovnica) jer je tamo zaista bila kovnica novca. Dotle se stizalo Ulicom Malkontenti (Nezadovoljnih), čiji se naziv ne mora objašnjavati.

⁹⁸ Jedna od najlepših i najraskošnijih palata u Firenci.

— Reći ću upravniku da vam da najbolju ćeliju.

Upravnik, dobar čovek, tužno klimnu glavom.

— Ajme! Nema lepih ćelija! Sve je puno i čuju se samo jauci i škripa lanaca. Užasno! A do sada je unutra bilo tako tiho da mi je dolazilo da odspavam! Nažalost, moram da vas smestim u neku od podrumskih ćelija: jedino što mogu učiniti za vas je da pokušam da budete sami.

— Bio bih vam zahvalan, gospodine. Mogu li dobiti papir, pero i mastilo?

— Pobogu! Možda hoćete i neku knjigu! Idite i neka vas Bog čuva.

— Dakle, smatrate da sam u opasnosti? Ali nisam ništa učinio!

— Ovde su svi u opasnosti, jadni moj gospodine! Nadajte se najboljem i molite se.

— Dobri moj Neli — reče Nikolo — idite kod moje žene i pažljivo joj recite gde sam.

Ćelija je bila užasna. Na svetlosti jedne baklje Nikolo je video pacove velike poput mačaka, pauke i slepe miševе. Istupi jedan od tamničara.

— Sedite, gospodine, da vam stavim okove.

— Okove! — viknu Makijaveli. — Jesam li ja kakav razbojnik? Običan lopov? Nitkov?

— U ovom trenutku ste nešto više — reče strogo tamničar — sedite, nećemo sad ovde da ćaskamo!

Stavio mu je na noge dve drvene cepanice spojene katancem. Nikolo je s užasom shvatio da, iako može da mrda nogama, ne može da napravi ni korak.

— Ovo je smešno — reče mirno — vi mislite da bez ove torture mogu da pobegnem odavde.

— Zakon podjednako važi i za gospodu! — viknu stražar. — Laku noć!

Vrata se zatvoriše uz glasnu škripu i Nikolo ostade u dubokom mraku. Polako počе da primećuje stvorenja koja su se kretala oko njega. To su bili pacovi koji su tražili mrvice hleba. Oseti kako po njemu gmižu insekti i kako ga bolno ujedaju. To su bile stenice koje je iskusio svaki zatvorenik ovog sveta.

Postavši iznenada svestan surove stvarnosti i pakla u kome se našao, Nikolo Makijaveli zaplaka.

VELIKI I TEŽAK ISPIT

Ovo se dešava u zdanju Bardelo. Sala je osvetljena, nije prizemna, dovoljno velika i strogo uređena.

U njoj je veliki sto od orahovine, iza koga sede tri osobe u crnim togama. Sa strane je još jedan sto, sa još jednim čovekom u togi. Na zidovima su postavljene dve velike police i veliki trokrilni orman.

Nema stražara.

Optuženi nije sedeo na klupi, već u fotelji sa visokim naslonom. Kancelar je nabrajao prestupe.

— No, poznajemo vas dobro — reče sporo, dubokim glasom — gospodine Nikolo. Vi ste sin gospodina Bernarda Makijavelija. Potičete iz plemenite porodice, obavljali ste visoke i vrlo bitne dužnosti, izvrsno ste služili Firentinskoj republici. Znamo sve to i znamo da ste humanista najvećih vrednosti, temeljan istoričar, prefinjen političar i dobar pesnik. Je li to tačno?

— Ekselencijo — odgovori jednostavno Makijaveli — veoma mi je drago da čujem ovo sve od vas.

— Nemojte biti skromni, vi vrlo dobro znate svoje vrednosti — reče drugi čovek u togi, koji je bio sudija.

— Onaj ko hoće da se uzdigne, biće ponižen — blago odgovori Nikolo.

— Nemate zbog čega da budete poniženi, osim ako vas vaša savest zbog nečega ne prekoreva.

— Što se tiče moje savesti, ona je čista.

— Vidite — nastavi kancelar za prestupe — postoje krivice i krivice. U politici, na primer, vi to znate bolje, stvari se mogu promeniti preko noći i tako...

— Razumem, ko je juče bio na vrhuncu slave, danas može biti zločinac i obrnuto — prekinu ga Nikolo.

— Pustite me da završim, molim vas. U politici ako se sretnete s određenom osobom a ne s nekom drugom... izvesni razgovori... izvesni susreti...

— Gospodine, molim vas, budite precizni — prekinu Makijaveli.
— Dajte mi precizne optužbe.

— Udovoljiću vam — reče sudija, i uze jedan list iz fascikle. — Pročitacu vam imena i pitaću vas da li poznajete sledeće osobe: Frančesko Boskoli, Nikolo Kaponi, Filipo Strocì, Pjero Vespuči, Albico delji Albici. Oni su glavni, ima ih još o kojima ćemo malo kasnije da raspravljamo.

— Firenca je grad u kome se svi ugledniji ljudi poznaju, pa tako i ja poznajem sve navedene osobe.

— Kakvi su bili vaši odnosi s tim građanima?

— Bili smo samo poznanici, s nekima sam bio i prijatelj, a s nekima sam bio samo na „dobar dan”.

— Ko vam je od njih prijatelj?

— Filipo Strocì, na primer.

— Ugledan i obrazovan čovek, nema šta — sarkastično reče sudija — ali vruća glava.

— Suprug Klariče Mediči, sestre Lorenca Veličanstvenog.

— Znamo to, ali u politici brakovi nisu bitni. To dokazuje Pacijeva zavera.⁹⁹

— Mogu li da vam priđem, gospodo — reče Makijaveli, iznenada ustajući isprovociran — imam pravo da znam zašto sam ja, ugledan građanin, iznenada razrešen dužnosti, uhapšen kao kakav zločinac, stavljen u okove i bačen u najužasniji i najodvratniji zatvor, kao najgori lopov; zatvor koji je sramota Firence, u kome nema ni vazduha ni svetlosti, samo svakakvih gadosti.

— Snizite ton i smirite se. Samo onaj ko je kriv podiže glas. Optuženi ste da ste učestvovali u neuspehoj zaveri koju je pripremao Boskoli sa svojim ljudima protiv institucija Firentinske republike i s namerom da oduzme život Đulijanu, Đuliju i Lorencu Medičijima. Šta imate da kažete na to?

— To je kleveta! O tome ne znam ništa, nisam ni prstom mrdnuo, nisam dao nijednu reč saglasnosti. Ja jesam političar, ali se ne mešam u zavere.

— Postoje izjave ispitanika u kojima se pominje vaše ime.

— Izjave iznudene mučenjem, zar ne?

— Nemojte vredati pravdu. Postoje zakoni koji određuju načine ispitivanja, a od ispitanika zavisi kako će se prema njima postupati.

⁹⁹Rodaci porodice Mediči bili su umešani u zaveru.

— Što biste se usudili da primenite i na mene?

— A šta vi mislite da ste? Čak i vladalac može biti podvrgnut teškom i strogom ispitivanju¹⁰⁰. Govorite, neće vam faliti ni dlaka s glave.

— Postavite pitanja — reče Nikolo i pade u fotelju. Izgledao je veoma uznemiren.

— Ponovite nam tačno reči izgovorene uveče 27. oktobra prošle godine u Boskolijevoj kući i recite nam ko je bio prisutan.

— Razgovaralo se pristojno i s poštovanjem. Razgovor se dotakao i Republike i bilo je rečeno da je novim vladaocima, nakon dugogodišnjeg odsustva, možda potreban savet i podrška časnih građana kako ne bi napravili neku grešku, i da ja treba da idem na sastanak s Đulijanom Veličanstvenim.

— Da biste ga prepolovili, nije li tako?

— Kunem se da nije bilo reči o nasilju i smrti, već samo o razmeni ideja.

— Šta ste vi odgovorili?

— Da nisam odgovarajuća osoba za to i da ne računaju na mene.

— Nije tačno! Sam Boskoli vas optužuje! Pročitacu vam njegovo svedočanstvo: „Nikolo je rekao da nam potpuno stoji na raspolaganju”.

— To je svedočanstvo dato pomoću konopca!¹⁰¹

— Koji ćete i vi uskoro osetiti ako nastavite da negirate.

— Đulijano Veličanstveni neće odobriti takvu tiraniju.

— Đulijano Veličanstveni podleže zakonima kao i svi drugi građani. Još jednom vas pitam: Jeste li vi bili svesni, ili ne, da oni žele da smaknu Medičijeve?

— Odričem to svim svojim snagama. To bi pristajalo Valensijancu, a ne slobodnim građanima Firenze.

— Tišina! Vi, koji ste bili Bordžijin obožavalac!

— Možemo se diviti jednom vojskovođi, ali ga osuđivati kao osobu.

— Ko je bio prisutan u Boskolijevoj kući 27. oktobra uveče?

¹⁰⁰ torturi

¹⁰¹ Tehnika mučenja — ispitaniku bi vezali ruke iza leđa, a onda bi mu ih pomoću konopca dizali tako da se on savija unapred. Daljim vučenjem konopca naviše cela težina ispitanika bi visila na njegovim ramenima, koja bi se potpuno izvrnula i iščašila. Ova se tehnika koristila čak i u XIX veku.

— Vi ste sami već pročitali spisak.

— Potvrđujete da je tamo bio i gospodin Lorenzo Stroci, nazvan Filipo?

— Ja sam svedok, a ne špijun.

— Vi ste optuženik, okoreli saučesnik koji odriče. Za danas, upozorićemo vas sa dva izvlačenja konopcem. Ako to nije dovoljno, biće ih još. Gospodine kancelaru, čitajte!

Kancelar ustade držeći list papira, ali ruke su mu drhtale:

U ime jedinstvene i slobodne Firentinske republike, u ime firentinskog zakona i naroda, sud izriče sledeće: Budući da je prisutni ispitanik, i pored višekratnih opomena, opstao u odricanju zločina, presuđeno je da se gospodin Nikolo Makijaveli, sin gospodina Bernarda Makijavelija, podvrgne „teškom i strogom ispitivanju“, izvlačenju konopcem, dva puta danas, a u slučaju potrebe, da se ponovi u sledećim danima, saglasno zakonu.

— Odvedite ispitanika!

— Ova presuda je sramota za firentinsku pravdu! — viknu Nikolo.

Sproveli su ga niz strme stepenice u podrum zdanja Bardelo, koji je bio još turobniji i mračniji, ako je to ikako moguće, od onog u zgradi Stinke. Došli su u salu gde se sprovodila pravda, odnosno teško i strogo ispitivanje. Konopci za izvlačenje visili su s kuka na plafonu, bio je tu i točak sa zupcima za nabijanje osuđenika, levak za sipanje ogromne količine vode u ispitanika, klin za nabijanje u petu sve do kolena i mnogo drugih sprava.

Jednostavno izvlačenje konopcem je najblaža tehnika, tek nagoveštaj mučenja. Kada to nije završavalo posao, primenjivane su ozbiljnije tehnike ispitivanja.

„Koliko sam puta“, pomisli Nikolo, „ravnodušno gledao napise po zidovima u kojima se preti izvlačenjem konopcem čak i čoveku koji baci smeće na ulicu. Ko bi rekao da ću jednog dana i ja to doživeti? Kako li će se odvijati ovo ispitivanje? Hoću li izdržati? Ako budem morao da optužim nevine, prijatelje, da izmišljam stvari koje se nisu desile! Postoji li strašnija stvar i veći apsurd od toga? Na kraju krajeva, kakvu vrednost ima priznanje iznuđeno takvim sredstvima?“

Misli su mu otišle do fra Điolama koji nije odoleo iskušenjima i priznao stvari koje je odmah nakon toga opovrgao.

„Nije izdržala čak ni njegova izuzetno jaka volja, njegova prečista savest!”

Ali tamničar ga je već zgrabio i čvrsto mu vezao ruke iza leđa.

Podigao je pogled i video iznad glave ozloglašenu spravu sa konopcem spremnim za njega.

„Šta li ću sad čuti?”, pomisli.

— Samo trenutak — odjeknu glas kancelara. — Ako ispitanik želi da preispita svoju odluku, može to učiniti i spasiti sebe a i nas ovog bolnog ispitivanja.

— Nemam da kažem ništa više od onoga što sam rekao.

Kancelar podignu ruku.

— Dižite!

Nikolo oseti kako mu se ruke podižu lagano, a ne odsečno kako je strepeo. Ruke su mu se podizale unazad i telo mu je počelo da se savija unapred, a u jednom trenutku se i izdigao sa poda. Tada je osetio jaki bol u ramenima. Kada su ga podigli na pola metra od poda, bol je postao nepodnošljiv, ali uspeo je da zadrži krike.

„Užasno, ali mislio sam da je gore”, pomisli.

— Ispitanik može u bilo kom trenutku da progovori i mučenje će biti prekinuto — mirno reče kancelar.

Nikolo pomisli kako su možda zbog vojnih vežbi njegovi mišići bili jači od proseka. Ostao je u tom položaju pet minuta, koji su mu izgledali kao večnost, počelo je da mu se vrti i muti u glavi, ali je ćutao.

— Spustite ga polako — reče kancelar.

Tako su ga i spustili. Stopala su mu dotakla pod i ruke su se spustile.

— Gospodine, vi stojite na svome — reče kancelar — ali to je na vašu štetu. Ovo je tek početak.

— Rekao sam sve što sam imao da kažem.

— Lažete! Vi ste lažljivac, gospodine Nikolo!

Makijaveli ga prodorno pogleda:

— Ako se ne varam, gospodine Gvido delji Anselmi, pre osam dana ste mi bili podređeni i tada se ne biste drznuli da mi se ovako obraćate.

— Sami ste ovo hteli! Dakle, priznajete?

— Nemam šta da priznam.

— Onda, nastavljamo. Vucite, odsečno!

Ovoga puta izvlačili su tako naglo da su mu se ramena iščašila i užasno je kriknuo.

„Sada vidim kako je zaista ovo”, pomisli, vrtelo mu se u glavi i nije više mogao da poveže misli. Ramena su mu gorela, s mukom je disao, gušio se i srce mu je ludački lupalo.

— Želite li da prekinemo? — reče žurno kancelar. — Priznajte bar deo onoga što su od vas tražili!

Nikolo nije odgovorio. Vid mu se mutio, osetio je da će se onesvestiti.

— Znajte da najgore tek dolazi. Da li je kod Boskolija bio Filip Stroc? Čutite? E, pa onda utoliko gore po vas! Pustite ga da padne!

Tamničar pusti konopac i mučenik pade leđima na stenoviti pod.

— Gospodine Nikolo Makijaveli — reče mu kancelar na uho — još jednom vam savetujem da priznate.

Ali Nikolo nije odgovorio, ležao je bez svesti.

Prošla su tri dana otkako je došao u mračne Stinke. Ramena i zglobovi su mu natekli i oštro i nepodnošljivo ga boleli, jedva je uspevao da prinese ustima ono jedno jelo. Prve večeri došao je upravnik zatvora s dva stražara.

— Gospodine, pravda može biti stroga ali ne mora biti surova. Moramo učiniti nešto za vaše ruke.

— Nešto više od onoga što je već učinjeno? — ironično reče Nikolo.

— Neophodno je da biste izdržali. Skinućemo vam košulju da vas izmasiramo i nanesimo hladne obloge.

— Mislite da će nastaviti? — umorno pita Makijaveli.

— Jeste li priznali, gospodine?

— Nemam šta da priznam.

— Onda će sigurno nastaviti, osim ako...

— Osim ako, šta?

— Osim ako vaše svedočanstvo više nije neophodno...

— A koliko traje pauza?

— Prvi put obično traje tri dana; nakon toga može biti samo jedan dan.

— Hoću li moći da vidim svoju suprugu? Ona ne zna ništa o meni: sama je kod kuće, s dvoje dece, od koje starije ima dvanaest godina.

— Ne možete, još ste u periodu ispitivanja.

— Hoće li me još mučiti? Ne mogu više da koristim ruke!

— Ma šta kažete? Ljudsko telo je veoma izdržljivo, znate? Zar nikada niste videli cirkuzante šta rade na trgu? Njima su iščašeni svi zglobovi, i to manje-više na sličan način kao i vama. Doduše, oni su počeli da se time bave još kao deca.

— Ja sam počeo sa četrdeset i tri godine, biće da je malo kasno!

Četvrtog dana ujutru došli su po njega.

Nikolo s užasom pomisli na muke koje će istrpeti njegovi zglobovi, koji su mu jedva dopuštali da pomera ruke, a i najmanji pokret jako ga je boleo. Ali gajio je mrvicu nade dok je na jednim neudobnim kolicima prelazio iz Stinka u Bardelo. Činilo mu se da njegovi pratioci imaju obzira prema njemu i govore blažim tonom.

U jednom trenutku neko mu je nešto šapnuo na uho. Bio je to narednik pratnje koji ga je sažaljivo gledao.

— Gospodine — reče — saopštiću vam nešto što će vam možda uliti nadu: prekjuče je umrla Njegova svetost Julije II.

Šta je hteo time da kaže? Ta vest je duboko uznemirila Nikola. On se divio tom ratobornom, energičnom i ponekad surovom papi koji je ipak bio pošten i istrajan. Kako bi papina smrt mogla da mu pruži nadu? Upitno je pogledao narednika.

— Gospodine, ako, kako se predviđa, za novog papu bude izabran kardinal Đovani Mediči, nastupiće opšte pomilovanje u Firenci. Ali Boskoli i Kaponi će, nažalost, biti pogubljeni u zoru.¹⁰²

A šta su oni hteli od njega? Čak je i kancelar bio blaži prema njemu.

— Dakle, gospodine Nikolo — reče mu — jeste li se urazumili? Vi odričete ono što je očigledno: na jednom papiru koji smo našli na ulici, a koji je ispao jednom od zaverenika, ispisan je spisak učesnika u zaveri, a navedeno je i vaše ime.

— Pravda se zasniva na nekakvom papiru nađenom na ulici?

— Tu su i izjave vaših saučesnika, neki od njih su već osuđeni. A moramo u potpunosti da zadovoljimo pravdu. Direktna zavera protiv

¹⁰²Ta odluka nije donela puno poštovanja Medičijevima, pošto je zavera bila navina i neozbiljna.

uglednih i veličanstvenih građana, Đulijana, Đulija i Lorenca Medičijevih, nešto je veoma loše.

— Sve zavere su loše! — promrmlja Makijaveli.

— Ako je tako, prosvetlite nas: da li je gospodin Filipo Stroci bio u Boskolijevoj kući onda kada ste vi bili tamo?

— Ne mogu da se setim, ali mislim da nije.

— Hajde, gospodine Nikolo, setite se! Zar je moguće da ste zaboravili nakon samo četiri meseca?

— Nisam pridavao nikakvo značenje tom sastanku.

Kancelar uzdahnu.

— U tom slučaju, nažalost, moraćemo ponovo pristupiti teškom i strogom ispitivanju. Neka mučitelj ispuni svoju dužnost.

Ponovo su mu vezali ruke iza leđa i počelo je nepodnošljivo izvlačenje, ali ovoga puta su ga vukli sporije.

— Gospodine Nikolo Makijaveli, razmislite: da li je Filipo Stroci bio u Boskolijevoj kući?

— Oh! O, gospode! Ajme! Ne... ne mogu da se setim!

Dizali su ga tri puta, ali ga nisu surovo puštali da padne na pod.

Na poslednji upit kancelara Nikolo je jedva izustio:

— Dosta... molim vas! Čini mi se da je bio... nisam siguran... možda!

— Spustite ga.

Dok su ga vraćali u Stinke, bio je gotovo bez svesti, ali imao je utisak da su se ovoga puta ponašali malo blaže prema njemu.

— Dobar znak, to je dobar znak, gospodine — šapnuo mu je narednik — sve će se dobro završiti.

Čak mu se i upravnik zatvora učinio blažim. Naredio je da mu se uljem izmasiraju leđa i da mu se odnese činija dobre supe.

— Odmorite se, odmorite se! Večeras ćemo vam doneti madrac, za osam dana ćete biti kao novi. Imam i jednu lepu vest: gospodin Filipo Stroci je razrešen krivice. Kažu da je gospođa Klariče tako vispreno razgovarala sa Đulijanom Veličanstvenim, da je on popustio.¹⁰³

¹⁰³ Klariče Stroci je bila sestra Lorenca, koji je kasnije postao vojvoda Urbina. Ali Filipo Stroci je uvek bio protiv Medičijevih, bio je čak i vođa antimedičijeve partije. Borio se kasnije i protiv „drugih” Medičijevih, među kojima je bio i Kozimo I, koji se ubio ili je bio ubijen u Firenci, u donjoj tvrđavi.

Usledila je jedna mirna nedelja, bar za njega. Oko sebe je i dalje čuo krike, zveckanje lanaca i škripu katanaca.

„Ah, ni sam Dante nije mogao da zamisli ovakav užas!”

Prošlo je nedelju dana. Niko ga više nije uznemiravao. Nisu bili uopšte strogi prema njemu. Imao je prilično dobar tretman: madrac nije bio samo od slame, na nogama je i dalje nosio okove, ali od lakšeg drveta, pa je mogao da napravi nekoliko koraka. Onda su ga prebacili u bolji zatvor. Posetio ga je upravnik zatvora.

— Pa, kako ide, gospodine Makijaveli? Imate li neku želju?

— Bio bih vam zahvalan kada bih mogao da dobijem papir, pero i mastilo. Hteo bih i da vidim svoju suprugu... ali ne i decu, ne želim da vide ovu strahotu.

— Proslediću vaš zahtev odgovornima i biće mi veoma drago ako ga ispune.

— Možete li mi reći da li je izabran papa?

— Ne smemo da obaveštavamo zatvorenike o dešavanjima van zatvora, ali kada bude izabran novi papa, čućete zvona.

Nakon tri dana dobio je papir i pero.

— Kome ćete pisati, gospodine Nikolo?

— Đulijanu Veličanstvenom. Je li zabranjeno?

— Mislim da nije. Svaki zatvorenik ima pravo da se obrati velikodušnom Đulijanu. Tražićete pomilovanje?

— Na neki način.

Kada je ostao sam, Nikolo je zapisao:

VELIČANSTVENOM ĐULIJANU MEDIČIJU

Razmišljao je nekoliko trenutaka, pa počeo da piše: stihovi su mu nadolazili kao bujica.

— Da, bolje u stihovima. Pesma lakše nalazi put do srca, a Đulijano je nežnog srca:

*Imam, Đulijano, negve oko zgloba
Šest crta uže leđima mi širi
O drugom jadu ne pričam jer žbiri
Za pesnike su puni samo zloba.*

Šetaju uši zidovima soba,
Tuste kad puknu rek'o bih: leptiri
U Ronsevuu toliki smrad ne miri
U sardinskome grmlju, il' iz groba

Ko mene što u dom u nežnom muču
Uz takvu huku, da se čini kako
Jupiter paleč' Mundibelo buči.

Ko lance prima a ko ih je mak'o
Zasunci zvone, ključanice, ključ
Neko pak kriči: nemoj tući jako!
/Sve bi pak bilo lako
Da spavajući nisam prije zore
Pev čuo: Bože, ti ih primi gore

Nek' uz vraga gore
Samo da Vaša sućut, dobri oče
Zlih negava me liši, što me koče.¹⁰⁴

Spusti olovku, položi glavu u dlanove i zasuzi.

„Ajme! Na ovo sam spao? Da molim za milost! Samo onaj ko je bio na ovom mestu zna šta bi sve uradio da izade na slobodu! Nije čudo što ljudi slabijeg karaktera pokleknu i spremni su na sve. Nije sramota tražiti milost kada čovek ne može više da podnese! Onaj ko je kriv — trpi, onaj ko nije ili poludi ili razbije glavu o zid. Da, tražio sam milost! Ne stidim se toga! Nazvao sam Đulijana ocem i ako je on zaista mekog srca i velikodušan kao što je bio njegov otac, zaslužuje takav odnos. Ali zašto mi ne dozvoljavaju da vidim Marijetu?”

Upravnik se zakleo u svoju čast da će odneti pismo na ruke Đulijanu Veličanstvenom, ali Nikolo nije dobio pomilovanje.

Njima se ne žuri, pa nema ni mesec dana kako sam u zatvoru! A znaju li ljudi kako je biti lišen slobode ceo mesec? Ma šta pričam? Nedelju dana... tri dana! Bol nema veze s dužinom kazne jer se nekada može više propatiti za jedan čas nego za ceo život!¹⁰⁵ Zašto li me drže

¹⁰⁴ Preveo Frano Čale. (Prim. prev.)

¹⁰⁵ To je dokazana istina.

ovde, bez ispitivanja, kao da ne postojim? Šta hoće od mene? Možda da umrem? A svi kažu da je Đulijano dobrog srca kao što je bio njegov otac, a suprotno od pohlepnog Pjera, koga su odmah svi zamrzeli. Taj nije bio Mediči, taj je pre sav bio na Orsinijeve!¹⁰⁶ Velika je greška kada se vladalac nekog grada oženi strankinjom!¹⁰⁷ Šta li će se dogoditi? Šta ja da radim? Da napišem još jednu pesmu? Ko zna da li je Đulijano pročitao i onu koju sam mu poslao? Ko zna da li ga je dirnula? Nije se valjda smejao? Ko se smeje, može biti i samilostan. A osim toga, Đulijano me poštuje; dovde su me doveli zli jezici, špijunaže i klevete. U tom slučaju, moraju me pustiti. Baciću na papir još koji stih!

I poče:

*Dok prošle noći molio sam Muze
Da koja citrom slatko pojuć' svrati
K nama i kuša mi utehu dati
Noseć' Vam, Veličanstvo, moje suze...*

„Je li znak slabosti izvinjavati se? Hajde, Nikolo, ako misliš da ćeš uspeti izaći iz ove rupe ponižavajućim protestima, nadrljao si! Moćni ljudi nikada ne priznaju grešku i uzalud navaljuješ! Kod njih uvek prolaze izvinjenja, i ako će mi to otvoriti vrata, spreman sam da se izvinim... ali... šta je ovo? Zvona! Sva zvona Firence! Jesu li ovo tužna ili praznična zvona?”

Kao da se nebo nad Firencem pretvorilo u bronzanu kupolu, ispod koje se uglas čuo ceo firentinski narod:

„Papa! Izabran je papa!”

Odjednom je oživeo i zatvor, ali ne od sumorne škripe katanaca i lanaca već od pesme i od otvaranja vrata, od ljudi koji su izlazili odasvud. Tako se otvoriše i njegova vrata i u ćeliju upade upravnik zatvora lično.

— Gospodine Nikolo — viknu uzbuđeno, i nastavi na latinskom — saopštavam vam... sa velikom radošću... da imamo papu, čije je ime Lav X Mediči.¹⁰⁸ Pomilovanje! Pomilovanje! Slobodni ste!

¹⁰⁶ To jest, ličio je na majku Klariče. Ali Lorenzo Veličanstveni nije bio čovek kojim bi mogla da upravlja žena!

¹⁰⁷ Tačno je da je na kraju Medičijev rod oslabio nakon nekoliko brakova sa strankinjama.

¹⁰⁸ Tradicionalno, tim se rečima objavljuje izbor pape.

KOŠARA DROZDOVA

Kada je čovek dugo lišen slobode, i njegova mu se sloboda iznenada vrati, ošamuti ga.

Nikolo je bio ošamućen, pade na kameni pod i oseti, kao u snu, kako mu skidaju okove, i začu nečiji glas kako mu se obraća:

— Ah, gospodine — govorio je glas — kakve li sreće za vas, a i za mene. Kad biste samo znali koliko sam srećan što vas oslobađam okova, poštovani zemljače! Kakve li radosti! Čujete li! Cela Firenca je poludela! Naš Đovanino izabran za papu! Sin Lorenca Veličanstvenog na Svetoj stolici! Hajde, dodite k sebi! Hajdemo u moje prostorije, čaša domaćeg vina će vas povratiti.

— Ne, kući! Kući, odmah — suvo promrmlja Makijaveli — krevet... moj krevet!

— Da, svakako, ali prvo vas očekuje velika čast: Đulijano Veličanstveni hoće da vas vidi, da razgovara s vama.

„Ah, rado bih otišao kući bez te časti”, pomisli. Ali kada su mu bili skinuti okovi i lanci, ispunila ga je nova snaga.

— Molim vas, vodite me kući!

— Ne možete odbiti Veličanstvenog — nastavi upravnik — njemu je jako teško palo sve ovo, verujte mi, ali zakon... zakon je iznad svih...

— Hoće da me vidi ovakvog? Ali ja moram da trčim kući, ženi, deci!

— Stoga ćete pokazati još veće poštovanje. On je sada u Bardelu, gde je lično otišao da spreči izvršenja kazni. Ja ću vas otpratiti.

Nikolo se s uzdahom obukao, to jest pustio je da ga obuku. Nakon toga, naslanjajući se na dva stražara, pošto ga noge nisu držale, izađe na sunce i odsutno sede na kola.

Šta li će mu Đulijano sad reći? Šta li to ima da mu kaže?

Kada je, tako naslonjen na stražare, prešao veliko dvorišno stepenište i ušao u salu pravde, i kada je video Đulijana kako mu dolazi u susret ispruženih ruku, kako ga pozdravlja i grli, Nikolo je uradio nešto što nikada nije pomišljao da bi mogao učiniti: briznuo je u plač.

— No dajte, gospodine Nikolo! Hajde, hrabro! — Ove reči je čuo kroz jecaje, a vid mu se potpuno pomutio.

„Onesvestiću se — pomisli — ponašam se kao ženica.”

Spustili su ga u jednu udobnu fotelju i prineli mu do usana vino, čiji mu je miris bio neobičan nakon ustajale vode koju je dugo pio.

— Popijte, gospodine Makijaveli, vратиće vam se snaga.

Nikolo popi vina i najzad uoči Đulijanovo lice. Video je mladića drukčijeg nego što mu se učinilo onoga dana kada su se Medičijevi vratili u Firencu. Nije imao bradu, pogled mu je bio zamišljen, pomalo tužan. Crte lica su još bile nepravilne, ali prijatne. Blago se smešio.

— Samo još jedan gutljaj, gospodine Nikolo, prijaće vam.

— Avaj, veličanstvo! — promrmlja. Nije mogao ništa drugo da kaže, bio je sasvim iznemogao i zadržavao je plač.

Popi gutljaj i snaga mu se povrati. Đulijano sede za sto nasuprot njemu. Bili su sami.

— Ne mogu da vam opišem koliko me boli ovo što se desilo, ali ja ne mogu i ne želim da sprečavam sprovođenje zakona. Saznao sam da ste uhapšeni, ali nisam mogao ništa da učinim. Sam Bog zna da sam hteo da sprečim krvoproliće. Sudije su bile nepokolebljive: u Firenci se još čuje odjek Pacijeve zavere,¹⁰⁹ te su mi uskratili i moje pravo na pomilovanje, pogotovo što druga dva optuženika nisu htela da mole za milost. Kažu da su oni bili odlučni da ubiju mene, mog bratanca Lorenca i mog brata Đulija. Zašto? Rekli su da bi to uradili kako bi Firenci vratili slobodu. A ko joj je uopšte i oduzeo slobodu? I o kojoj slobodi mi govorimo? O slobodi da se surovo pogube tri brata, kao u Danteovo vreme?

— Vaše veličanstvo — polako i tiho progovori Nikolo — kunem se da nisam bio jedan od njih. Istina je da su me pitali da li želim da se priključim pokretu protiv Medičijevih, ali odlučno sam im rekao: „Ne računajte na mene”. To je sva moja krivica.

— Verujem vam, ali sudije uvek misle ono najgore. Molio sam da vas ne muče. Odgovorili su mi da, ako i bude mučenja, to će biti formalnost. Ali sada ste slobodni u najslobodnijem gradu cele Italije i štiti vas moj brat — papa.

¹⁰⁹ Pacijeva zavera se desila 26. aprila 1478. Tada je bio ubijen Đulijano, brat Lorenca Veličanstvenog, a Lorenzo je bio lakše ranjen u predelu vrata. Narod je izrekao najvišu kaznu zaverenicima, članovima porodica Paci, Salvijati i drugih.

— Lorenzo Veličanstveni nastavlja da živi u njemu, kao i u vama — odgovori Nikolo. — Mogu li da vas pitam kakva je sada moja sudbina? Hoću li se vratiti na dužnost? Hoću li povratiti svoj nekadašnji ugled? Zatvor uvek ostavlja tragove.¹¹⁰ I oprostite, jeste li primili one jadne, blesave stihove koje sam vam poslao? Nisam vas njima uvredio?

— Dobio sam ih, dopali su mi se i zasmejali su me, ako je moguće smejati se stihovima jednog zatvorenika. Hvala vam što ste ih napisali za mene. Sada, pre nego što počnemo da razmišljamo o teškim poslovnim stvarima, idite, idite u svoju „gospodsku kuću” u Sant Andreja... Albergačo¹¹¹, ako se ne varam, je li tako?

— Tako su je nekada zvali, veličanstveni, ali meni je to najlepša i najmilija kuća. Iako je skromna, draža mi je od bilo koje palate... Tamo imam malo vina, malo ulja, malo hleba... meni je dosta. Posvetiću se pisanju dok me Republika ne pozove.

— Ostanite tamo što duže, barem za sada, dok vam se ne povрати zdravlje. Pustite da se smire strasti jer, znate, nikome od nas nisu svi ljudi prijatelji!

— Razumem, Vaše veličanstvo — gorko reče Nikolo. — Prikriveno izgnanstvo, zar ne?

— Ne, već mudro povlačenje. A sigurno imate mnogo toga na umu.

— Mnogo toga, Vaše veličanstvo. Pisaću o istoriji, o politici, a i o nečemu veselom... možda neku komediju.

— Samo još jedan trenutak i pustiću vas. Recite mi najiskrenije, kao muškarac muškarcu, štaviše — kao drug drugu — da li je Firenci potreban apsolutni vladalac ili sanjate staru republikansku slobodu?

Nikolo se uozbilji. Od njega se tražio veoma težak sud.

— Zbog te slobode, kako ste i sami malopre kazali, vekovima je prolivana krv po firentinskim ulicama; ali to se nije dešavalo kada je vladao vaš pradedo Kozimo, vaš deda Pjero, vaš otac Lorenzo Veličanstveni. Da, ja sam za mudrog, jakog, sposobnog vladaoca.

— Opišite mi tog idealnog vladaoca. Samo, molim vas, nemojte mi reći da treba da liči na mene! Je li tačno da ste poštovali vojvodu od Valensiје?

¹¹⁰ Zaista, Makijaveli se nikada više nije vratio na dužnost, bio je niži činovnik.

¹¹¹ Albergačo na italijanskom znači birtija, svratište, gostionica na lošem glasu. (Prim. prev.)

— Priznajem da sam mu se divio zbog njegovog talenta vojskovođe i zbog moći da stvara i vodi države. Krv mi se ledila zbog njegove surovosti, ali nekada je potrebno da vladalac bude i surov... a osim toga, njegovi rivali sigurno nisu bili manje surovi od njega.

— A šta mislite o niskom staležu?

— Ujedinjen narod je jak, a rascepan je slab.

— Zašto slab?

— Upravo zato što nije jedinstven. Samo jedan um može da vlada, hiljadu umova stvara haos.

— A po vašem mišljenju, šta može da prouzrokuje zaveru protiv vladaoce?

— Pre svega, mržnja naroda. Onda, onih koje je nekako povredio. I na kraju, zavere mogu nekada biti lične prirode, kao što su se Pacijevi urotili protiv Medičijevih zbog nasleđa Đovanija Boromea jer, kako su tvrdili, to pravo im je bilo oduzeto po naređenju Medičijevih.

Nastupi kratka tišina. Đulijanovo lice je i dalje bilo tužno. Onda ustade.

— Dosta! Umoran si i mučiš se, a ja te sebično zadržavam. Idi i odmori se. A ovo što si mi rekao, da li bi mogao da zapišeš? Na primer, jedan traktat o savršenom vladaoцу, za buduće vladaoce?

— Zašto za buduće?

— Jer osećam da neću dugo živeti. Zbogom za sada, gospodine Nikolo.

„Kao što vladaoци najbolje znaju prirodu naroda, tako i narod najbolje zna prirodu vladalaca...”

— Marijeta, koliko je sati?

— Joj, Nikolo, sat u velikoj sali je već odzvonio ponoć. Ugasi svetlo i dođi da spavaš!

— Kako vreme leti! Nisam znao da je tako kasno!

— Nikolo, nemoj da se ljutiš, ali umesto što se po ceo dan družiš s nekakvim gostioničarima, ciglarima i amalima, da si se prihvatio politike, išao bi na spavanje kao pošten čovek.

— E, Marijeta, šta bi bio svet da u njemu postoji samo politika? Kažem ti: ne bi uopšte ni postojao! Sve je to deo života: i gostioničari, i ciglari, i seljaci, i šume, i drveće i ptice...

— I jeres, i psovke?

— Da, i to! I to Bog vidi.

— Dobro, blago tebi! A sada hajde na spavanje jer sutra ja treba da te budim.

— Ne postoji ništa bolje nego raditi noću!

— Noć je za spavanje... a ostalo ujutru...

— Znam. Laku noć.

Nikolo ponovo uze pero. Njegovo lice, koje je obično odavalo spokoj i radost, sada je bilo veoma ozbiljno.

— Evo, sada prvi put u životu nisam ni riba, ni meso!¹¹² Bio sam sekretar sinjorije, bio sam ambasador, a sada sam besposlen u ovoj seoskoj vili, koja je tako siromašna da miševi priređuju balove, moju su biblioteku uništili moljci, mojoj se odeći smeju u gradu... večerao sam supu od luka i drozdova...

— Nikolo! — čuo je pospani Marijetin glas.

— Šta je?

— Ja tebe pitam šta je jer pričaš sam sa sobom.

— U Stinkama sam stekao tu naviku, lepo je kada pričaš a niko te ne osporava. Spavaj, spavaj, Marijeta, odmah ću ja!

Umoči pero u mastilo i napisa:

Neću više da se bavim republikama jer dosta sam o tome već pisao. Posvetiću se principatima i pisaću o načinu vodenja i očuvanja monarhije.

— Od sada ću govoriti samo o monarhijama, odnosno o vladaocima... treba ih usmeriti i poučiti... a u isto vreme treba obrazovati narod!

„Ljudi često žele da promene vladaoca jer misle da će time poboljšati nešto... što je varka, jer se kasnije ispostavi da je situacija samo pogoršana. Oduvek je tako bilo! E, Nikolo, gubiš vreme na pisanje. Ljudi samo ponavljaju jedno te isto: *Ranije nam je bilo bolje*. Pitam se da li bi Firentinci bili zadovoljniji pod Valensijancem nego pod Đulijanom. Ono što je previše dobro, nekada može da bude i loše. Valensijanac je bio lukav... ali i oni koje je ubio isto su tako bili lukavi. Da su mogli, ubili bi oni njega. Pobedio je brži. Đulijano ima srca, ali nema snage, Valensijanac je imao snage, ali nije imao srca, a narod više voli surovog i jakog vladaoca nego dobrog i slabog.”

¹¹² Italijanska poslovice, znači bez vrednosti. (Prim. prev.)

Valensijanac je došao u Romanju dok su njome vladali nemoćni vladari, koji su dopustili da narod postane raskalašan... U toj je oblasti bilo puno krađa, razbojništava i svakakvih drugih nesloga; vojvoda je smatrao da je potrebno da se u njoj uvede mir i poslušnost prema vladocu, te zato na čelo postavi surovog Ramira de Orka¹¹³ i dade mu punu vlast. Ovaj je, za kratko vreme, umiri i uvede u njoj red. Docnije je vojvoda smatrao da nije potrebna tako stroga uprava jer se bojao da ne postane mrzak narodu... hteo je da pokaže da ta surovost ne potiče od njega i, kada mu se ukazala prva prilika, naredio je da Orku rastrgnu na trgu u Cezeni.

— Ovde nema šta da se komentariše... prvo ga postavi na čelo da bi doveo stvari u red... a onda ga pogubi da bi osvojio simpatije naroda!

Surovost ovoga prizora izazvala je kod naroda istovremeno zadovoljstvo i zaprepašćenje.

— Pomešao je pravdu sa surovošću — reče kroz smeh — kakav je vladalac bio Valensijanac!

Naslonio je čelo na ruke i opet je počeo da razmišlja o pozitivnim i negativnim osobinama Valensijanca... i tako je utonuo u san.

— Gospodine Nikolo! Hej, gospodine Nikolo!

Probudio se i digao obraz sa papira.

— Bože! Zar je već jutro? — Dozivali su ga šumari Bijeta i Pula.

— Gospodine Nikolo, ma šta radite? Zar ne vidite da je već dan? Hajde, požurite, danas lovimo drozdove!

Nikolo skoči i otvori prozore.

— Spreman sam! Obučen sam! Samo da uzmem krišku hleba, malo sira i kavez.

Nije mu bilo prvi put da celu noć prespava za stolom.

Sustigao je ovu dvojicu koji su već psovali zbog kašnjenja. To je oktobarsko jutro bilo vedro i sveže, sa sasvim blagim povetarcem.

— Treba li vam pomoć, gospodine?

— Ne, ne, hoću sam da nosim kaveze kao i uvek. Jedino mi možete pomoći da povežem pruće.

¹¹³ Poreklom iz Španije, surov i energičan.

— Sakrijte se, gospodine Nikolo... Jel ih čujete? Dolaze! Cvrkuću u oblacima!

— Da, i Valensijanac je bio vešt lovac — promrmlja Makijaveli, kao da i dalje sanja.

— Ko je taj Valensijanac, gospodine? Jel to mesar iz San Kašana?

— Ma niko, ne poznajete ga, ali je bio bolji od vas! Hajde, požurite sada!

„Bio bih zadovoljan da danas ulovimo šest komada”, pomisli, „s onima koje sam uštedeo juče i prekjuče imaću punu korpu, za... njega!”

Šumari odoše. Svitalo je. U kavezima su cvrkutali drozdovi koje su koristili kako mamce, a sa neba su odgovarale selice. Onda odjednom jedan, pa još jedan, munjevito kao strela spustiše se i nestadoše u gustoj šumi planika, mirta, lovora i smreka. Nikolo je ovde uvek imao lep ulov, baš kao što je Lorenzo Veličanstveni opisao u svom *Lovu sa sokolovima*. Čovek se u takvom lovu oseća moćnim.

Nikolo je izvukao knjižicu Danteovih stihova koju je uvek nosio sa sobom, da se zabavi dok čeka. Čitao je Dantea, ili Petrarku.¹¹⁴ Otvori je nasumice i pogled mu pade na „nedoličnu prepirku” između Dantea i Foreza Donatija.¹¹⁵

— Biće mi vrlo zabavno s ovim sonetima jer samo se Firentinci mogu ovako ponašati. Moj Dante, ja te veoma poštujem, ali ovde se zaista ne prikazuješ u najboljem svetlu, čak je i izelica Foreze¹¹⁶ skromniji od tebe!

Pade jedan drozd.

Nikolo pročitao stihove smejući se.

— Ovi se svađaju kao najgori firentinski prostaci! Kao i uvek, pomnju se supruge, majke, očevi... nazivaju se lopovima, probisvetima,

¹¹⁴ To nam kaže i sam Makijaveli u čuvenom pismu Frančesku Vetoriju, od 10. decembra 1513. godine.

¹¹⁵ Prepirka je zaista nedolična jer u njoj ta dva velika prijatelja zadaju jedan drugome bolne udarce, a Dante se ne pokazuje u najboljem svetlu.

¹¹⁶ Foreze je Danteu rođak, preko supruge Đeme. Smestio ga je među proždrljivce, u četrnaesto pevanje *Čistilišta*. Ovo je jedno od najlepših pevanja *Božanstvene komedije*, no ipak je manje poznato, te bi mladi trebalo da ga pročitaju jer je izvrstan dokument o istoriji Firence.

kopiladima, rogonjama, impotentnima, izelicama, varalicama... da ti se kosa digne... i još iz usta autora *Raja*! Nezgoda karakter je imao naš božanstveni pesnik! Dante kaže svom prijatelju:

*Da si lopov nisi krio
A u grobu krst grlio
Da ti ga neko ne bi oteo
Jer je tvoj koliko i Hrist Josifov!*

— Jadna Forezina supruga! Sigurno joj je bilo teško kada je pročitala četrnaesto pevanje *Čistilišta*, u kome je Dante pisao o jednoj duši njenog saputnika:

*Sad idi, Toskanče, jer jad me kida
I jer se sećajuć onih nitkova
Srcu se ne zbori, no mu se rida.*¹¹⁷

— A Foreze mu ne odgovara, samo kaže da mu je njegova voljena udovica svojim suzama i molitvama skratila muke u *Čistilištu*... Pade još jedan drozd! Danas ih baš ima!

Potražio je u knjižici stihove o Forezeu, ali zadremao je nad njom. Kada se probudio, sunce je bilo visoko, skoro je bilo podne.

Ustade i protegnu se... Joj! Ramena su ga još bolela. Laganim korakom uputi se u šumu.

— Jedan... dva, tri, četiri... sedam... Odlično! Danas će Đulijano dobiti punu košaru!

Možda će se Đulijanu više dopasti ove lepe ptice nego stihovi. Skroman, seljački poklon koji miriše na smreku!

— Poslaću Bijetu, on je malo civilizovaniji.

Napisa i „repati” sonet, u kome moli Lorenca da o njemu ne sudi po pričama, već po njegovim delima...

— Ružni, jako ružni stihovi! Ali bar su iskreni. Bolje tako nego da su na silu skovani.

Te se večeri Bijeta vratio sav smušen, pa Nikolo izdaleka shvati da ovaj ne nosi dobre vesti.

— I šta kaže Njegovo veličanstvo?

¹¹⁷ Stihove iz *Čistilišta* preveo je dr Dragiša Stanojević. (Prim. prev.)

- Ništa, gospodine.
- Da li te je primio?
- Ne, gospodine.
- Zašto?
- Iz prostog razloga što Đulijano Veličanstveni nije u Firenci.
- Bože pomози! Pa gde je?
- U Rimu, jer ga je papa zvao da ga stavi na čelo papske vojske.¹¹⁸
- I ko sada upravlja Firencom?
- Rekli su mi Lorenzo.
- A moji drozdovi?
- Otišli su Lorencu.
- A moj sonet?
- I on je otišao Lorencu... osim ako nije sve uzeo krčmar.

Nikolo se lupi po čelu.

— Žali bože moje muke, mojih drozdova, moje nade! Lorenzo mi nikada nije rekao ni reči!

— A vi, gospodine — reče Bijeta, koji pomisli da se Nikolo njemu obraća — vi se njemu obraćajte i pišite kako već umete, i videćete da ćete ga omekšati.

— Eh — reče smejući se Makijaveli — jesi seljak, ali ipak si veoma pametan: kucajte i otvoriće vam se! Pa dobro, moj Bijeta, tako ću i učiniti, samo što moj prvi poklon njemu neće biti drozdovi!¹¹⁹

¹¹⁸ odnosno vrhovni kapetan

¹¹⁹ Kasnije je Makijaveli posvetio Lorencu svoju knjigu *Vladalac*.

KRČMA KOD ALBERGAČA

- Kec tref!
- Dođavola! Bem ti lepu ženu! Jel se tako igra?
- A ti, kakav mi to znak daješ? Namiguješ ili kriviš usta?
- Ne važi se ovo! Ispočetka!
- Ma šta ispočetka, kućkin sine! Važi se!
- Ne bacaj karte!
- Ako počnete ispočetka, razbiću ti ovaj bokal o njušku!
- Kukavice jedna nepoštena!
- Pretresi ga, pretraži ga! Drži ga!
- Držim ga, ali klizi iz ruku kao jegulja!
- Pretraži ga! Vidiš da ima kečeve u rukavu!
- Pretraži mi i gaće! Tamo imam par nula!
- Tišina! Čuju nas do San Kašana! Jednog dana će nas uhapsiti.
- Neka samo dođu! Neće se živi vratiti!
- Neka priča gosn Nikolo! Neka priča gosn Nikolo!¹²⁰

Ta je krčma bila prava rupa, zmijsko leglo gore od družine Vanija Fučija¹²¹. Pucali su vrčevi i lomili se bokali, obarali se stolovi i stolice, a gostioničar je vikao: „Pobogu! Prekinite, pobićete se!”

Nikolo je bio priseban. Pošto je uzaludno pokušavao da razdvoji i smiri pomahnitale dripce, viknu iz sve snage kao kakva zver, kao da je grom udario nasred kafane.

— Prekinite!

Nikolo se ponekad prisećao da je taj ton upotrebljavao kao ambasador kod Francuza, kod Španaca, u Romanji, i uvek bi ga čuli. Znao je da je taj uzvik moćan, kao što su to znali i amali, kovači, šumari i ugljari u San Kašanu, Merkatalu i Impruneti.¹²² Taj njegov uzvik je i ovde imao svu svoju moć jer, i pored toga što im je „gosn Nikolo”, kako su ga zvali, činio čast da se spusti na njihov nivo, ipak su dobro znali ko je on.

¹²⁰ Ove scene je opisao sam Makijaveli u pomenutom pismu od 10. decembra 1513. godine. U to vreme voleo je da se druži s ološem.

¹²¹ Probisvet opisan u Danteovom *Paklu*. (Prim. prev.)

¹²² Mesta blizu Makijavelijeve vile.

Na to se masa umiri kao očarana. Svi ustaše i namestiše košulje.

— Gospodine, gospodine... ne ljutite se! Samo smo se šalili!

— Samo se vi šalite! Ali potegli ste i noževe!

— Ma kakav nož! Sigurno ste videli neki ključ, pa vam se učinilo!

— Ključ ili ne, prekinite ili sutra idem u Firencu da vas prijavim.

— Ajde, ajde, ne preterujte, ovo je ovde sasvim normalno!

Javi se onaj koga su pretresali:

— Ja sam uvređen. Nemam ja nikakve kečeve u rukavu! Evo, pretresite me!

— Dobro, recimo da ti verujemo, ali sedi i ni reči više! Ovo je nepoštovanje jednog uglednog građanina kao što sam ja, koji je bio ambasador i sekretar Republike. Sramota! Odlazim i nećete me videti do sudnjega dana.

Odjednom se svi pobuniše:

— Ne, gosn Nikolo! Ma šta kažete? Odlazite?

— Ajde, oprostite nam, mi smo prost svet.

— Ne... ne nervirajte se! Sedite malo!

— Znate vi da mi vas poštujemo!

— Kada igramo, krv nam udari u mozak!

— Zaboravite ovo! Mi samo tako pričamo, pretimo u prazno!

Makijaveli se vrati za sto. Ovo se dešavalo gotovo svake večeri, ali sada su preterali.

— Vidite ovako — reče mirno — kad bi nas čuli u gradskoj palati, zbog vas bi me opet izvlačili konopcem!

— Ako su vas izvlačili konopcem, gospodine — reče Mela uplašeno — zamislite samo šta bi uradili nama jadnicima! Ali, recite nam: ovo što ste pomenuli... jel stvarno tako užasno?

— Pa šta vi mislite? — reče naprasito Nikolo. — Uostalom, ako neko želi da proba, to se može i ovde uraditi!

— Tačno — reče gostioničar — sto za klanje svinja je spreman!¹²³

— Ne! Ne! — povikaše trojica-četvorica. — Verujemo vam, možemo zamisliti! Dajte, gospodine, da pričamo o lepim stvarima. Hajde da bacimo koju kocku.

Makijaveli odlučno ustade.

¹²³ Svinje su se ubijale tako što bi se ubole u srce kocem.

— Ne, dosta je bilo za večeras, i previše. Idem kući da radim. Ja počinjem da radim kada vi završavate. Hoću i da se presvučem, znate kako kažu: u crkvu sa svecima, u kafanu s pijancima.¹²⁴ Laku noć!

Ostadoše zbunjeni gledajući ga kako odlazi.

Ceo dan je padala kiša i glavnim putem tekla je prava reka. Nevreme je stalo, ali nebo je još bilo prekriveno niskim oblacima, koji su skrivali vrhove brda. Nikolo je gazio nasumice, pokušavajući da izbegne bare, ali dešavalo se da nezgodno stane i da se isprska sve do lica, na šta bi opsovao, ne baš kao kočijaš, ali gotovo tako.

„Koji me vrag tera da ovo radim? U Sant Andreji mi je tako toplo, mogu da čitam svoje klasike koji ne psuju kao ovi vetropiri s kojima se družim! Ali, ipak, zabavni su mi i teraju me na razmišljanje. Čovek ne može sam. Marijeta je predobra, ali jadna žena neprestano kuka! Već osam dana jede samo supu od povrća, malo pasulja i nešto malo drozdovog mesa... i kozjeg sira tvrdog poput kamena! Dodavola! Baš mi nije bila potrebna ova kiša. Na šta sam spao!”

U kuhinji je tinjala vatra, pa je njome upalio lampu. Pogleda na veliki sat s tegovima.

— Bože, skoro je ponoć! Kako je imperator Tit govorio: *Diem perduti*.¹²⁵ No da prvo promenim košulju, kao zmija...¹²⁶

Gotovo ljutito je skinuo odeću tešku od blata i vode.

— „Nisu te dostojni”, kaže Marijeta; ali zašto ne bi bili dostojni? Debela seoska odeća ne priliči mojoj klasi? Ukaljana je zemljom, ali to je moja zemlja, i draža mi je od odeće francuskog kralja! U njoj sam sličan seljacima, koji nemaju dlake na jeziku, ali su dobri ljudi. Oni stvarno mnogo psuju, ali tako ležerno da su njihove reči izgubile težinu... Evo moje svećane toge... lepa je, ali izbledela i krpljena tu i tamo... Nosio sam je kada sam kao ambasador išao Luju XII i papi Juliju II, a sada, s ovim gunjem, jesam li gori ili manje ozbiljan ili bitan? Ne, isti sam kao i uvek, nosim je u čast svojim prijateljima, plemenitim ljudima.

Sede i umoči pero u mastilo.

¹²⁴ Dante, 22. pevanje, 15. stih.

¹²⁵ Imperator Tit, kada ne bi uspeo da završi nešto dobro, govorio bi: „Izgubljen dan”.

¹²⁶ Poznato je da zmije menjaju kožu svake godine.

— Ne, večeras nema čitanja poezije. Imam posla, moram da odgovorim prijatelju na pismo. Jadan je onaj koji sebe smatra suviše bitnim da nekome odgovori! Evo me, dragi Vetori:

*Veličanstvenom govorniku Frančesku Vetoriju, kod našeg dobročinitelja rimskog pape:*¹²⁷

Vaša ekselencijo,

Na selu sam nakon onih mojih događaja,¹²⁸ a od tada već dvadeset dana nisam bio u Firenci. Uspeo sam da svojim rukama ulovim drozdove. Namazao bih prut lepkom, poneo bih kaveze, bio sam kao rob Jeta koji se vraća iz luke u Anfitrionovim pripovetkama... tako sam proveo ceo septembar. Svaki dan ustajem sa izlaskom sunca i idem u svoju šumu koju sam dao da se iskrči... dva sata provedem proveravajući šta je prethodnog dana urađeno i razgovaram s radnicima, koji uvek imaju neke probleme, ili međusobno ili s komšijama.

Kada tamo završim, idem do izvora, uvek nosim neku knjigu u džepu: ili Dantea, ili Petrarku, ili nekog od manjih pesnika¹²⁹: Tibula, Ovidija ili nekog sličnog njima. Čitam o njihovim ljubavnim strastima i mislim na svoje, pa uživam u tim svojim mislima.

Onda idem putem krčme, usput porazgovaram s prolaznicima, pitam šta ima novo u njihovom kraju, čujem razne priče koje su mi zanimljive.

Onda dođe vreme ručka, pa s drugovima jedem ono što mi pruža moje malo imanje. Nakon ručka vraćam se u krčmu, gde su obično krčmar, jedan ovčar, jedan mlinar i dva kovača. U toj družini provedem ceo dan, igrajući karte i bacajući kocke. Nastanu razne prepirke i oštre svađe, oni se često potuku oko neke sitnice, dižemo toliku galamu da nas čuju do San Kašana¹³⁰. Te vucibatine me zabavljaju i skreću mi misli sa moje nesrećne sudbine.

Uveče se vraćam kući i u svojoj radnoj sobi skinem tu blatnjavu i znojavu odeću, obučem svoju togu i tako pristojno obučen uđem u an-

¹²⁷ Ovo je najpoznatije Makijavelijevo pismo, koje delimično prenosimo. Ton je svečan i šaljiv jer su on i Vetori zaista bili dobri prijatelji.

¹²⁸ zatvoreništvo

¹²⁹ Nazivati Tibula i Ovidija „manjim pesnicima” čini se preterivanjem!

¹³⁰ Četiri-pet kilometara udaljenog mesta.

tičke dvore starih pisaca.¹³¹ Oni me ljubazno dočekaju. Hranim se njihovom hranom koja je samo za mene i znam da sam za to rođen.¹³²

Stade i nasmeja se.

— Ja sam potpuno podetinjio kada se upuštam u ove budalaštine! Ambasador kod pape! A o svojim delima ne pišem.

Uze pero:

Skoro sam završio jedan traktat koji se zove Vladalac, u kome se udubljujem u razmišljanja oko vrsta monarhija, kako se održavaju i koji su razlozi njihovog propadanja. I, ako vam se ikada dopalo neko moje mišljenje, trebalo bi da vam se i ovo dopadne. Knjiga je posvećena jednom novom i velikom vladaocu. Hteo sam da je pošaljem Đulijanu Veličanstvenom, ali njega je papa pozvao u svoju službu u Rim. Posvetiću je, iako se ne nadam da će biti podjednako dobro primljena,¹³³ Lorencu Veličanstvenom, koji će preuzeti vladavinu ovim gradom.

— Pobogu! Pa što bi Lorenzo bio bolji ili gori od bilo koga drugog? A gori od Valensijanaca svakako ne može biti! Mislim, kao osoba, a kakav je bio kao vladalac — to je druga priča. Bordžija je imao sve dobre i loše osobine jednog vladaoca... A kako da dam Lorencu ovu knjigu? Kao poklon? Kao zavet? Obično ljudi koji žele da pridobiju vladaočevu milost poklanjaju mu vredne stvari, na primer oružje, konje, sokolove, drago kamenje, zlato. Ja to nemam. Jedino mogu da mu poklonim svoje skromno iskustvo koje sam godinama sticao. On će reći: Ali kako se ovaj nebitan, sumnjiv čovek, ovaj buntovnik, usuduje da meni postavlja pravila kako da vladam? Ali, kao što rekoh, narod najbolje poznaje prirodu vladaoca, a vladaoci prirodu naroda!

Časovnik je otkucao dva.

— Jao bože, neću probdeti još jednu noć! Samo koji redak, pa idem u krevet. Jada Marijeta, večeras me nije ni zvala... zna da bi uzaludno trošila reči!

Gotskim slovima napisao sledeću posvetu na jedan pergament:

¹³¹ Personifikuje kao prijatelje stare velikane.

¹³² Ovde pokazuje ponos na svoj intelekt.

¹³³ Jer je Lorenzo bio sasvim drugačiji.

NIKOLO MAKIJAVELI
VELIČANSTVENOM LORENCU MEDIČIJU
„VLADALAC”

— Dobro, dosta za sada: to je rešeno. Ovo je početak:

*Prihvatite, Vaše veličanstvo, ovaj skroman dar s onom usrdnošću s kojom ga šaljem. On će vam pokazati, ako ga budete pažljivo razmotrili i čitali, moju žarku želju da dospete do one veličine koju vam sreća i ostale vaše osobine obećavaju. Ako Vaše veličanstvo, sa visine na kojoj jeste, pogleda na mene, uvideće kako nepravedno podnosim veliko i stalno neprijateljstvo sudbine.*¹³⁴

Ljutito baci pero.

— Je li ovo licemerno? Pa neka bude! Mora da se živi!... Ja sam političar, a kada ručam, ne znam da li ću večerati... rizikovao sam život... samo neka me Bog čuva da zbog ove knjige ne završim opet u zatvoru! A sad na spavanje.

¹³⁴ Za vreme Makijavelijevog života političke promene su bile toliko česte da nijedan političar nije uvek bio u milosti vladaoaca. Kako je vreme prolazilo, Makijaveli je bio u sve većoj i većoj nemilosti.

SENKA LORENCA VELIČANSTVENOG

Dvadesetogodišnji mladić bledog tena, oštarih crta lica i krupnih, mračnih očiju. Na čelu je imao nekoliko preuranjenih bora koje su značile ili da je nežnog zdravlja ili da vodi raskalašan život. Pogled mu je bio strog i upitan, a reči probrane i mirne. Sedeo je u crvenoj plišanoj fotelji visokog naslona poput trona, a bio je obučen u luksuznu plavu odeću s izvezenim zlatnim ljiljanima. Oko vrata je imao težak zlatan lanac na kome je visio veliki medaljon s urezanim konturama lica pape Lava X.

Sedeo je preko puta Makijavelija, za ogromnim orahovim stolom, po kome su bili razbacani papiri i knjige. Rukom ga je pozvao da mu se približi.

Dade mu znak da sedne.

— Sedite, gospodine Nikolo, i izvolite, recite šta ste hteli. Tražili ste sastanak, zar ne?

— Zaista sam tražio da mi Vaše veličanstvo učini ovu čast.

„Stojim pred naslednikom Lorenca Veličanstvenog, koji mi je, kada sam imao dvadeset godina i nisam ništa znao o životu, pružio ruku kao starom prijatelju u svojoj blistavoj vili u Kaređiju”, pomisli Nikolo. „Tada sam bio potpuno nebitna osoba, ali primili su me u društvo Anjolo Policijano, Luidi Pulči, Marsilio Fičino, Piko dela Mirandola¹³⁵ i umetnici kao Sandro Botičeli, Luka dela Robija, Andreja Verokio...”

— Sigurno dolazite zbog vašeg dara — mirno nastavi Lorenzo i pokaza na rukopis — hteli ste da mi nešto poklonite, je li tako?

— Više je to izraz poštovanja neko poklon, cenjenom gospodaru, unuku Lorenca Veličanstvenog.

— Ah, koliko puta na dan čujem to ime! Kao da ljudi hoće da me podsete da sam ja Lorenzo Mali.

— Bićete veliki ako to želite — smelo reče Nikolo.

Linija osmeha na Lorencovom licu.

¹³⁵ Slavni pesnici i humanisti sa kojima je Lorenzo voleo da se druži. Kaređi je vila porodice Mediči na tri kilometra od Firence.

— Pomoću vaših saveta, dragi moj Kirone¹³⁶?

— Niti sam ja Kiron, niti smatram da Vaša ekaselencija želi da postane kao Ahil. To bi, uostalom, danas bilo neprimereno. Firenci je potreban mudar i miroljubiv vladar.

Lorenzo progovori strogo:

— Jeste li isto tako savetovali Valensijanca?

— On je bio čovek od oružja i tako sam mu se i obraćao. A vladalac mora da ume i da ratuje odlučno i beskrupulozno.

Lorenzo se opet nasmeši i prelista rukopis.

— Ovde piše: „O novim vladaocima”. Prema vašem mišljenju, jesam li ja novi vladalac ili vladalac s iskustvom?

— Što se godina tiče, moram da kažem novi, ali vaš je deda sa svojih dvadeset godina vladao Firentinskom republikom.

— Da... a ja sam do sada sam bio običan izgnanik. Ovaj moj ljubljani narod oterao je moju porodicu kada sam imao dve godine. A ovde piše: „Čezare Bordžija, koga je narod zvao Valensijancem, osnovao je državu zbog očeve sudbine, i zbog nje je i izgubio.” Kada vi kažete „novi vladalac”, mislite na nekoga čiji preci nisu bili vladaoci, na primer, na Mucija Attendolaa Sforcu.

— Tačno je, Veličanstvo, vaše je poreklo po tradiciji vladalačko.

— Onda ste napisali da Valensijanac „izgubi sve i pored toga što je sve učinio što mudar i obazriv čovek treba da učini”. Šta mislite, je li on bio valjan čovek?

— Veličanstvo, molim vas da shvatite da sam ja čovek od slova, i kada kažem „valjan”, mislim u latinskom smislu te reči: „sposoban ratnik”.

— Kažete da vladalac ne treba da se trudi da ga narod zavoli.

— Firenca se razlikuje od gradova Romanje. Da, treba da se trudite da vas ljudi zavole kao vašeg dedu.

Lorenzo je prstima lupkao po stolu.

— Opet s tim dedom! — uzdahnu. — Dobro, hajdemo dalje, kažete da ako se čovek postavi kao prvi među jednakima, biće pravičan i strog, ali ne i surov.

— Svakako, bez strahota kojima se poslužio Valensijanac protiv Viteloca, Alderota i Orsinija.

¹³⁶ Kiron je kentaur koji je poučio Ahila mnogim veštinama.

Lorenzo je zamišljen slušao.

— Moji su protivnici drugačiji. Napisali ste da je bio primoran da to uradi jer ni oni nisu bili bolji od njega, ali šta ja znam o svom narodu? Da li me voli? Da li ja volim njega? Vi ćete reći: Dobar je narod vašeg dede, vašeg pradede Pjera, vašeg čukundede Kozima. Da, ali to je isti onaj narod koji je dizao pobune, koji je ubio Skaliya i Čeretijerija¹³⁷, koji je oterao moju porodicu, koji je spalio Čeka d' Askolija¹³⁸ i Savonarolu, koji je ubio mog strica Đulijana...

— Da, koji je ubio mog oca! — reče neko suvo i oštro, iza Lorenca.

Nikolo je video bledo lice čoveka obučenog u crno, koji je polako prišao i seo pored Lorenca.

Nikolo ustade i pokloni se.

— Eminencijo, znam ko ste, imao sam tu čast da vas vidim kada ste dolazili u grad.

— Ja sam sin onoga ko je bio svirepo pogubljen u Bazilici Santa Marija del Fjore, ja sam čovek koji nije upoznao svog oca jer sam se rodio nakon njegove smrti. Reći ćete da nije za to kriv ceo narod, već pristalice moje porodice, ali sutra mogu nastradati i moja braća Đulijano i Lorenzo... a i ja. Može li se to zaboraviti?¹³⁹

— Eminencijo, ne znam da li vi...

— Ne razgovarajte sada sa mnom kao sa kardinalom, gospodine Nikolo — reče silovito Đulio Mediči. — Posmatrajte me kao stanovnika Firence koji ne zna da li ga njegov narod voli... priznajem to. Makijaveli, vi mnogo znate o vlasti i vladaocima. Recite mi kako biste vi postupali s Firentincima kada biste bili njihov vladalac.

Makijaveli razmisli i nasmeši se.

— Uvlačite me u zamku. Pa dobro, ja bih Firencom vladao gvozdenom rukom u plišanjoj rukavici. Danas je svet pun nemira i dani Lorenca Veličanstvenog davno su prošli. U vazduhu se oseća miris rata. Vladao bih strogo, eminencijo!

¹³⁷ Pristalice Gvaltijera iz Brijena, nazvanog atinski vojvoda, surovo ubijeni u zbacivanju tiranina.

¹³⁸ Da ponovimo da je Čeko d' Askoli, pesnik, naučnik i filozof, bio spaljen kao jeretik, 1327. godine.

¹³⁹ Đulio, kasnije papa Kliment VII, nikada to nije zaboravio, što je kasnije, 1530. godine, Firenci prouzrokovalo opsadu i gubitak slobode.

— Slažem se — mirno nastavi Lorenzo. — Lepo je da te narod voli, ali ta je ljubav nestalnija od ženske ljubavi, a ja se ne osećam ni kao vunar ni kao tkalja.¹⁴⁰ I onda isplivaju na površinu zavere, pobune, ubistva... eto kako voli narod!

Kardinal klimnu glavom. Nikolo se, iako je bio miran i spokojan, osećao neprijatno s ovim ljudima, čiji je karakter bio zatvoren i ograničen. Shvati da mora da odgovori nešto na ovu prikrivenu aluziju.

— Ako govorite o nesreći koja me je snašla, veličanstvo, sa sigurnošću tvrdim da...

— Dosta, dosta! Nećemo više o tome. Vidite, lakše je pisati o politici nego baviti se njome. Sada ste slobodni, dobili ste pomilovanje. A ja sam srećan što sam postao vladalac, i to bez prevara. A sada mi recite: Jesam li ja pravi vladalac?

— Ako kada kažete pravi vladalac mislite — tiranin, moram odlučno reći ne. A vaš veliki deda je napisao: „Vladar mora da služi svojim slugama”.

— Stric je bio veliki pesnik — reče kardinal — a od tada je prošlo trideset godina. To je uzrečica, i papa to kaže, ali to ne znači da sada treba da peremo odeću slugama!

— Tvoja knjiga može da posluži vladaocu, ali zar ne smatraš da je malo opasna? — nastavi Lorenzo.

— A zašto, Veličanstvo?

— Zato što vi potajno podučavate vladaoca kako da postane tiranin.

— A zar ne mislite da poučavam i narod kako da se čuva takvog vladaoca?

— Upravo tako — reče Đulio Mediči — mač sa dve oštrice.

— Vi ste rekli — reče Lorenzo — da vladalac treba da bude surov ako je to za dobrobit njegovih podanika.

— Rekao sam da su Čezara Bordžiju smatrali surovim, ali njegova surovost je donela mir Romanji.

— I rekli ste: „Sigurnije je da vas se ljudi plaše nego da vas vole”. Šta to znači?

— Sigurnije je jer ako prestane da čini dobro, narod će i dalje biti potčinjen.

¹⁴⁰ Ti zanati su cvetali u Firenci u to doba.

— Rekao si da treba biti lukav kao lisica i umeti preduhitriti vukove. Objasni!

— Neophodno je dobro poznavati ljudski karakter i biti čarobnjak u prevari. Ljudi razmišljaju jednostavno, odnosno pokoravaju se trenutnim potrebama, tako da će lažljivac uvek naći nekoga koga može da laže.¹⁴¹

Lorenzo ga je slušao podignutih obrva i stisnutih usana. Reklo bi se da je osećao da je Makijaveli veći autoritet od njega. Često bi pogledao brata pokušavajući da pročita njegove misli.

Na jedan takav prećutni poziv, Đulijano nastavi:

— Sposobni ste da primetite svaki detalj, gospodine Nikolo, i nije uvek jasno da li ste na strani vladaoa ili potčinjenih.

— Eminencijo, političar mora biti nepristrasan.

— Sumnjam da ste nepristrasni — prekinu ga Lorenzo — čak je i najnepristrasniji istoričar ipak pristrasan, možda nesvesno, ali je ipak pristrasan. Uvek mu je neko simpatičan a neko antipatičan, uvek ima neke sklonosti i iste poglede sa nekim, što ga navodi da mu se neko sviđa ili ne. Je li istina da nameravate da napišete istoriju Firenze?

— Istina je. Sada sređujem svoju knjigu *Političke rasprave*, koju sam napisao dok sam obavljao dužnosti ambasadora i sekretara Republike, a nadam se da ćete mi omogućiti da takve dužnosti ponovo obavljam.

— Zavisi od vas — reče suvo Lorenzo. — Sada ste na nekoj vrsti ispita... Ali, da se vratimo na vašu knjigu; ima dobre stvari ali to nisu uvek novosti: suviše Grka, suviše Rimljana, suviše Sirijaca uzimate za primer.

— A koga bih uzeo za primer ako ne iskustva raznih zemalja? Osim toga, vidite da se sadašnji događaji ne razlikuju od prošlih.

— Po vama, ljudska istorija je zatvoren krug? — reče kardinal.

— Pre bih rekao — spirala, eminencijo. I spirala se vrti, ali i napreduje.

— Lepa slika! — uzviknu Lorenzo. — A sada mi recite šta mislite o našem ogranku porodice Mediči ukoliko bi ostao kao grana bez lišća.

— Mislim da je to malo verovatna pretpostavka.

— Ko zna — reče Lorenzo zamišljen. Ko je ostao od direktnih naslednika Kozima, oca Republike? Najstariji potomak Đovani je papa,

¹⁴¹ U ovim rečima je sažet takozvani makijavelizam, koji se može tumačiti i cinično.

moj brat Đulio je kardinal, ostaju dva najmlađa: Đulijano i ja. Za sada, nijedan od nas nije oženjen. Đulijano je nežnog zdravlja, što jako uznemirava lekare, a ja sam i dalje neženja.

— Postoji još Medičijevih.

Lorenzo se namršti, na licu mu se videla surovost. Nikolo se naježi. Kardinal, koji je imao isti izraz lica, reče:

— Nikad! Nikad! Vi govorite o Popolanijevima! Nesposoban, sitan svet, trgovčići, drugorazredni bankari, neživljena deca! Nema mesta za njih!

— Upamtite, gospodine Nikolo — prodornim glasom nastavi Lorenzo — nekada je dovoljan jedan plaćeni ubica da se ugasi cela dinastija! Ali ista opasnost može da preti i od savetnika.

Makijaveli preblede.

— Na šta mislite, Vaše veličanstvo?

Lorenzo prasnu u smeh.

Pa ti si to napisao! Zar se ne sećaš kako je Persej, kralj Makedonaca, nakon poraza od Rimljana, postupio prema svom savetniku koji mu je predočio greške zbog kojih je bio poražen: „Izdajniče”, reče mu, „govoriš mi to sada kada više nema spasa!” Ubio ga je sopstvenim rukama.

Lorenzo ustade, saslušanje je bilo završeno. Makijaveli se pokloni.

— Siguran sam, Vaše veličanstvo, da vam to nikada neću reći, između ostalog, jer sam vam to već rekao na ovim stranama.

Početkom decembra 1515. godine tri dana su neprestano zvonila zvona svake crkve kao da je grad potonuo u veliku bronzanu harmoniju.

U Firenci, tom cvetu od kamena i mermera, pupili su novi cvetovi, upadljivi, raskošni ali prolazni. Nicali su hramovi, trijumfalne kapije, cvetni lukovi, kao da je sve to bilo jedna veličanstvena, ali privremena scena načinjena od drveta, platna, kartona, ali i slika i masivnih skulptura najboljih umetnika.

Na Trgu Priora¹⁴² nikao je hram osmougaone osnove, Sangalovo delo, koje, iskreno, nikome nije bilo potrebno! Kao magijom, na Crkvi Santa Marija del Fjore pojavila se ukrasna fasada sačinjena od drveta,

¹⁴² Danas je to Trg Sinjorije.

koju je konstruisao Sansovin, a veliko platno oslikao Andrej del Sarto.

Tu fasadu je skicirao sam Lorenzo Veličanstveni, ali smrt ga je sprečila i da je podigne.

Bandineli¹⁴³, u naletu besa, koji ga je terao da se takmiči s Mikelandelom, za svega nekoliko dana izvaja Herkula i Kaka. Bio je ubeđen da će ta skulptura učiniti Davida ništavnim, a ljudi su na njegov račun prepričavali doskočice i anegdote.

Jednog dana je na postolju osvanula šaljiva dosetka. Sumnjalo se da je njen autor Buonaroti, koji se inače nije spuštao na taj nivo:

*Nemoj me ubiti, Herkule,
prineću ti kao žrtvu kože i ovce,¹⁴⁴
ali volove je ukrao Bačo Bandineli.*

I lukovi su nicali kao pečurke. Jedan se digao između Badije¹⁴⁵ i Bardela, drugi kod Manastira Sveti Marko, na kome su radili Montelupo i Granači.¹⁴⁶

Šta li se to dešavalo? Da li se to u Firencu vratio Konstantin Paleolog?¹⁴⁷ Možda je došao Martin V?¹⁴⁸ Ili se vratio Kozimo, otac Republike?¹⁴⁹

Ne, u Firencu je dolazio prvi firentinski papa: Đovani, sin velikog Lorenca, Lav X.

Nikolo bi povremeno došao iz Sent Andreje na svom jadnom konju i vrteo se kao izgubljen po tom neobičnom vašaru koji je, i pored najboljih namera, bio nedostojan i nepriličan papi jer je on bio izvrstan esteta i humanista.

Kao da su svi izgubili glavu. Dolazio je papa. On jeste veličanstven, ali ipak nije bio Julije II, koji je pobedio Francuze u bici kod Mirandole.

¹⁴³ Prosečan skulptor, protivnik Mikelandela i Čelinija.

¹⁴⁴ Aludira na legendu o divu Kaku, koji je Herkulu ukrao volove, pa ga je zato ovaj ubio.

¹⁴⁵ Jedna od najstarijih crkava u Firenci.

¹⁴⁶ Umetnici iz XVI veka.

¹⁴⁷ Imperator Istočnog rimskog carstva, koji je posetio Firencu za vreme zasedanja saveta između rimske i vizantijske crkve (1438—1443).

¹⁴⁸ Papa koji je našao pribežište u Firenci kada ga je progonio Bračo da Montone.

¹⁴⁹ Kozimo Stari bio je proteran iz Firence i kasnije se trijumfalno vratio.

Ovaj papa je išao u Kanosu. Taj događaj je bio predstavljen kao trijumf mira, ali svi su znali da papa Lav ide da potpiše sporazum s francuskim kraljem, koji je kod Melenjana pobedio Švajcarca Ludvika Crnog i time na trenutak ostvario san čija je parola bila „Napolje varvari!” Novi Lav Veliki i novi Atila¹⁵⁰ susreli su se u Bolonji.

Usput se papa zaustavio u Firenci, i u odlasku, i u povratku.

Nikolo je nekako sa strane i s tugom posmatrao ove radove. U Firenci je bio praznik za sve osim za njega. Ipak, postojala je mala nada: dolazio je papa, koji mu je oduvek bio naklonjen.

— On može da mi donese pravdu. Ne mogu da dopustim ovu klevetu, da motre na mene, da me tolerišu... a zbog čega? Zato što sam bio pozvan u jednu sumnjivu kuću. Imam četrdeset i četiri godine a moj jadni život je gotov! Da, još sam humanista i istoričar, ali od toga se ne može živeti. Papa Lav će me saslušati, siguran sam da će me saslušati!

Odjednom, pred oči mu izadoše mračna lica Lorenca i Đulija Medičija. Naročito je Đulio bio namršten. Od kako je bio u Rimu, pričalo se da on stoji iza svih poteza kardinala Đovanija...

— Kardinal mi nije naklonjen.

Živeo je od ono malo zemlje koja mu je jedva pružala hranu za svaki dan. Svom snagom se bacio na pisanje, ali više da bi zaboravio na svoju nesreću nego da bi nešto stvorio.

Pisao je jednu plautovsku komediju,¹⁵¹ koja mu je služila kao ventil, jer je pisao smelim i ostrim narodnim jezikom. Imala je čudan naziv: *Mandragola*!¹⁵²

Možda će se dopasti papi. On je bio veseo čovek bez predrasuda, širokih pogleda i ljubitelj udobnog života. On je bukvalno „u radosti služio Bogu!”

— Možda će mi on doneti malo radosti.

To je bila radost za svakog Firentinca. Od Rimske kapije Firenca je bila sva posuta cvećem i svuda su bili cvetni lukovi, zbog čega su i si-

¹⁵⁰ Šaljivo: papa Lav Veliki je zaustavio Atilu u njegovom pohodu na Rim.

¹⁵¹ Po uzoru na Plauta, rimskog komediografa (253—183. pre n. e.).

¹⁵² *Mandragola*, koja se kod nas naziva i alrauna je biljka kojoj su u srednjem veku bile pridavane magijske moći. Ona zaista ima opojno dejstvo.

rotinjske kuće izgledale kao palate. Papa Lav je dojahao deleći blagoslove.

Je li ovaj papa zaista bio veliki? Je li zaista bio zlatni papa, ili kako su ga još nazivali „čudesni?” Reformator crkve? Umetnosti? Običaja?

Reformator umetnosti — da, ali reformator crkve i običaja — malo manje. Ljudi su malo preterivali jer je on bio sin Lorenca Veličanstvenog!

Nakon Pjerove smrti bio je najstariji od braće.

Bio je zaštitnik umetnosti i nauke i bilo je pitanje da li Lav prosvetljuje umetnike ili umetnici prosvetljaju njega.

Lav je imao svega trideset šest godina, i to ga je činilo jednim od najmlađih papa. Sa trinaest godina je postao kardinal, što je do tada bilo nečuveno i predstavljalo potajni skandal iako su mu javno svi aplaudirali. Bio je mladalačkog duha, vedar, zaljubljen u raskoš i lepe stvari. Bio je pošten kao i njegov otac, ali ne i podjednako jak, po tome je bio je sušta suprotnost ocu.

A narod, pošto bi mu bivalo loše, uvek se plašio da mu ne bude još gore, pa je u ovom papi video simbol života. Lav je mrzeo dosadne teorije i suvoparnu politiku i zbog toga su ga voleli i kardinali i političari, koji su se osećali slobodnim i odrešenih ruku. Bio je optimista, veseljak, uvek nasmejan i duhovit. Dopadalo mu se andeosko lice Rafaela, a uvek nezadovoljni i gundavi Mikelandelo nije mu bio drag. Sancija bi dizao u nebesa, a Buonaroti ga je rastuživao, koliko god da se divio njegovim delima. Hteo je da pretvori Rim i Firencu u dva čisto umetnička žarišta. Želeo je da skupi sve plemenito, uzdignuto i lepo, da donese večito sunce, ne primećujući da je padao sve gušći mrak.

Zbog pape Aleksandra VI mnogi su izgubili poverenje u crkvu, a u Lavu X videli su svi otelotvorenje radosti življenja.

„Od te tako uzvišene duše sigurno ću dobiti pravdu”, razmišljao je Nikolo.

AUDIJENCIJA KOD PAPE LAVA X

Kao da je bilo zatišje pred buru — osećalo se da se oluja primiće crkvi. Engleska je otvoreno pretila raskolom koji je tinjao još od trenutka kada je Aleksandar VI odbio da odobri razvod Henrika VIII. U Nemačkoj je jedan običan avgustinski kaluđer koji se zvao Martin Luter, užasnut pokvarenošću Rimske crkve, bacao gromove i pretio otvorenom pobunom protiv Katoličke crkve i pape.

A Lav X? Smešio se i slegao ramenima. Sve se to moglo rešiti izopštenjem.

„Sve je u redu, Vaša svetosti.” Lav je samo to želeo da čuje. Jako su ga ljutile loše vesti i oni koji su mu ih donosi.

Optuživali su ga da je epikurejac i bezbožnik, humanista i paganin koji je u trenutku kada je bio izabran za papu uzviknuo: „Pošto nam je Bog dao papstvo, hajde da uživamo u njemu!” Klevete su išle još dalje — prebacivali su mu da uživa u svojoj moći, da obožava da ide u lov kao i njegov otac Lorencio, s tom razlikom što je Lorencio bio skroman sokolar, a Lav je to shvatao veoma ozbiljno i koristio je laganu, modernu pušku.

Lava je zabavljalo da gađa svoje fazane kod jezera Bolsena i imao je blistavu „lovačku kolibu” u Maljani, osam kilometara od Rima, gde su se mogli loviti jeleni i divlje svinje. Papa u čizmama izazivao je skandal kod velikog ceremonijal-majstora, koji je govorio da takva obuća čini nemogućim ritual ljubljenja papskog stopala.

Lav se ne te kritike smešio, ili je ozbiljno odgovarao da su mu lekari preporučili lov.

Priređivao je bankete ništa lošije od onih u drevnom Rimu i govorio je da je gastronomija sestra umetnosti.

Tako je vedar i nasmejan, veseo što dolazi kući, Lav ušao u Firencu na belom konju i blagosiljao oduševljeni narod s obe strane puta.

Nikolo je bio na kraju velike pratnje jer nije bio ni među najstarijima, ni među magistratima, ni među plemićima. Nisu mu zabranili učešće, ali nije bio službeno pozvan.

Papa je prošao kroz Rimsku kapiju i, uprkos tome što je bio umoran, popeo se do Palate; prošao je rascvetali Trg Priora i prošetao uli-

cama Slikara i Obućara; prošao je, s blagoslovom na usnama, pored lepe Crkve San Đovanija i bazilike, gde je bilo mnogo ljudi u delirijumu, i Ulicom kovača stigao do palate Mediči.

Na unutrašnjem stepeništu dočekali su ga sestra Lukrecija Salvijati i unuke Klariče Stroci¹⁵³, Marija Salvijati i Đovani, mladi sin Katerine Sforca, već snažan kao odrastao čovek. Tu su bili i Mediči-Popolani, koji su takođe bili pozvani: bilo je opšte pomilovanje, radost u Firenci!

Nikolo se uveče umoran vratio kući. Marijeta i sinovi Lodoviko i Gvido čekali su ga na pragu. Sišao je s konja, zagrlio ih u tišini — nisu ga ništa pitali. Nikolo je sam počeo da govori.

— Lepe li tišine, ljupkog li mira nakon današnjeg meteža u Firenci!

— Jesi li video papu? Je li on tebe video?

— Video sam ga, ali sam ja suviše nebitan da bi me primetio u onoj gužvi.

— U Rimu te je srdačno primio.

— Svakako, ali tada nije bio papa. Đovani je dobar i ne verujem da ga je papska kruna promenila.

— Misliš da će te primiti?

— Ovde je samo tri dana, u povratku će duže ostati, ali mislim da će hteti da me sasluša. Moja je sudbina u njegovim rukama: samo jedna njegova reč i izgnanik će ponovo postati sekretar Firentinske republike.

— Jesi li video Frančeska Vetorija? On predstavlja Firencu kod pape i može mnogo da učini za tebe.

— Video sam ga. Dao mi je znak izdaleka, nije mogao da izađe iz pratnje. Pre neki dan mi je pisao da me papa mnogo poštuje. Dosta! Polumrtav sam od umora i gladi. Znaš da se u Firenci, pogotovo kada je proslava, za malo para koje sam imao u džepu može jesti malo i loše.

— Isuse Hriste! Nikolo, imamo pasulj i crveni kupus. U ostavi još ima kobasica... pršute, jabuka i oraha.

— Bogati smo! Ni njegova svetost neće danas tako dobro večerati. A svakako ne na miru kao mi.

Dečaci koji su očekivali da će im otac ispričati čuda, razočarali su se i potišteni otišli u kuhinju. Marijeta je donela kobasice, nabola ih

¹⁵³ Kćerka Pjera Medičija, supruga Filipa Strocija.

na ražanj i stavila na žar, Nikolo je rezao pršutu. Bili su siromašni, ali spokojni.

— Vaša svetosti!

Iako je poznavao Đovanija, mislio je da će videti ozbiljnog, namrštenog papu i plašio se da će papa u njemu videti sumnjivog pobunjenika, ali bio je dirnut kada mu je Lav X pošao u susret i jedva da mu je pružio da poljubi papski prsten. Nije se promenio od vremena kada je bio kardinal, kada su se često posećivali. Još se više raznežio kada je papa progovorio.

— Poznate su mi vaše nedaće, gospodine Nikolo, mnogo mi je o njima govorio Frančesko Vettori, koji vam je pravi prijatelj i koji je mnogo učinio za vas dok ste bili u zatvoru. Uveravam vas da nije mogao da učini ništa više od onoga što je učinio. Zna i sami da zakon svima postavlja iste granice, ali sada je to iza nas. Budite sigurni da znam kroz šta ste prošli i drago mi je da su vam se, zahvaljujući mom izboru, otvorila vrata. Da sam bio papa dok ste bili zatvoreni, sigurno vas ne bi izvlačili konopcem. Ali, sada je sve gotovo!

— Vaša svetosti — i nije mogao da izgovori ništa više jer mu je knedla bila u grlu i na njegovu nesreću, krenuše mu suze. Papa ga prijateljski potapša po leđima. Zakleo se da će reći mnogo toga, da će protestovati i da će čak izraziti gađenje, ali sve se dogodilo drugačije, kao što obično i biva.

„Kako da se ljutim na osobu koja je otelotvorenje spokoja?“, razmišljao je. „Ali ne dopada mi se što mi papa persira i kaže mi gospodine, a Rafaelu i Mikelandelu se obraća sa ti! Srdačan je, ali me drži na distanci.“

— Pročitao sam vašu knjigu *Vladalac*. Mogu li da budem iskren?

— Svako Vaše mišljenje za mene je čast.

— Vidite, kako da kažem, izgleda kao da su tu knjigu pregazili događaji. Za primer ste uzeli Čezara Bordinju...

— Hteo sam da objasnim šta znači „autoritativni vladalac“, čovek od oružja koji ide pravo prema svom cilju.

— Svim sredstvima, čak i najcrnijim zločinima. Suština vaše knjige je da cilj opravdava sredstva.

— Smatram da je to u politici najveća mudrost iako zvuči cinično.

— U politici je sve moguće, ali često su u nju upleteni zločini, nasilje i licemerje.

— Mogu li da budem iskren, Vaša svetosti?

— Ne bih bio Firentinac da tražim drugačije. I čemu to pitanje? Hteli ste da me nešto slažete?

— Hoću reći, Sveti oče, da sam bio optužen za zaveru, a zavere mrzim kao kugu. U svojoj knjizi sam napisao da su one uvek opasne, i za vladaoce i za građane. Mnoge se zavere kuju, ali malo njih uspeva.

— A vi, gospodine Nikolo, smatrate da su one nekada nepravične a nekada pravične?

— Brojni su razlozi za zaveru, ali najbitnija je opšta mržnja prema vladaoцу. Od svih građana koje je na neki način oštetio, mnogi će biti spremni na osvetu.

— Šta mislite, koje su najveće nepravde koje može učiniti vladalac?

— Nepravde se mogu učiniti protiv materijalnih dobara, protiv časti i protiv krvi. Vladalac nikada ne može u tolikoj meri osiromašiti nekoga tako da ovom ne ostane nijedan nož.

Lav se blago nasmeši.

— Aludirate na Pacijeve...

— Oduzeto nasleđe za njih je bila iskra koja je potpalila osvetu.¹⁵⁴

— Napisao si, čini mi se, da jedna država najduže i najsrećnije živi kao principat.

— Rekao sam da je jedna zemlja otpornija na oluje¹⁵⁵ ako u njoj žive različiti ljudi. Svaki čovek ima svoj karakter i teško mu je da ga menja kako se menjaju vremena. Pjer Soderini je, na primer, bio pošten čovek, i on je uspevao da nešto uradi svojom dobrodušnošću i strpljivošću, dok su bila takva vremena, ali kada je trebalo da postane drčan i naprasit, nije uspeo u tome i upropastio je domovinu.

Papa Lav se blago nasmeši i pljesnu rukama, što je obično radio kada je bio radostan.

¹⁵⁴ Lorencovom krivicom je bio izglasan zakon koji je zabranjivao nasleđivanje imanja u nekim slučajevima.

¹⁵⁵ U celom *Vladaocu* osetan je Makijavelijev oprez da ostane nepristrasan u izjašnjavanju koji je politički sistem najbolji. Naravno, morao je da se ogradi zbog situacije u kojoj se nalazio — to je dovijanje, cepidlačenje i mudrovanje dobilo naziv „makijavelijizam”.

— Tačno je! Čuo sam da ste vi komentarisali jadnog Soderinija i nakon njegove smrti. Čuo sam da ste napisali neki epigram, jel tako?

— Tako je, stojim iza toga i ako želite, mogu vam ga izrecitovati. Evo:

*Kad za Soderinija svet zajeca
duša mu se javi na vrata pakla;
viče Pluton: „Dušo, što si ovde pala
idi u Limb, gde su ostala deca.”*

Lav se nasmeja od srca.

— Da, Soderini je zaista bio nevinašce, ali goropadnik. Ali, vi se u svojoj knjizi bavite i vojnim strategijama. Zašto? Ne izgledate kao ratoboran čovek!

— Da, mislio sam da je Firenci neophodna vojska sastavljena od njenih građana, a ne od stranih plaćenika. Uspeo sam da sastavim jednu takvu vojsku, ali nju su Španci sramno porazili kod Prata.

— Dešava se. Ne može se vojska improvizovati. Kažete da i na čelu vojske treba da stoji jedan vođa, a takvog vođu niste imali.

— Vaša svetosti, Tit Livije je rekao: „Vrhovna komanda mora biti jedinstvena”.

— Oh, vaše su zamisli bile lepe! Ali vidite u kakvom mi svetu živimo! Ja volim samo mir, a primoran sam da sa francuskim kraljem potpišem dogovor od koga nemamo nikakve koristi. Jadna Italija! Svi je hoće za sebe i svi ratuju za nju: Francuska, Nemačka, Španija, možda čak i Engleska. No, reci mi: da sada možeš da sastaviš vojsku, koga bi stavio na njeno čelo?

Makijaveli pogladi bradu i klimnu glavom.

— Postideli ste me. Biću jasan: da je Valensijanac još živ, odmah bih rekao — Čezara Bordžiju; da je živ Gastone d’ Foa, stavio bih njega; da je živ Frančesko Sforca, ne bih se dvoumio; ali među italijanskim vođama ne vidim nikoga sposobnog.

Papa Lav duboko uzdahnu.

— Nažalost, porodica Mediči nema vojnu tradiciju, osim mog strica Đovanija,¹⁵⁶ koji i nije mnogo uradio; ali tu je i onaj drugi Đovani...

¹⁵⁶ Brat Pjera Pohlepnog. Umro je sa četrdeset dve godine i nije imao dece.

— Da, onaj hrabri mladić, sin Katerine Sforce.

— Tačno! E, taj mladić mi je juče rekao: „Sveti oče, stavite me na čelo nekog puka, ja sam Đovani, sin Katerine Sforce!” Skroman si, dete moje, rekao sam mu, ali sačekaj bar da ti nikne brada. „Godine nisu bitne”, odgovorio mi je. Dobro, dobro, rekao sam mu, uskoro ćemo te testirati. Ali stvarno je vrlo hrabar mladić, i ima nešto u očima... Šteta što je iz porodice Popolani!

Senka prođe preko papinog lica. Zakržljala grana porodice Mediči bila je trn u njegovom srcu, kao i u srcu kardinala Đulija. Nije se znalo ko će ih naslediti: lekari su se plašili da Đulijano ima teške komplikacije na plućima; Lorenzo je bio zdraviji ali nestalan, poročan, imao je mnogo prolaznih ljubavi i nije hteo da se skući. Šta bi se desilo u slučaju da...?

Nikolo odgovori na poslednje papine reči.

— I ja sam razgovarao sa sinom Katerine Sforce. Tačno je, jeste Popolani, ali možda treba razmišljati o ponovnom sjedinjenju.

— Dovoljno je! Shvatio sam! Mislite na brak. I mi smo o tome razmišljali. A sada, pustimo politiku, rat i podele i mislimo na lepe stvari. Nisam te zaboravio, Nikolo.

„Konačno!”, pomisli Makijaveli, „sada će me postaviti na dužnost! Siguran sam da ću dobiti svoju pravdu.”

— Pusti ti politiku, mislim da je i tebi dosta. Ja te vidim kao humanistu, pesnika, komediografa. Zar nije tačno da radiš na jednoj komediji?

Nikolo slegnu ramenima.

— Jako sam iznenađen što to znate.

— Pa šta bi mi vredelo papstvo da nemam mogućnost špijuniranja u privatne svrhe? Da, znam da pišeš jednu komediju, i to plautovsku, zar ne? Ali ne znam kako je naslovljena i ti ćeš mi to reći.

— Biće naslovljena *Mandragola*, Sveti oče.

— Dobro, dobro! Čudan naslov, ali obećava. Mandragola! Zar to nije trava koja, navodno, ima čudesne moći?

— Tako priča narod.

— Sigurno ima tračak istine u tome. Gde ima dima, ima i vatre.

— Smatrate da je to istina, Vaša svetosti?

— Ponekad, ali da se vratimo na komediju. Ja volim komediju, a sada imam mnogo briga. Hoću da je odgledam u povratku. Jesmo li se razumeli?

— Da, Sveti oče, ali...

— Neću da čujem „ali”. Šta je bilo?

— Ali, komedija je... kako da kažem... malo sirova... prosta... nisam siguran da je prikladna za vaš sluh.

Papa se toliko nasmeja od srca da je Nikolu laknulo.

— Dobro me poslušaj, Nikolo. Znam da kada pišeš, hleb nazivaš hlebom, a vino nazivaš vinom. I ja sam takav: nije da ne volim životna zadovoljstva. I njih je stvorio Bog, kao i sve ostalo. I ja, papa, imam ljudske slabosti. Mrzim dosadu, mrzim tugu. Puno je plaća na svetu, treba se smeјati. Ne treba rastuživati ljude, oni imaju svoje brige. Volim umetnosti, a komedija je umetnost. Dakle, razumeo si: hoću da zateknem spremnu komediju ili... opet ću te poslati u zatvor! Što si prebledeo? Samo sam se šalio. A sada idi s mojim blagoslovom.

Pruži ruku na poljubac i dignu Makijavelija koji se saginjao da mu poljubi stopala.

— Svaka vaša želja, Svetosti, za mene je zapovest.

Kad je izašao iz palate, kao da je izašao iz sna. Samo nije znao da li je to bio lep ili ružan san.

— Ajme — reče glasno — očekivao sam državnu službu a naručena mi je komedija! Onda, i dalje ćemo biti za siromašnom trpezom u Albergacu. Samo hrabro! Svako te vidi onakvog kako izgledaš, a malo njih zna kakav si zaista!¹⁵⁷

¹⁵⁷ Ova predivna Makijavelijeva misao važi u svim vremenima: često se sudi po izgledu a ne po sadržaju.

SIN KATERINE SFORCE

Bilo je podne kada je Nikolo sjahao ispred svog Albergača. Marijeta izade, a iz tužnog muževljevog pogleda shvati da ne nosi lepe vesti.

— Bog ti pomogao, Nikolo.

— I tebi, Marijeta. Gde su deca?

— Bernardo je u San Kašanu zbog onog posla s vinom, Gvido i Lodoviko su otišli u šumu po drva, ali brzo će se vratiti. I?

— Šta „i“?

— Ništa... samo pitam ima li nešto novo.

— Ima, ima, dobar je pazar, meso drži cenu, dugovi se otplaćuju, a para nema!¹⁵⁸ Pitaš za papu? Danas odlazi iz Firence.

— Jesi li razgovarao s njim?

— Pričao je više on meni, i to o *Mandragoli*, mislim da nije imao ništa drugo da mi kaže.

— A šta ti je to rekao?

— Pohvalio je moju komediju, i rekao mi je da će me opet poslati u zatvor ako je ne postavim na scenu dok se ne vrati.

— Dodavola! On hoće komediju?

— Marijeta, ti si je pročitala, jel tako?

— Pročitala sam je jer si mi ti dozvolio, ali više puta sam pocrvenela čitajući je i ne znam kako će Njegova svetost...

— Papa Lav nema ženski mozgić. On je čovek širokih pogleda. A osim toga, ja nisam rekao ništa više od Bokača.

— Da, ali ti tu pominješ i kaluđera, i to zlog kaluđera.

— Uvek ima dobrih i loših kaluđera, a moj fra Timoteo nije zao. Pre bi se reklo da je lukav.

— Da, ali uzeo je mnogo novca od gospodara Kalimaka da bi poslao ljubavnika kod gospođe Lukrecije, a ovu je razrešio grehova i pre nego što ih je počinila!

— Nije kriva gospođa Lukrecija već onaj podetinjen doktor Niča, koji je po svaku cenu želeo sina, a nije uspevao da ga dobije.

— I misliš da će se papa smeјati na to?

— Svakako! On voli smeh, a mrzi dosadu.

¹⁵⁸ narodna duhovita izreka

- I nije ti vratio zaduženja kako si se nadao?
- Joj, nije, draga Marijeta. Toliko mi je toga ispričao da sam zaboravio da ga pitam.
- Pa jel ti dao neku novčanu nadoknadu?
- Da, da, veliku cifru, veoma veliku, sa mnogo nula! Stavi ih jednu iza druge i videćeš!
- Hvala Bogu! Koliko nula da stavim? Tri?
- Ah, više, mnogo više!
- Četiri? Pet? Šest? Nemoguće, to bi bilo previše, poludeli bismo od toga.
- Da, kad bi bilo nečega ispred njih.
- Ispred čega, Nikolo?
- Pa ispred nula, naravno! Koliko god nula stavila, na isto se svodi.
- O Bože, ne razumem te... ili te razumem previše dobro?
- Možda, jer ispred tih nula nema ničega.
- Gospođa Marijeta zaplaka.
- Nisam to očekivala od jednog takvog gospodina.
- Ma pusti! Možda se plašio da me ne uvredi!¹⁵⁹
- Vrlo bih rado pristala na takve uvrede!
- E, i ja isto, ali jesi li čula onu priču o žabi koja nije tražila rep? Zato ga nije ni dobila! Ja nisam pitao i ko mi je kriv! A možda će papa ceniti tu moju uzdržanost. On mi je obećao...
- Konačno! Šta to?
- Da ću uvek imati njegovu blagonaklonost, ali rekao mi je da se više ne bavim politikom, već književnošću. Politika je moj zanat, za verama se nikad nisam bavio.
- Da, Nikolo, verujem ti. Ali družio si se sa sumnjivim ljudima i nisi bio mučen u zatvoru bez razloga. Budi iskren, nikako nisi hteo da se Medičijevi vrate.

— Tako je. Pravi, veliki Medičijevi izumrli su sa Lorencom Veličanstvenim. Ovde ništa nije sigurno: Đulijano je u Francuskoj, gde mu kralj sprema brak sa Francuskinjom, Lorenzo hoće da mu papa da

¹⁵⁹ Makijaveli se i ovde služi svojim ironičnim i ciničnim jezikom, kakav je bio i kao osoba.

na upravljanje vojvodstvo Urbino, i ko ostaje u Firenci? I šta im treba da se upliću sa krunisanim porodicama? Svi bi hteli krunu, ali veliki Medičijevi su vladali kao obični građani! Dosta je, Marijeta, i previše smo pričali! Eno, dečaci se vraćaju. Hajde da večeramo! Svoju večeru ne bih menjao ni za večeru francuskog kralja jer na našem stolu jeste pasulj, ali nikad nema otrova!

Prošli su meseci, koji su se u Albergaču otegli kao godine. Nikolo je radio, nije ništa zarađivao, jeo je ono što je proizvodio na svojoj zemlji, a Marijeta je krpila odeću. Nije bio zatvorenik, nije bio izgnanik, a ipak — bio je. Išao je u Firencu, bio je slobodan, svi su mu bili prijatelji ili su se takvim pravili, ali meseci su prolazili a ništa se nije desilo. Vratio se papa nakon puna dva meseca i odgledao *Mandragolu* u palati Medičijevih, u krugu najbližih, koji su bili oduševljeni.

— Gospodine Nikolo, veći ste od Plauta!

„Sada će mi dodeliti dužnosti”, mislio je Makijaveli. Ali, ništa se nije dogodilo. Papa je otputovao, naložio je da mu se isplati dvesta zlatnih dukata „za zadovoljstvo koje mu je *Mandragola* pričinila”, i naredio mu da napiše još komedija.

Pisao je prijateljima, prijatelji su pisali njemu.

Pisao je gospodinu Đovaniju Vernačiju, ambasadoru u Turskoj:

A ja, ja sam postao beskoristan i sebi, i rođacima, i prijateljima... bolna je moja sudbina. Ništa dobro mi nije ostalo osim mog zdravlja i zdravlja moje porodice. Pokušavam da držim korak sa događajima kako bih iskoristio eventualnu šansu, a pošto ta šansa nikako da dođe, pokušavam da budem strpljiv... Potpuno se posvećujem razmišljanjima, a uveče se povlačim na svoju skromnu večeru... Nekada prođe i mesec dana a da se ne setim ko sam ja u stvari... Kao što sam ti već pisao, sudbina mi je pružila ono najgore, pa nemam mogućnosti da činim dobro ni drugima, a ni sebi... Veoma sam ti zahvalan na kavijaru koji si mi poslao. Marijeta te moli da joj u povratku doneseš tamnocrvenu čohu...

Završio je *Istoriju Firence* zaključno sa smrću Lorenca Veličanstvenog.

Nema više velikih Medičijevih, neumoljiva smrt kosi zelene izdanke porodice. Sedamnaestog marta 1516. godine umro je Đulijano po-

što ga je francuski kralj proglasio vojvodom od Nemura, u lepoj vili u Fjezolu, gde niko nije mogao da zamisli da može nastupiti smrt.

— Ajme, još jedan udarac za mene! Umro je jedini koji je nešto vredeo!

Nije se više naročito uzdao ni u papu Lava, koji ga je poštovao, ali ignorisao.

Đulijano nije imao dece, ali ljudi su pričali da postoji jedan dečak, Ipolito, njegov vanbračni sin, koji bi mogao biti naslednik.

U Firenci nije postojao vojvoda od Firenze, već vojvoda od Urbina, koji nije ni želeo da bude vojvoda od Urbina. Papa Lav ga je postavio na to mesto pošto je na silu zauzeo Urbino i izbacio vojvodu Frančeska dela Rovere. U tom poduhvatu prvi put je učestvovao Đovani, sin Katerine Sforce.

— Ovaj papa nije ispunio ni svoje obećanje koje je dao Đulijanu na njegovoj samrti da će vojvodu od Urbina ostaviti na miru! To baca senku na veličanstvenog papu! — komentarisao je Nikolo.

Javila se još jedna opasnost — Lorenzo je izazvao mržnju Firentinaca. U početku se uzdržavao i, postupajući po papinom savetu, bio je blag, ali pošto je bio neodlučan, nepoverljiv, sumnjičav i pohlepan, to je jednog dana izašlo na videlo. Firentince je izazivao čak i svojom bradom. Đulijano se obrijao kada su ušli u Firencu, a Lorenzo je pustio svoju crnu bradu da postane još gušća.

— Budite mi zahvalni — odgovarao bi Nikolo onome ko bi ga pitao zašto je prekinuo *Istoriju Firenze* sa smrću Lorenca — jer bih bio primoran da pišem o mnogim sramotama!

Šta se još dešavalo?

Rat! Frančesko dela Rovere je odgovorio na nasilje. Sam Lorenzo je mesecima bio na bojnopolju i bio je ranjen. U njegovim redovima je bio i vatreni sin Katerine Sforce koga je mrzeo, kao što je i Đovani mrzeo Lorenca.

I o Lorencu se govorilo da neće dugo živeti jer je uvek bančio i vodio neuredan život.

— Ovaj potomak Medičijevih je zaista mračan i poročan tiranin koji kuje zaveru protiv samoga sebe! Ako i on umre, gasi se još jedna nada porodice Mediči. On od dece ima samo jednu bolešljivu

devojčicu!¹⁶⁰ Dobro da sam završio *Istoriju* sa 1492. godinom kada se ugasila jedna zvezda, a rodio se novi svet.¹⁶¹

Politika! Gorko se smešio u sebi. U svom životu se samo njome bavio.

— Bar će budući čitalac shvatiti da sam uvek bio iskren, čak i kada sam bio ciničan i amoralan. A šta drugo može da učini jedan političar kada sarađuje samo s beskrupuloznim i amoralnim cinicima? Poštenog čoveka brzo strpaju u vreću, a ja sam u vreći već duže od pet godina!

— Pomoz' Bog, presvetli!

— Bog vam pomogao, gospodine Nikolo! Zašto me zovete presvetlim? Znae da mrzim zvanja! Moja plemićka titula je moj mač. Ali, hajde, uđite, i tako smo se sreli ispred moje kuće, molim vas!

Uđoše u veliko dvorište s pravilnim svodovima i skupocenim statuama.

— Uvek me gane ulazak u ovu palatu — reče Nikolo — jer se ovde rodila i živela Beatrice di Folco Portinari i možda ju je Dante ovde prvi put video kao dečak.¹⁶²

Đovani je slegnuo ramenima na tu sentimentalnost. Smatrao je da pesnici žive u izmišljenim svetovima. On nije razmišljao o prošlosti i budućnosti, niti o Bogu i veri, bio je trezveni vojnik i živio je u potpunosti slobodi.

— Pesničke mašte nestaju u uzdasima — reče. — Dante! Beatrice! Šta danas predstavljaju ta imena? Magla!

— Ne, ekselencijo, ta imena daju Firenci večitu slavu. Iako Danteov grob nije ovde, njegov duh prožima ceo ovaj grad.

— Firentincima je toliko nevažna Danteova inspiracija da su izgubili njen grob!¹⁶³ Možda Beatrice nije nikada ni postojala!

¹⁶⁰ Katerina, buduća kraljica Francuske.

¹⁶¹ Amerika.

¹⁶² Kuće porodice Aligijeri nalazile su se blizu palate Portinari. Dante je sigurno upoznao Beatrice na nekoj dečjoj zabavi.

¹⁶³ Ne zna se gde je Beatrice sahranjena.

— Ljudi uvek sumnjaju u sve i u svakoga. Pričalo se da je i Petrarka izmislio svoju Lauru, ali ona ipak večno živi u njegovim stihovima.

— Gospodine Makijaveli, kada vi vidite ovo dvorište, setite se Dantea i Beatrice. Kada ga ja vidim, osetim tešku tugu jer sam ovde došao kao siročić. Gospođa Lukrecija mi je bila kao majka, ali nikada mi nije mogla postati i prava majka.¹⁶⁴

— Razumem vas, presvetli.

— Manite se titula, kad vam kažem! Nisam ja nikakav vladalac. Niste svoju knjigu posvetili meni, već mom rođaku Lorencu, koji je umro pre nedelju dana sa dvadeset sedam godina. Smrt kosi nas Medičijeve još zelene. I ja ću umreti mlad.

— Šta to govorite, ekaselencijo?

— Ja sam vojnik, može me oboriti pedeset grama olova.

U tišini su se popeli velikim stepeništem i ušli u mali kabinet, gde se Đovani ponekad zatvarao i čitao svoje omiljene knjige: Plutarhove *Uporedne životopise* i Cezarove *Komentare o Galskom ratu*.

— Hteli ste da razgovarate sa mnom, gospodine Nikolo?

— Da, presvetli... oprostite, ali ne mogu da ne upotrebljavam tu titulu pred budućim vladaocem Firence.

— A zašto mislite da ću ja to postati?

— Činjenica da ste vi zakonski naslednik i zbog vašeg braka s gospođom Marijom Salvijati.¹⁶⁵ Dve grane porodice Mediči su se ujedinile.

— Taj brak je draži papi nego meni iako svoju rođaku, s kojom sam proveo detinjstvo i mladost, veoma volim.

— Ovim brakom je Njegova svetost htela da ojača porodicu.

— Ako Njegova svetost smatra da je ovime uspeo da me natera da radim po Njenom, veoma greši. Ja ne žudim za imanjima. Zna li da je kardinal Đulio već dva dana u Firenci? Došao je jer, kako kaže, dok je on živ, Popolanijevi se neće vratiti u Firencu!¹⁶⁶

— Znam, a papa, kada bi hteo, mogao bi razrešiti Đulija kardinalskih dužnosti i postaviti ga za vladaoca Firence.

¹⁶⁴ Lukrecija je kćerka Lorenca Veličanstvenog, daleka Đovanijeva rođaka, koga je i usvojila.

¹⁶⁵ Marija je Lukrecijina kćerka, Lorencova unuka, te Đulijanova daleka rođaka.

¹⁶⁶ Ali uskoro, 1530. godine, oni postaju vladajuća firentinska porodica.

— Đulio ne bi pristao da u ovakvom trenutku postane vladalac, on ima veće ambicije.

— Da postane papa, kažete? Sada mislite da će i papa Lav X umreti mlad?

— Sudbina će pokazati. Ali, nisam vas zbog ovoga, Nikolo, pozvao u kuću. Vi pišete traktat o ratovanju?

— Skoro je gotov, ekselencijo.

— Zanimljivo, vas je oduvek zanimalo ratovanje! Vi ste miroljubiv čovek, političar i učenjak, čudi mi što ste u Firenci čak osnivali i vojne jedinice.

— Da, Firenci je, kako odavno već govorim, potrebna vojska sastavljena od njenih građana.

— Slažemo se, u stvari, i ja skupljam svoje ljude, hteo bih da se zaputim daleko ako mi papa to ne zabrani.

— Zašto bi papa to branio?

— Ne izdaje mi naredjenja pod izgovorom da sam suviše mlad. A nisam bio mlad kada sam s osamnaest godina morao da se oženim Marijom! Jadna Marija! Jadan moj mali Kozimo!

— Zašto to govorite, ekselencijo?!

— Jer ako se desi da ja padnem u bici, ostaviću dva nezaštićena bića, gotovo bez nasleđa. Ja iz svog džepa plaćam vojnike, a papa je darežljiv samo prema umetnicima. Ako hoćete, dođite da vidite moje jedinice.

— Rado bih došao kada bi mi bila data dozvola.

— Dobićete dozvolu, mislim da ste sada opet u milosti vlasti. Papa Vas voli i poštuje... Dodite, videćete nešto što se razlikuju od vaših strategija i taktika. Kažu mi da sam napravio revoluciju u vojnoj organizaciji.

— Siguran sam da ću naučiti mnogo toga!

— Za sada imam samo četiri stotine pešadinaca i dvesta konjanika, sve probrani ljudi koji ulaze u vatru za mene, ali ako ne dobijem pomoć odozgo, šta ja mogu sa svojim tankim finansijama? Imanje u Trebiju¹⁶⁷ nije dovoljno ni za konje i pse, a nastojnik, gospodin Svazio, hvata se za glavu svaki put kada razgovaramo o novcu.¹⁶⁸ Vidite, gospodine Nikolo,

¹⁶⁷ Danas se zove Muđelo, na osamnaest kilometara od Firenze, kod Karafadola, zamka porodice Mediči.

¹⁶⁸ Sačuvana su interesantna pisma između Đovanija i nastojnika, u kojima se vidi koliko su bila ograničena sredstva mladog vojskovođe.

u sličnoj situaciji sam kao i vi: „pravim” Medičijevima sam sumnjiv, a Popolanijevi me optužuju da sam se prodao papi. Biće rata uskoro. U Evropi nema mesta za dva ambiciozna velikana kao što su Frančesko I i Karlo V. Papa se mora odlučiti za jednog od njih, a i ja takođe. Dodite u kasarne, gospodine Nikolo, i pošaljite mi što pre prvi primerak vaše *Umetnosti ratovanja*, sigurno se može nešto naučiti... bar iz politike!

REPUBLIKA KLOMPI

Opet u milosti!

Nakon kazne od gotovo sedam godina, kada se više ničemu nije nadao, Nikolo je počeo da razmišlja ovako:

„Sada je odlučujući trenutak, sada ću ili otići u doživotno izgnanstvo ili će me papa, koji me voli i poštuje, vratiti u službu. Ovo sedmogodišnje čistište nema nikakvog smisla.”

Novembra 1520. godine najzad je stigla velika vest:

Dekretom Firentinske republike poziva se gospodin Nikolo, sin Bernarda Makijavelija, koji je već bio ambasador i sekretar Firentinske republike i dokazao se na važnim državnim položajima, da se javi na Firentinski univerzitet radi pisanja istorije Firenze...

Nikolo se tužno osmehnu. Nakon sedam godina karantina uznapredovao je od ambasadora do istoričara! Ali, mislio je, ova bi mu pozicija mogla poslužiti kao odskočna daska ka višim položajima.

Uputi se ka Univerzitetu.

Mnogi su ga pozdravljali, pružali mu ruku, govorili mu:

„Gospodine magistre”, a onda su mu dodelili zadatak, kao nekom daku.

— Potrebno je, gospodine Nikolo, da napišete rad sličan *Prvoj dekadi Tita Livija*¹⁶⁹ o Firenci nakon smrti Lorenca Veličanstvenog, odnosno da stavite na papir svoj predlog o reformi Firentinske republike.

I Nikolo je pisao. Rektor ga je svake nedelje pitao dokle je stigao. Nikolo piše, a o plati ni reč.

Poslao je pismo svom najstarijem sinu Bernardu da proda određenu bačvu vina, ali ta je godina bila plodna i bilo je teško prodati.

Glasnik mu je doneo pismo: „Poštovani oče, vino koje ste nam pisali da prodamo uspeli smo samo da zamenimo za drugo vino.”

— Odličan pazar! — uzdahnu Nikolo. — Dobili smo više vina, ali lošijeg, a od zarade ni prebijene pare.

— Gospodine Nikolo, dokle je stigao rad?

— Gotov je, gospodine rektore.

¹⁶⁹ Komentar na *Istoriju* Tita Livija, jedno od najvažnijih Makijavelijevih dela.

— Možete li mi ukratko reći zaključke?

— Da. Tražili ste od mene da budem iskren, dakle: ne vidim mogućnost da će se vratiti vreme Kozima i Lorenca.

— Tačno! — prekinu ga rektor — jer mi više nemamo ni Lorenca ni Kozima!

— I isključujem mogućnost da se utemelji nova država. U gradu u kome oduvek vlada jednakost građana ne može se održati monarhija poput francuske.

Rektor se nervozno premesti u fotelji.

— Pa koga biste vi za vladaoca, gospodine Nikolo?

— Pročitacu vam: „Preostaje jedino mogućnost republičkog višestranačkog uređenja u kome je vrhovni vladalac, dok je papa Mediči živ, neko iz porodice Mediči”.¹⁷⁰

— Dok je papa Mediči živ, a posle? Jurimo u nešto zavezanih očiju?

— Možda će doći drugi papa iz porodice Mediči — smelo izjavi Nikolo.

Rektor se odmaknu.

— Ali, ali, gospodine Nikolo, papstvo nije nasledno!

— Samo izražavam svoje mišljenje. Nisam vidovit i papi Lavu želim dug život, ali ne bih rekao da niko drugi od Medičijevih ne bi mogao da postane papa.

— Tačno, tačno! Vreme će pokazati.

Ali, Nikolo je ipak shvatio da rektor nije ubeđen i da će isto misliti i Medičijevi. To se i potvrdilo uskoro kada ga je novi sekretar Republike pozvao na razgovor. Pozdravlja ga, grli ga, udubljuje se u izlaganja.

— Moj Nikolo, kako je mudar ovaj vaš poslednji rad! Dobro ste predvideli, a za sada naš je papa živ i zdrav, Bog ga poživeo sto godina, pa promena neće biti. Zato smo mislili da ova pozicija na Univerzitetu nije za vas, već da treba ponovo da živite okretnije i preduzimljivo.

„Najzad! Evo političkog položaja, možda ambasador”, pomisli Nikolo.

— Za vas smo našli jednu delikatnu poziciju, gde je potrebna diplomatija, za šta ste vi veoma sposobni: reći, a ne reći; slušati, a ne

¹⁷⁰ Demokratska republika s nekom vrstom predsednika.

obećavati; biti prilagodljiv i savitljiv, ali čvrst. Potreban nam je govornik u Karpiju.

— U Karpiju? U regiji Emilija ako se ne varam? A kakvog posla imamo mi tamo?

— Objasniću vam. Ah, hteo sam da vam kažem i da vam Republika dodeljuje sto novih zlatnih fiorina za vaš dosadašnji rad. Nije mnogo, ali Republika prolazi kroz težak period. Dakle, radi se o Kapitolu male braće u Karpiju, koji po crkvenim spisima pripada Firentinskoj eparhiji i hoćemo da se rešimo te nadležnosti. Daleko je i monasi se često bune, pa ih treba ubediti da je u njihovom interesu da se otepe od nas.

Nikolo se uozbiljio. Ambasada... u manastiru!

— Gospodine sekretaru, jesam li ja zaista prava osoba za to? Ne poznajem dobro crkvene poslove.

— Razumem, ali ovo nije toliko pitanje doktrine, koliko diplomatije, a vi je imate u malom prstu. Dovoljno je pročitati vašeg *Vladaoca*!

Nikolo se gorko osmehnu.

— Da, rekli su mi da sam se u toj knjizi pokazao kao lav i lisica.

— A šta vam više treba da biste ubedili monahe koji sigurno nisu zadojeni naukom? Razgovarajte s najpametnijima među njima i biće polaskani.

— Pa dobro, prihvatam — reče Makijaveli s nadom da će nakon ove dužnosti doći i druge, veće.

— Svakako, svakako! Sada, moram da vam saopštim jednu tužnu vest: pre osam dana umro je Rafaelo od Urbina.

Nikolo zaneme, oči mu se navlažiše.

— Imao je svega trideset sedam godina! Bio je na vrhuncu slave. Njegova svetost je sigurno veoma pogođena.

— Ah, oni koji su ga videli pričaju da on kruži po odaji, van sebe, i ponavlja: „Sveti Rafaele, moli se za nas”. To je život. Sada... zbogom, gospodine Nikolo, i želim vam uspeh.

*Veličanstvenom Frančesku Gvičardiniju, upravitelju Modene i Reda, dostojnom najvećeg poštovanja.*¹⁷¹

¹⁷¹ Makijaveli i Gvičardini su bili bliski prijatelji, ali je bio običaj da se u pismima upotrebljava uzvišeni stil.

Bio sam u klozetu kada je stigao Vaš glasnik. Upravo sam razmišljao o svemu što sam ja, pisac, činio za dobrobit ovog lepog grada ako ne rečima i delima, onda samim svojim stavom, koji i sada važi. Nisam od onih koji čekaju da im vođa pokaže put do raja, nasuprot tome — voleo bih da imamo vođu koji će nam pokazati put do đavola!¹⁷² Ljudi obično žele mudrog, svestranog, plemenitog vladaoca, a ja bih hteo nekog luđeg od Fonca, slatkorečivijeg od kaluđera Ćirolama, licemernijeg od kaluđera Alberika jer mislim da čovek mora da zna put do đavola kako bi mogao da ga izbegava!

Nikolo prestade da piše i prasnu u smeh.

— Eh, Nikolo, na šta si spao! Sedam godina si čekao, i dočekao si da ideš u ambasadu u „Republiku klompi”,¹⁷³ kod pobunjenih kaluđera, da ih ubeđujem da se otcepe od Firence!

Kaluđeri su me slušali sumnjičavo i posmatrali s nepoverenjem, sve dok mi moj prijatelj Gvičardini nije poslao vojnika iz Modene da mi donese pismo. To je sve promenilo, mislili su, sigurno sam važan čovek kada mi upravitelj lično šalje brzog glasnika. Svi su počeli da mi se klanjaju i da me poštuju. Poklonili su mi se sve do poda, sa svim počastima i sa punim ustima hvala, koje su prevazišle svaku razumnu meru. Kako bih još više porastao u njihovim očima, rekao sam da me očekujete u Trentu i da su švajcarski kuvari izmislili nove recepte, te da francuski kralj hoće da ide na ručak kod njihovog kralja... Pa ako biste mi sutra poslali vojnika koji će stići trčeći i sav oznojen, ovi moji drugari će biti zapanjeni, a ja ću vam biti zahvalan.¹⁷⁴

Sutradan je kod Makijavelija stigao novi glasnik i Nikolo je shvatio da je Gvičardini prihvatio šalu. I on je dobro poznavao ljudsku narav, znao je da je lako prevariti ljude i izazvati kod njih poštovanje jer ljudi gotovo uvek sude po izgledu.

Kaluđeri su bili van sebe: vladalac Modene i Reda svaki dan šalje pisma ovom gospodinu Nikolu! A u početku je izgledao kao neki nebitan čovek, jednostavno obučen i bez ordenja i zlata!

Glasnik mu je rekao:

¹⁷² Nastavlja u ironičnom tonu.

¹⁷³ Klompe koje nose kaluđeri.

¹⁷⁴ Makijaveli je bio primoran da se služi ovakvim trikovima kako bi ga ljudi poštovali.

— Veličanstvenom Nikolu Makijaveliju, firentinskom ambasadoru u Karpiju.

U pismu je pisalo:

Dragi Makijaveli... čitam o vašim dogodovštinama i o vašoj trenutnoj funkciji, i sećam se Lisandra,¹⁷⁵ kome su nakon tolikih pobeda i priznanja dali da snabdeva mesom vojnike kojima je ranije veličanstveno zapovedao... Ako čovek promeni izgled, ljudi se drugačije ophode prema njemu. Ali, svako zlo nosi nešto dobro. Samo vi ispunjavajte marljivo svoje dužnosti i sigurno će od toga biti neke koristi... Sudbina je ipak pokazala kakvu-takvu naklonost prema vama. Bolje rešite tu besmislicu što pre i dođite jer vas nestrpljivo očekujem... U Modeni, 18. maja 1521, vaš Frančesko Gvičardini, upravitelj.

Glasnici su postigli željeni efekat i Makijaveli, koji je nekada raspravljao s kraljevima i carevima, uspeo je da postigne dogovor s kauluderima, „što je njemu predstavljalo veliku čast, uživao je u ugodnim jelima i veličanstvenom smeštaju”.

— Ovde sam nešto i naučio, shvatio mnoge njihove običaje, što će mi možda nekada zatrebati. Ništa na svetu nije sasvim dobro ili sasvim loše!

I zaputi se prema Modeni kod svog prijatelja — Frančeska Gvičardinija.

Firencu je zatekao u crnini.

Grad je bio prazan, sva vrata zatvorena, istaknute crne zastave.

Bilo je rano jutro, Nikolo još nikoga nije sreo na ulici i nije čuo novosti.

Zaustavio je prvog čoveka koga je video.

— Šta se desilo? Čemu crnina? Je li kuga?

— Vi se šalite sa mnom. Ko još nije čuo šta se dogodilo?

— Na primer ja koji sam cele noći putovao.

— Velika nesreća, gospodine! Umro je papa!

Vest pogodi Makijavelija kao grom.

¹⁷⁵ Slavan spartanski admiral koji je pao u nemilost.

„Šta? Umro je Lav X, zlatni papa? Sin Lorenca Veličanstvenog? Veliki mecena umetnosti i nauka? Smrt nemilosrdno kosi porodicu Mediči! Nakon Kozima niko iz te kuće nije dočekaao starost!”

— Umro? Ali, kako? Zašto? Jesu li ga ubili? Skovali zaveru protiv njega? Otrovali ga?

Ali čovek je već otišao. Nikolo se trkom uputi ka Palati.

Iako je bilo rano, priori su bili na radnom mestu. Gonfalonjer mu je krenuo u susret ispruženih ruku.

— Gospodine Nikolo, kakva nesreća! Šta će se sada dogoditi s Firencom?

— Kako se desilo? Iznenadna smrt?

— Tri dana je bolovao od malarije i ona ga je odnela. Vratio se iz lova oznojen, bio je radostan zbog osvajanja Peskare i Milana.¹⁷⁶ Ali, s radošću dođe i smrt.

— Živeo je samo dve godine duže od svog oca. Bio je najbolji među papama.

— Vest je zapanjila Firencu i celu Italiju. Umro je boreći se za slobodu, ali rat će se nastaviti! Kralj Frančesko se neće pomiriti s porazom, a najviše nas brine naš grad. Ko će upravljati njime?

— Šta misli kardinal Đulio? — upita Nikolo.

— Očekujemo ga svakog trenutka. Neki misle da će postati papa, ali ne znamo da li je to moguće. Sigurno ćete ga sresti, Nikolo. Čestitam vam na uspehu u Karpiju. Šta ćete sada?

— Vraćam se u Albergačo i čekam vaša naređenja. Moram da pregledam svoju *Istoriju Firenze*, koju nisam stigao da završim na vreme kako bih je poklonio papi Lavu. Nosim se mišlju da napišem još jednu komediju. Gospodo, vama na usluzi!

Put od Firenze do Sent Andreje se baš odužio. Konj mu je bio umoran i poskakivao je, što je još više umaralo Nikola, a na usponu kod Skopetija konj je išao sporo poput magarca.

Stigao je kući. Niko ga nije čuo. Kao da u kući nije bilo nikoga. Odveo je konja u štalu, obrisao ga od znoja, napojio i nahranio.

Kao da nikoga nije bilo ni u velikoj kuhinji, ali kada je bolje pogledao, video je svoju sitnu Marijetu u velikoj fotelju. Spavala je. Nasla-

¹⁷⁶ Ferdinando Frančesko, španski vojvoda, pobedio je u bici kod Pavije, 1525. godine.

đivao se posmatrajući je s neobičnom nežnošću i, možda, prvi put osetio duboko saosećanje prema svojoj životnoj saputnici. Da li je on bio dobar suprug? Ovo mu je prvi put palo na pamet. Uvek se brinuo o svojim mukama, nikada nije mislio na njene. Donosio je u kuću skromne količine vina i ulja, nije mogao da se seti kada je poslednji put kupila novu haljinu. Sve je podnosila u tišini, nije se žalila, samo bi ga ponekad dobro posavetovala i rekla mu svoje mišljenje.

Jadna Marijeta! Ne, on nije bio dobar suprug! Bio je sebičan kao i najveći broj muškaraca, a već neko vreme joj nije bio ni veran... Od kada je na Univerzitetu upoznao Barbaru... No dobro, to su kaprici pisaca, ali...

Spavala je. Jedna ruka, pomalo ogrubela od teškog rada, visila je preko naslona. Nikolo je uzeo tu ruku, nežno je pomilovao tople jagodice prstiju i poljubio pocrneli dlan.

Probudila se. Pogledala ga je još sanjiva, nije se ni začudila.

— Ah, ti si, Nikolo!

Položio je svoje dlanove na njene obraze i poljubio je u čelo.

— Jesi li dobro putovao? Kako ti je bilo tamo?

— Što se tiče ugođaja,¹⁷⁷ dobro, nije baš da pate ti kaluđeri! Ali što su tvrdoglavi! Bila mi je potrebna sva rečitost Demostena i Cicerona da ih ubedim! Na kraju mi je pomogao dobri Gvičardini i tako sam uspeo. A vi? Je li sve u redu?

— Da, znaš već gde je Bernardo,¹⁷⁸ a mlađi su u San Kašanu s društvom. Polje dobro napreduje — zrno je lepo i dobro zri. A tvoje obaveze ambasadora?

— Ma, kakav ambasador! Jadan i tužan! Ali, sve je u redu, tako misli i Gvičardini.

— Uskoro ćeš dobiti veća zaduženja, osećam to.

— A ko će mi ih dati... Ali... jesi li čula novosti? Jesu li stigle dovde?

— Ovde sve stiže kasno, kao da smo na kraju sveta.

— Umro je papa!

Marijeta se prekrsti i kleknu na kolena. Pomolila se u sebi.

¹⁷⁷ šaljivo

¹⁷⁸ u Turskoj, da bi putovao

— Tako mlad! I on! I sad?

— Dolazi kardinal Đulio. Možda će njega izabrati za papu. Mnogi to misle.

— Ali, hoće li on biti kao što je bio papa Lav?

— A, ne! To se neće desiti. Suviše su različiti. Ali, ipak je iz porodice Mediči.

Marijeta žurno ustade.

— Jesi li jeo? Hoćeš da doručuješ? Malo mleka?

— Gladan sam, isprži mi dva jaja sa slaninom ako ima.

Nikolo je jeo, a supruga ga je posmatrala. Ovaj iznenadni povratak, njegova tuga i pogotovo ova neuobičajena nežnost!

— Hoćeš li ići uskoro u Firencu?

— Sutra. Znaš, moram biti tamo za doček kardinala. Za mene to može biti pitanje života i smrti. A hoću i što pre da saznam ko će vladati Firencom. Narod je nezadovoljan, može da izbije pobuna.

— Nećeš da se odmoriš?

— Dovoljno je da se večeras naspavam, moram da budem tamo sada kada su se stvari pokrenule. Pokušaj da me razumeš, Marijeta! To je za moju budućnost, a ja se već osećam starim.

Nije hteo ni sebi da prizna da je u tom trenutku mislio na Barbaru, koju jutros nije stigao da vidi.

— Star, da... ali ne toliko!

DUŽNOST PAPE KLIMENTA

Kardinal Đulio Mediči nije bio dobre volje onog jutra kada je imao audijencije. Sišao je iz svojih odaja ceo sat kasnije i čekaonica je bila puna.

Već tri dana je bio tu, u tom tužnom gradu koji nije bio tužan samo zbog papine smrti.

Firentinci nisu znali da je tu jedini pravi naslednik Medičijevih.

Činjenica je da Firenca nikada nije naročito volela Đulijanovo posmrče, za koga se saznalo nakon tragičnog ishoda Pacijeve zavere.

Tog su dečaka doveli u kuću Lorenca Veličanstvenog i ovaj ga je odmah zavoleo, kao da je na neki način ispunio prazninu koja je nastala smrću Lorencovog voljenog brata.

Ali, bili su potrebni sigurni dokazi: ovog su dečaka, Đulija, kada je imao samo nekoliko meseci, predstavili Lorencu kao sina Đulijana i kćerke jednog skromnog trgovca, Fjorete Gorini.

Dete je bilo Mediči, ali vanbračno i time nezakonito. Za njega su izabrali crkveni život. Papa Lav je hteo da Đulio postane kardinal, ali za vanbračno dete to nije bilo moguće. Onda su se čule glasine da su Đulijano i Fjoreta bili u tajnom braku. Papa je to proglasio istinom, i posle toga postavio Đulijana za kardinala. Istina ili ne, papa je rekao svoje. Đulio se uzdigao na lestvici i sledbenici Medičijevih bili su ubeđeni da će on jednog dana postati papa.

Uostalom, pošto je Lav X izabran za papu, Đulio je vladao Firencem. On je bio veoma žustar, ljubazan, pun želje da iskoreni nezadovoljstvo koje je kod građana ostavio Lorenzo, vojvoda od Urbina.

Bio je u Firenci pet meseci i za to vreme je učinio čuda. Kada je otišao, za sobom je ostavio miran grad, u dobrom materijalnom stanju i sa приметnim poreskim olakšicama za građane.

Ljudi su ga smatrali najpametnijim od svih Medičijevih nakon Lorenca Veličanstvenog. Bio je obrazovan, rečit, razumeo se u filozofiju, teologiju, mehaniku i arhitekturu. I kao političar je bio vešt i time uspeo da Medičijevima povрати ugled koji su imali za vreme vladavine Lorenca Veličanstvenog.

Ali, nijedna njegova vrлина nije bila toliko velika da se uporedi s njegovim najvećim talentom: hladnim srcem. Njegova ljubaznost je

bila rezultat lukavosti, a ne iskrenosti. „Nedostajale su mu dobrota i velikodušnost koje je imao njegov stric Lav i zbog kojih su mu se praštale mnoge mane.”

Firenca i sledbenici Medičijevih su polagali sve svoje nade u ovog čoveka.

Tog je jutra sišao u salu za saslušanje mračan i namršten. Baci pogled na spisak zakazanih sastanaka za taj dan, okrenu se ka sekretaru i pokaza na prvo ime na spisku.

— Uvedite gospodina Nikola Makijavelija.

Nikolo je ušao. Naizgled je bio miran, ali srce mu je bilo uznemireno. Nije voleo Đulija Medičija. Smatrao je da je Firenci potreban drugačiji vođa. Bio je siguran da je i kardinal u svom srcu gajio mržnju prema ovom svom političkom suparniku, čak veću nego Lav X.

Đulio ga je ipak dočekao s osmehom, pružajući mu obe ruke.

— Veoma mi je drago da vas vidim, gospodine Nikolo. Znam da ste hteli da razgovarate sa mnom i zato sam vas upisao kao prvog na današnji spisak.

— Ako mi dozvolite, reći ću vam zašto sam ovde — reče Nikolo.

— Pretpostavljam da se radi o vašoj situaciji i o vašem nezadovoljstvu nedavnim zadatkom.

— Eminencijo — reče Makijaveli iskreno — kako može da bude zadovoljan jedan ambasador koji je nekada pregovarao s papama, kraljevima i carevima ako se danas raspravlja s kaluđerima?

— U „Republici klompi”, zar ne? — upita s osmehom Đulio. — Vidite da sam dobro obavešten.

— Tako je, eminencijo.

— Hajde, recite mi šta ste hteli i budite kratki jer treba da primim još dvadeset osoba.

— Došao sam da vam izrazim saučešće zbog smrti vašeg presvetlog rođaka, ali i da poželim sve najlepše onome koji će naslediti papsku krunu.

Kardinal se namršti, kao da mu ova čestitka nije bila po volji.

— Gospodine Nikolo, ne izigravajte proroka. Priznajem samo proroke o kojima piše u *Bibliji*. Mogu da prihvatim čestitke, ali mi na srcu sada nije papstvo, već spas Firence.

Đulio je govorio suvo i odsečno. Nikolo je brzo razmišljao šta da kaže kako bi odobrovoljio svog teškog sagovornika.

— Eminencijo, vas je Bog izabrao da je spasite.

— Bog vas čuo. Vi ste istoričar Firenze. Kada smo kod toga, jeste li završili knjigu?

— Ne, eminencijo, treba mi još nekoliko meseci. Ne sumnjajte da ću pred vaše noge položiti prvu kopiju. Vršiti ispravke na napisanoj knjizi je teže nego pisati novu.

— Dobro! Ali vi, kao istoričar, najbolje poznajete moju porodicu i tačno znate njen trenutni položaj. Kakav je on, po vašem mišljenju?

— Delikatan, eminencijo.

— Slobodno recite da mislite da je u opasnosti. Sudbina, ili neu-moljiva božanska sila pokosila je sve direktne naslednike. Od svih pravih potomaka Kozima, oca Republike, danas je živa samo jedna nežna devojčica od nekoliko meseci.

— Da, Katerina, Lorencova kćer.

— Ali, žena ne može da vlada zemljom... Ipak, imamo još neke grane. Na primer, tu sam ja!

— Možete se odreći kardinalstva ukoliko je potrebno.

— To je teško i opasno. Sada moram da budem u konklavi.

— Ako mi dozvolite, rekao bih da se porodica Mediči nije sasvim ugasila, postoji i...

Kardinal se namršti, oči mu sevnuse ljutnjom.

— Ne pominjite ih, ne izgovarajte preda mnom ime onih Popolanijevih koji su nekada nosili naše ime, pa ga se odrekli. Nisu ga ni bili dostojni. A sada, bilo bi im zgodno da opet postanu Medičijevi! Nikad, čujete li, Nikolo, nikad! Ne pomišljajte nikada više da preda mnom pomenete ta imena jer ću vas smatrati pristalicom Savonarole i našim neprijateljem!

— Bog me sačuvao! To sam rekao jer je papa Lav, pa i vi, eminencijo, sarađivao s jednim mladićem iz sporedne grane, koga ja smatram vrlim i poštenim.

— Mislite na Đovanija, koji je osnovao onu njegovu „bandu”, danas nazvanu „crnom” jer nose crninu zbog papine smrti. Da, Đovani je izuzetak, ali... on je vojnik i samo vojnik! Kao političar ništa ne valja i mislim da bi i sam odbio vlast da mu je ponudimo. Đovani ima više Sforcine krvi nego Medičijeve i može da nam bude koristan, veoma koristan... ali na bojnom polju! Samo na bojnom polju. A sada, pitajte me šta ste hteli za svoje probleme.

— Eminencijo, sedam godina sam ostavljen sa strane. Kunem se da nisam ništa uradio i mislim da sam nepravedno osumnjičen. Učinite da opet postanem onaj stari!

Đulio se neodređeno nasmeši.

— Ali vi jeste onaj stari! Vi ste najveći humanista u Firenci, pored Gvičardinija! Ja bih vam savetovao da se manete politike koja je izvor svakog zla i da se prihvatite pisanja. Pročitao sam vaše *Rasprave, Vladaoca, Umetnost ratovanja*, nažalost, i vaše stihove! Ne, nemojte da se ljutite, ali niste neki pesnik. Ako dozvoljavate, vaš *Magarac* je pravi lopovluk.¹⁷⁹

— To je satira, eminencijo, ali znam, imate pravo, ja sam veoma osrednji pesnik. Ali, poezija nije moj cilj.

— Vaše komedije su veoma zabavne. Ne, ne, za sada pišite... ako vam zatreba nešto na imanju, tražite i daćemo vam, ali sačekajte još malo! Uskoro će planuti rat i ne zna se ko će od nas gde završiti. U ratu se mnogi odlično snađu, a vi ste darovit čovek od oružja. Samo hrabro! Doći će vaš dan.

Uto Đulio Mediči pruži desnu ruku Makijaveliju, prijem se završio.

Tek kada je Nikolo ponovo otišao u Rim, postao je svestan koliko je vremena prošlo.

Sećao se daleke 1503. godine kada je došao da sazna šta se dešava u konklavi nakon smrti Aleksandra VI. Tada je za papu bio izabran Julije II. Čezare ga je mrzeo i pomislio je da će ga lako pridobiti, zato ga je i podržao. Od tada su prošle dvadeset i dve godine!

Dvadeset i dve godine, pet papa: Aleksandar VI, Julije II, Lav X, Adrijan VI i sada Kliment VII, Bog ga poživeo, sa svetovnim imenom kardinal Đulio Mediči. Na prvom izboru nije uspeo, ali zato na drugom jeste.

Na prvoj konklavi samo je četrnaest kardinala bilo na njegovoj strani. Koliko i da je bio sposoban, to nije bilo dovoljno da skupi većinu. Kako bi izbegli da krenu tim možda bezizlaznim putem, svi su glasali za jednoga koji uopšte nije bio smatran za ozbiljnog kandidata, štaviše,

¹⁷⁹ Makijavelijeva poezija zaista je osrednja.

za stranca, te je tako nastao Adrijan, šesti po redu, koji nije hteo ni da promeni ime: Adrijan Dedel iz Utrehta, nadbiskup Tortoze.

Odavao je utisak da je nesiguran i neotporan, a ispostavilo se da je snažnog karaktera i svestranog duha. Savršena suprotnost svog pret-hodnika, strog koliko je Lav bio razdragan, skroman koliko je Lav bio galantan, nezainteresovan za umetnost koliko je Lav bio darežljiv prema umetnicima. Imao je tu „manu” da je veoma veran crkvi i da se bori za nju u veoma opasnom periodu. Ali kurija, koja je navikla na Medičijevo bogatstvo, nije mogla da toleriše te njegove vrline. On je hteo istinsku reformu cele crkve i bio je sposoban da je sprovede. Takav papa „nije smeo” da opstane, i bio je na Svetoj stolici svega osamnaest meseci.

Svi su se složili: otrov! Ali, da li mu je otrov okončao život ili pak sudbina, to niko nije mogao da utvrdi.

Na drugom izboru za papu je postavljen kardinal Đulio, koji je uzeo ime Kliment VII.

Firenca je odahnula, ali samo nakratko.

Odahnula je jer je konačno videla da ima vođu sposobnog da je vodi, olakšanje je bilo kratkotrajno jer je znala da Kliment neće opravdati očekivanja. Kardinal Paserini je bio postavljen za staratelja, ali je vrlo brzo izgubio simpatije Firentinaca.

Mnogo je bitnije bilo ono što je sledilo.¹⁸⁰ Rat se opet zahuktavao. Dve zvezde sukobljavale su se oko osvajanja Italije, Francusko I i Karlo V. Oko njih su kružili asteroidi, uvek spremni da promene putanju ako ih povuče ljuljaška rata. Preko mora bio je i Henrik VIII.

Kome će se prikloniti Kliment?

Nikolu je jako lupalo srce kada je krenuo u Rim. To je bila njegova poslednja nada.

Proveo je još četiri godine bez nameštenja. Nisu mu dodeljivali zadatke i on je, povučen u Albergaču, pisao, kako ga je savetovao kardinal Đulio.

Ovoga puta je dolazio sa nečim u rukama što bi moglo da mu posluži kao oružje, ili bar kao gram koji će učiniti da pretegne njegova strana na vagi: *Istorija Firenze*.

¹⁸⁰ opsada Firenze(1530) i kraj Republike

Ostao je veran svojoj zamisli i zaključio je knjigu sa smrću Lorenca Veličanstvenog.

Mač s dve oštrice. Kako će se ovom novom papi dopasti što je tu prekinuo priču? Kao Lorencov unuk mogao je samo da ga hvali, ali kao novi papa, možda će se uvrediti što je prečutao Đulijana, Lorenca i njega samoga.

Mnogi u kuriji su ga rado prihvatili, mnogi su mu čestitali, grlili ga, hvalili, svakako ne Makijavelija ambasadora i sekretara Republike, taj je bio mrtav, već humanistu, istoričara i komediografa. U Firenci su mu ponovo aplaudirali, ne toliko za *Mandragolu*, koliko za *Kliciju*.

Kliment ga nije ostavio dugo da čeka, bio je uveden među prvima.

Kada je zamišljao kako će ga Kliment primiti, imao je u vidu kako ga je primio Lav — krenuo mu je u susret raširenih ruku i nije mu dao da mu poljubi papuču, već samo prsten. Ali, Kliment nije bio Lav. Sedeo je, pustio je Nikola da se sagne i da mu poljubi stopalo, a onda je pružio desnicu sa prstenom.

— Srećan... srećan sam što te vidim, Nikolo! Ti mi donosiš duh moje Firence!

— Donosim vam i čestitke iz srca, kao što sam vam već i napisao. Siguran sam da ste dobili moje pismo.

— Svakako da sam dobio pismo od mog Nikola!

„Kako se promenio... kako se promenio! Ne bih ga prepoznao s ovom dugom bradom koja je previše bela za njegovih četrdeset sedam godina! Ali, njegova priča je uvek ista: Moj Nikolo, drago mi je da te vidim. I to je sve.”

— Oh, vidim da donosite nešto u moju čast.

— Da, Vaša svetosti, *Istoriju Firence*, najzad sam je završio i štampao. Pred vaša stopala polažem prvi primerak.

Nikolo je hteo da klekne, ali ga je papa sprečio.

— Ma, kakvo stopalo! Dajte mi je u ruke. Da li ja čitam stopalima?

Papa je odmah pogledao poslednju stranu knjige. Namrštio se na trenutak, zatim se zamislio, a na kraju se njegovo lice opet opustilo.

— Završio si knjigu smrću Veličanstvenog i dobro si uradio. Bolje da o bližoj istoriji sude buduće generacije. Svakako, to se može protumačiti i kao nevesela želja... A što se tiče direktnih naslednika Medi-

čijevih... ne bojte se, nećemo nikada dozvoliti da vlast padne u Popolanijeve ruke.

„Znao sam da će ovo reći”, mislio je Nikolo, „ali kako može da se porodica Mediči nastavi ako nema naslednika? Imaju jedino malu Katerinu. Razmišlja li papa da vlast dodeli ženi?”

— Vidim da čutiš i razumem tvoje sumnje, razmišljaš o tome kako nema zakonitih naslednika... Ali, ja vam kažem da ih ima, i ako u ovom trenutku nisu priznati, postaće. I ja sam, ako se sećaš, naknadno to postao. U Firenci se već nalazi sin mog strica Đulijana, Ipolito... Bar za sada. Ima samo petnaest godina, ali muškarac je!

Nikolo se pokloni.

— Veoma me raduje vaša vest. Čuo je o tom mladiću koji je došao u Firencu s kardinalom Paserinijem, ali još ga niko nije javno predstavio kao sina vojvode iz Nemura. A postojao je još jedan dečak, Alesandro, o kome niko nije javno govorio, ali šuškalalo se tu i tamo...¹⁸¹

Svima je bilo poznato da je papi Klimentu u životu najvažnije da ojača dominaciju svoje porodice. Za narod, Firenca i Mediči su bili isto. U najtežim trenucima za njegovu porodicu narod je uvek uzvikivao: „Kugle! Kugle!” Kada je bio proteran Kozimo Stari, kada se desila Pacijeva zavera, kada se vratio Đulijano. Narod je uzvikivao i „Dole!” i „Smrt!” kada bi se Medičijevi pokvarili i kada bi ga razočarali: na pohlepu i slabosti Pjera Nesrećnika i lošu vladavinu vojvode iz Urbina... Ljudi brzo planu i brzo se umire kada su posredi njihovi lični interesi. Krivili su brakove sa „strankinjama”. Nije im se dopao ni brak Lorenca Veličanstvenog s Orsinijevom, čija je porodica bila poznata po neslozi, osornosti i lošem vladanju u Rimu, ali Lorencova supruga je nestala u senci svog velikog supruga. Ona i deca se nisu slagali s Policijanom, pa ga je ona oterala iz vile u Karafadolu, ali dve reči u Lorencovom pismu su bile dovoljne da se ona smiri: „Gospodo Klariče”... i gotovo!

Pjero se oženio drugom ženom iz Orsinijeve kuće, i time se njegova pohlepa udvostručila. Đulijano se oženio Francuskinjom, što je mnogo

¹⁸¹ On je postao prvi firentinski vojvoda. Bio je pravi tiranin, ubio ga je njegov daleki rođak Lorencino. Neki su smatrali da je on sin Lorenca, vojvode iz Urbina, a neki da je sin samog Klimenta VII.

uvredilo narod. Nosio je dugu bradu po francuskoj modi, ali obrijao se kada se vratio u Firencu.

Kliment je osećao da mu je vlast klimava. Svi su poumimali, kao da ih je neka tajanstvena sila uzela.

— Gospodine Nikolo, jeste li došli samo da biste mi dali knjigu?

Nikolo je shvatio da treba da ide na sve ili ništa. Bio je to odlučujući trenutak.

— Ne, Sveti oče — reče smelo — došao sam da vam nešto predložim.

— Predloži, ali ukratko!

Kliment je prešao sa vi na ti, što je ukazivalo na promenu raspoloženja.

— Vaša svetosti, vama nije nepoznata moja skromna vojna kompetencija, koju sam pokazao osnivanjem vojske od građana Firence, jer Firenca mora imati stajaću domaću vojsku, a ne plaćeničku. Napisao sam i traktat *Umetnost ratovanja* i primio sam velike pohvale stručnjaka, pa bih žarko želeo da tu moju teoriju primenim u ratu koji se trenutno vodi u Romanji.¹⁸²

— Teorija, kažem, u redu. Jesi li se ti nekad borio, Nikolo?

— Ne, Vaša svetosti — reče Nikolo pocrvenevši — ali ideje mogu postojati i bez prakse. Vojska bez vojne teorije nije sposobna.

— Ti bi hteo da odeš tamo da skupljaš vojsku?

— I da je savetujem, Vaša svetosti.

Kliment se tužno nasmeši.

— Plašim se da je tvoja teorija okasnila. Tamo je sada neko ko verujem da zna mnogo više od tebe.

— Mislite na gospodina Đovanija Medičija?

— Da... na „Velikog Đavola“, kako ga zovu Francuzi. Da on nije ludo krenuo u napad s onim svojim poznatim temperamentom i da nije bio ranjen u nogu, bitka u Paviji bi se drugačije završila i ja bih bio u drugačijem položaju.¹⁸³

— Čuo sam da je Đovani veoma sposoban.

— Da, on kao da je od gvožđa, razjareni lav koga je nemoguće držati u lancima.

¹⁸² U stvari, rat se vodio u Emiliji i Lombardiji.

¹⁸³ U Paviji, 24. februara 1525. godine, kralj Karlo I porazio je i zarobio Franca I.

— Ako vi smatrate da ja mogu gospodinu Đovaniju biti na bilo koji način od pomoći...

— Razumem! Ti hoćeš neku dužnost po svaku cenu iako ja mislim da to nije za tebe. Ispuniću ti želju bez daljeg natezanja. Đovaniju je potrebna pomoć, nema para i stalno traži od mene, a ja imam još manje od njega. I šalje svoju suprugu Mariju, moju dragu rođaku, da me na kolenima moli za pomoć! Avaj, moj Nikolo, ne može se iscediti krv iz repe! A ja trenutno imam u sebi vrlo malo krvi, sve ostalo je jed! Ali u redu, idi u Romanju, svrati do moje kase i neka ti daju ono malo što misliš da će ti biti dovoljno. Eto, učiniću ti, ali jasno ti kažem da si na ispitu, a ja mnogo više verujem praksi mog Đovanija nego svim tvojim teorijama. Idi s mojim svetim blagoslovom!

CRNA ČETA

Sa srcem punim radosti i tračkom ponosa, Nikolo krenu za Pjačencu, gde je Đovani iz Crne čete bio gost vojvode Gonzaga. Papa mu je kao pratnju mogao dati samo dva čoveka i nešto malo novca. U kasarni Crne čete dočekali su ga sumnjičavo i s nepoverenjem. U toj četi nije bilo samo Firentinaca tako da mnogi vojnici nisu poznavali starog sekretara Republike.

— Želite da razgovarate s gospodinom Đovanijem? — upita jedan namršteni narednik. — Gospodin trenutno vežba i ne prima posetioce.

— Recite mu da je došao jedan Firentinac koga je poslao papa. Zovem se Nikolo Makijaveli.

Nekoliko vojnika je čulo ove poslednje Makijavelijeve reči i proneo se šapat od usta do usta:

— Firentinac! Prijatelj gospodina Đovanija!

— Papski poslanik...

— Nosi platu! Platu! Stigao je novac!

— Plata! Stigla je plata! — raširilo se kao talas.

Odjednom su Nikola okružili pešadinci koji su njega i njegovog konja snažno vukli prema kasarni, kao da su hteli da ih podignu i ponesu.

— Plata! Plata!

Nikolo je shvatio šta vojnici očekuju, ali je znao da će ih razočarati. Čovek s platom je bio providenje, blagodet, božja ruka! Koliko dugo već nisu primili platu Đovanijevi vojnici? I oni su sami zaboravili. Smanjili su obroke i njihov kvalitet, ali niko se nijednom nije požalio jer su svog vođu poštovali, obožavali i znali da on pati više od njih. Od kada je bio ranjen i prenet u Pjačencu, četa je ostala na granici vojvodstva i čekala ga je, u jadnom smeštaju i bez ičega. Kada su ga, nakon mesec dana strahovanja, videli kako dolazi jašući u kasarnu Nepobedivih, veoma bleđ, ali uspravan i ponosan kao pre, prvo su svi zanemeli kao da vide duha, a onda se digao žamor iz pet hiljada grla: „Đovani! Đovani! Naš Đovani! Vraća se Đovani! Homerski heroj! Nepobedivi! Veliki Đavo! Živela Crna četa! Živeo papa!”

Na drugom je kraju kasarne Đovani vežbao s jednim konjičkim odredom. Čuo je neuobičajenu vrevu i prekinuo vežbu.

— Šta se dešava? Komešanje? Pobuna?

Konjanici su ćutali, nisu znali šta se dešava. Instinktivno su se skupili oko vođe, ali Đovani ih je energično odbio:

— Dalje! Ići ću sam!

Beli konj nastavi krupnim korakom. U velikom sedlu Đovani je izgledao još veći. Nije nosio štitnike jer mu je ranjena noga još bila slaba. Uzvici pešadinaca polako se stišase. Nastupi grobna tišina.

Svi stadoše, samo on nastavi, bez reči, bez znaka, miran. Na konju je izgledao kao spomenik koji je sišao s postamenta. Lice mu je bilo okamenjeno, pogled strašan i nepomičan. Ustalasana masa vojnika sada je bila sasvim mirna. Na dvadeset koraka od njih on se zaustavi. Njegov jak i ljutit glas odjeknu kao bič:

— Šta se dešava? Pobuna u mojoj kasarni?

Tišina. Niko se nije usudio da odgovori.

Pogledao je svakog vojnika u lice.

— Niko neće da govori? Moja je Crna četa zanemela? Ili su moji vojnici postali ulični razbojnici?

Svi zažamoriše kao drveće na vetru. Negodovali su zbog uvrede, ali niko se nije oglasio.

— Dajem vam dozvolu da govorite! Da vas čujem!

— Presvetli... stigao je papski poslanik s našom platom.

Đovani pogleda posetioce na konjima, a onda se približi i pogleda Makijavelija. Lice mu se odjednom razvedri.

— Gospodin Nikolo Makijaveli ako se ne varam.

— Veličanstveni, ne varate se, taj sam!

— Pustite „veličanstva”, u Firenci, ne sećam se pre koliko godina, obraćali ste mi se sa „presvetli” i „ekselencijo”, i tada sam vam isto rekao. Dobro došli u moju kasarnu, raduje me vaša poseta. Sada sam drugačiji, ali da nije bilo tog prokletog „sokola”,¹⁸⁴ ne biste me našli ovde već u Milanu. Izvolite, šta imate da mi kažete?

Okrenuo se ka jednom ađutantu i kratko naredio:

¹⁸⁴ Sitno artiljerijsko oružje. U ono vreme bio je običaj da se vatrenom oružju daju imena ptica grabljivica ili reptila.

— Vežba se prekida, ali neka budu spremni za nastavak!

Kada su stigli, Đovani s teškoćom skliznu s konja, na licu mu se video bol. Laktom je snažno odgurnuo vojnika koji je prišao da mu pomogne.

— Još sam malo ćopav... ali proći će! Hirurzi kažu da je pravo čudo da je kost zarasla, toliko je bila raskomadana! A meni je dovoljno da mogu da jašem. Uđite!

Nikolo je zamišljeno gledao Đulijana Medičija, bio je ponosan i veseo, ali videlo se da je u bolovima. Rana je sigurno bila mnogo ozbiljnija nego što je Đovani govorio.

— Vas šalje papa Kliment?

— Da, svakako, ali ne sa službenim dužnostima. Poslao me je da vam izložim neke moje ideje o organizovanju vojske, u čemu imam nešto iskustva.

— Poznajem vašu knjigu o vojskama, vrlo rado sam je pročitao, ali teorija je lepa na papiru, a na bojnom polju je potrebno oštro oko, brza intuicija, sposobnost da trenutno napraviš novi plan. Sve je to veoma različito od ideja na papiru. Ali, da li je tačno ono što su rekli vojnici? Da li je moguće da vam je papa dao platu za moje vojnike?

Nikolo duboko uzdahnu.

— Avaj, ekaselencijo, čak je i papi bilo mnogo krivo što vam ne može pomoći kao što bi trebalo. Rekao mi je da su sva sredstva crkve potrošena!

Đovani slegnu ramenima.

— Rat se ne može voditi bez para. Da, bitna je vrednost vojnika! Ali vojnici treba da jedu, i to obilno, da bi bili snažni, potrebno je održavati oružje, potrebno je nahraniti konje, a ja sam potrošio i poslednju paru. Živimo od milostinje i od pljački koje su moji vojnici nekada zaista primorani da čine da ne bi umrli od gladi. Ovo je tragedija! A kada vojska miruje i ne bori se...

Đovanijeve oči su sevale. Nikolo je osetio sav bol i potisnuti gnev ovog čoveka, ovog izuzetnog mladića, koga su mučile rana i nemaština. Šta bi on mogao da učini za njega?

— Ovi ljudi ne traže ništa drugo nego da pobede i poginu za mene! A ona nesrećnica, moja žena Marija, koju stalno nekuda teram da traži novac... Novac... novac, treba mi sto konja... ona čini čuda, moli, za-

dužuje se... Otišla je dotle da je osiromašila i papu, koji, ako je verovati njenim ženskim strahovima, suviše rizikuje moj život i hoće da ja umrem. Dosta! Dobro sam znao, moj Nikolo, da vi nemate plate za moje vojnike. Ali, ipak mi nešto donosite, vi ste stručnjak za ratovanje i videćete me kako vodim svoje ljude. Videćete stvari koje nisu napisane u vašem traktatu! Kažu da sam preokrenuo umeće ratovanja. Možda jesam, a možda i ne, ali je svakako ova moja jedna četa plaćenika postala nepobediva. Dodite!

Iako je bio mrtav umoran, Makijaveli se popeo na konja. Pred njim je bilo trista nepokretnih konjanika pod punom opremom, u jedinstvenoj celini, u savršenom redu.

— Gospodine Nikolo, vi koji ste komandovali republičkom vojskom, da li biste hteli da nakratko komandujete mojim ljudima?

Nikolo zaprepašćeno pogleda Đovanija.

— Ekselencijo, tražite od mene nešto što je veće od mojih sposobnosti.

— Joj, pa zar ste vi plašljivac, gospodine Nikolo? Rat se ne vodi na stranicama knjige, rat se vodi na bojnom polju. Hajde, izdajte nekoliko komandi mojim konjanicima: naredite da se postroje u četiri reda, onda u dva, a onda svima dajte objašnjenja za napad. Ja sve to izvedem za pet minuta. Probajte i vi, molim vas!

Makijaveli je nadljudskim naporima pokušavao da se seti svih svojih znanja, uspomena na njegovu firentinsku vojsku koju je sa tolikom mukom sastavio i koja se u Pratu borila tako da mu se plakalo!

— Odred, u četiri!

Vojnici, navikli na suve komande, na neprimetne znake njihovog vođe, na sekund su se zbunili. Nisu znali da li da se postroje u redove ili kolone jer im nije rečeno, neki su krenuli na suprotnu stranu, što je izazvalo pometnju. To bi, u normalnim okolnostima, izazvalo neukrotivi bes Velikog Đavola. Ali, on se samo nasmeši.

— U četiri reda! — ponovi Nikolo.

Vojnici su se vratili na mesto i postrojili se kako im je bilo naređeno.

— Spremi se za napad! — naredi Makijaveli.

— Predložio sam vam da ih prvo postrojite u dva reda — šapnu mu blago Đovani. Nikolo izgubi glavu.

— U dva reda! — promrmlja. — Spremi se za napad!

Opet je pokazao neodlučnost, što je ponovo zbunilo konjanike. Kako? Ovaj je tek došao i sad će im dati ratni plan?

— Treba da se postroje u lepezu, ali ne u dva reda — opet je blago rekao Đovani.

— Raširi se u lepezu... napad!

Makijaveli više nije znao šta da kaže, jedva je govorio. Konjanici nisu bili naviknuti na takvu komandu, pa se nisu pomerali.

— Vidite, gospodine Nikolo — blago nastavi Đovani — tamo je neprijatelj koji puca na nas, a mi treba da osvojimo njegovu teritoriju. Za to vreme vi držite moje ljude izložene vatri i ne razbijate ih, ne sklanjate ih kako biste smanjili gubitke...

Makijaveli ga iznenađeno pogleda.

— Ali, ekselencijo, ja ne vidim neprijatelje i ne čujem topove!

— Hvala Bogu — grohotom se nasmeja Đovani — znam da nema neprijatelja ni topova, ali vi morate da komandujete kao da ih ima. Shvatate li da bi, za ovo vreme koje ste vi potrošili, ja već izgubio pola svojih konjanika? Dobro, sada ćete videti praksu, tu gde je teorija zakazala.

Podigao je desnu ruku. Svi konjanici kao jedan odmah su se postrojili ispred svog vođe. Zazviždao je zviždaljkom koju je nosio oko vrata. Ono što se sledeće desilo Nikolu je izgledalo kao čudo: za nekoliko sekundi, kao da ih vodi neka nevidljiva ruka, grupa se raširi u četiri, pa u dva, pa u jedan red, i zatim u lepezu. Đovani ponovo dignu ruku, na šta se začuše dve trube. Napad! Kao vetar, ovih trista ljudi rasu se po ravnici, podignutih mačeva.

— A sada će se vratiti — reče Đovani, pobednički gledajući posustalog učitelja taktike.

S kraja vežbališta konjanici su stizali u galopu. Pred Makijavelijevim očima dešavalo se još veće čudo... formirali su liniju nekog čudnog oblika. Kada su se primakli, videlo se da su na svakom konju po dva čoveka.

— Pešadini na zemlju iza konjice... marš!

I Nikolo je video da je trista pešadinaca skočilo s konja i potrčalo brzo, skoro kao i konji. Neki su imali duge, a neki kratke mačeve.¹⁸⁵

¹⁸⁵ Ovaj genijalni izum Đovani je primenio i na bojnem polju, veoma uspešno.

— Evo jednog novog metoda koji možete dodati u svoj traktat. Da, dobro ste videli: obučio sam svakog konjanika, i naravno, svakog konja, da na leđima ponese jednog naoružanog pešadinca. A pešadinca sam tako dobro obučio da trče da stižu odmah nakon konjanika, da završe posao. Kako vam se ovo dopada?

— Ekselencijo, mislim da je ovo pravo čudo.

— Pustite sad čuda. To je samo pitanje volje i, pre svega, vode koga vojnici vole i istovremeno ga se plaše.

— Tačno je, presvetli, da ste preobrazili umeće ratovanja — promrmlja Makijaveli.

— Sada ćete videti kako će se pešadinci vratiti nakon napada i kako će izvesti još jedan manevar koji će vas iznenaditi. Izvolite sa mnom do obale reke.

Reka Po bila je veoma blizu. Bila je nemirna i nabujala nakon nedavnih kiša. Đovani se okrenu prema svojim ljudima.

— Pešadijo i konjice, spremite se da pregazite reku!

Da pregaze reku? Voda je bila veoma visoka, a konjanici, konji i pešadinci nosili su teške oklope. Pešadinci su imali velike štitove i mačeve.

— Pokret!

Nikolo je video kako šesto ljudi bez oklevanja ulazi u reku i u savršenom redu napreduje ka suprotnoj obali udaljenoj više od pola milje.

Prkosili su jakoj struji i nisu kvarili red. Đovani se samo smešio.

— Nemojte misliti da oni dodiruju dno, gospodine Nikolo. Reka je sada duboka tri metra!

Pešadinci i konjanici su izašli iz reke tačno nasuprot svojih polaznih tačaka. Đovani trubama dade znak.

— A sada će se vratiti! — reče ponosno — Šta mislite sada, gospodine Nikolo?

— Ja mislim, presvetli, da ste vi zaista Veliki Đavo!

Vratiše se u šator čuteći. Plašljivo, jedva se usuđujući, Nikolo je izvadio iz džepa pismo.

— Od kardinala Jakopa Sadoleta,¹⁸⁶ za vas, ekselencijo! On me je udostojio da lepim rečima podrži moje skromne ideje.

¹⁸⁶ Humanista, filozof, pesnik i profesor latinskog iz Modene, živio je od 1477. do 1547. godine.

Đovani je uzeo pismo od velikog humaniste i filozofa i pročitao ga veoma pažljivo. Kada je završio, podigao je glavu i ozbiljno rekao:

— Kardinal vas veoma ceni, isto kao i ja. Vaše namere su dobre, samo nema vremena da ih primenite. Uskoro ćemo se vratiti u bitku. Sigurno znate da je Francisko I oslobođen iz zatvora u Španiji i da je on oslobodio Karla V i njegovu decu. Ali Francisko nije čovek koji će ispuniti iznudeno obećanje. Nažalost, biće rata, ali meni to odgovara jer sam ja čovek od oružja i ne mogu se promeniti. Idite da se odmorite, gospodine Nikolo. Hvala Bogu, u kasarni uvek ima nešto da se pojede!

TOLIKOM IMENU NIJEDAN GOVOR NIJE DOSTOJAN

Vraćao se. Opet je bio poluporažen. Sklonili su ga, kao i obično!

Njegov odlazak u Romanju bio je još jedna varka, još jedan neo-stvoreni san. Rekrutovati vojsku za čiju odbranu? Firenze? Je li Firenca bila u opasnosti? Pape? Je li papa bio u opasnosti? A kome bi služila vojska, čak i kada bi uspeo da je oformi? Gospodinu Đovaniju možda? A ko bi tu vojsku održavao kada Kliment nije davao platu ni probra-nim Đovanijevim vojnicima koji su bili jedina nada pape i njegovog saveza sa Francuskom, Venecijom i Firencom protiv Karla V?

Oštar Makijavelijev um nije se dao prevariti. Bili su na samoj ivici. Pobjeda ili poraz, došao je trenutak da svedu račune.

Karlo V je bio sam, ali to nije ništa značilo kada je mogao da hrabro izjavi: „Nad mojim kraljevstvima sunce nikad ne zalazi”. Sa majčine strane nasledio je Nemačku imperiju, a bio je i kralj Španije, čija se teritorija prostirala od Atlantika do Pacifika! Taj Karlo V bio je veoma ljut što Francisko I nije ispunio svoje obećanje da ne potegne oružje protiv njega.

Bila su to dva velika moćnika kojima je bojno polje bila Italija.

A Firenca je u srcu Italije!

Klimentu je Firenca bila važnija od cele Italije, a samo su Francuzi mogli da podignu nestabilnu Medičijevu kuću.¹⁸⁷

Papa nije znao koju ribu da peca, pa je šetao između Franciska i Karla. Ako pobedi njegov savez, Firenca će biti sigurna. Ako pobedi Karlo, Medičijevi će ponovo biti proterani.

I? Hoće li Karlo oprostiti Klimentu što se ovaj okrenuo protiv nje-ga? U redu, bio je katolik, nazivao je papu „Svetim ocem”, kao što je Kliment nazivao njega „dragim sinom”, ali osim Španije radilo se i o Nemačkoj, čiji su vojnici bili protestanti koji su jedva čekali da pucaju na Rim i da smaknu papu.¹⁸⁸

— Avaj! Avaj! — kukao je Kliment. Nije više verovao francuskoj vojsci, koja se nakon poraza kod Pavije nikad nije potpuno oporavila.

¹⁸⁷ Medičijevi su se i vratili na vlast zahvaljujući pomoći Karla V.

¹⁸⁸ Što se i desilo pri užasnoj „Pljački Rima”, kada se papa jedva spasao.

Nije mnogo verovao ni firentinskim snagama. Za njega je postojala samo jedna nada: Đovani i njegova Crna četa.

Bože, Bože, u kakvu klopku je Kliment svesno ulazio! Verovao je nekome ko je bio direktan neprijatelj pravim Medičijevima. Iako je Đovani više puta odbio vojvodstva i vlastelinstva, kada bi firentinski narod zahtevao baš njega, da li bi ga on odbio? Ko bi mogao da mu se suprotstavi? Svakako ne Ipolito, koji je još bio dete, i to vanbračno. Svakako ne ni ono drugo dete, Alesandro, koji je takođe bio vanbračno dete i za koga se pričalo da je Lorencov sin, ali su zli jezici šuškali i da je sin samog Klimenta!

Firentinci su jedva tolerisali ove dečake. Nazivali su ih kopiladima za koje Lukrecija Salvijati, kćerka Veličanstvenog, jedina prava Medičijeva u Firenci, nije htela ni da čuje.

U aprilu 1526. godine Nikolo je bio pozvan u Palatu.

Zabezeknuo se. Stvarno im je bio potreban?

Obaveštenje koje mu je stiglo u Albergačo bilo je zvanično. Došao je republički glasnik s obeležjima i po načinu na koji ga je pozvao, Nikolo je shvatio da se radi o nekoj svečanosti, te je obukao svoje staro, ali skupoceno ambasadorsko odelo koje je dvadeset godina čamilo u kovčegu, pokriveno biberom i začинима, da bi se sačuvalo od moljaca.

Primili su ga toliko svečano da je Nikolu zakucalo srce i zadrhtale su mu ruke.

Gonfalonjer je službeno objavio:

— Vlastelinstvo jednoglasno dodeljuje tebi, Nikolo Makijaveli, koji si već bio sekretar i ambasador Republike, zvanje savetnika za zidine i odbranu Firence. Prihvataš li ti, Nikolo Makijaveli, ovu dužnost?

— Veoma sam počastvovan — reče Nikolo i pokloni se — ali moram da primetim da je Firenca u opasnosti.

— Pitanje je dana kada će izbiti novi rat između Lige i imperatora Karla. U ratu treba biti spreman na sve.

— Vojska poput Đovanijeve je nepobediva.

— U ratu je sve moguće, a Đovani Mediči je smrtnik kao i svi mi. Ako Liga izgubi, Firenca će biti prva žrtva Karlove osvete. On nas neće štedeti.

— Neka nam je Bog u pomoći! — reče Nikolo zamišljeno.

Srce, koje mu je u početku uzbuđeno kucalo, sada mu se steglo. Ako Liga izgubi, to znači da papa gubi, što znači da će Medičijevi biti ponovo zbačeni. Šta će se u tom slučaju desiti s njim?

„Avaj, osuđen sam da me niko ne prihvati u potpunosti! Medičijevi mi nikada nisu oprostili što sam republikanac, a novi koji će doći, zateći će me u službi Medičijevih i znaće da sam im posvećivao i darivao knjige.”

Ipak, prihvatio se osnažavanja odbrane, ali ne žurno i posvećeno kako je trebalo. Firenca nije bila jako utvrđena, nije imala kule, samo jedan krug zidina, i to ne veoma jak. I što je najgore, nije imala svoju vojsku.

— Dešava se ono što sam predvideo pre trideset godina! Gde je sad firentinska vojska? Ako Đovani Mediči padne u bici, koga ćemo zvati? Nekog od plaćenih narednika koji su izdajnici i kukavice?

Malo se toga uradilo: ojačale su se zidine, izgradilo se nekoliko kula na brdima Arčetri i Setinjano, opskrbili su se magacini.

Krajem novembra 1526. godine u Firencu je stigao premoreni glasnik posle dvanaest sati jahanja i nakon deset zamenjenih konja. Doneo je neveselu vest: Liga je izgubila, bitka u Governolu je trajala četiri dana, papina vojska je pretrpela velike gubitke, ranjen je Đovani Mediči. Bio je ranjen u nogu, na istom mestu kao i u Paviji. Ovaj put je zrno bilo krupnije i raznelo mu je nogu. Bilo je malo verovatno da se noga može spasti.

Nikolo potrča ka palati Salvijati. Zatekao je Mariju u suzama. Kada ga je videla, pala mu je u zagrljaj.

— Znala sam! Znala sam! Hiljadu puta sam ga molila, preklinjala sam ga na kolenima, stavljala sam mu u ruke našeg malog Kozima. Ali on nije bio čovek koga bi omekšale ženske suze i molbe. Obožavao je svog sinčića, ali na svoj način. Terao me je da ga bacam s prvog sprata dok ga je on čekao dole, kako bi od njega napravio pravog muškarca! Heroja! Ja sam mislila da ću umreti, ali radila sam to! A sada je mrtav!

— Ne, gospo, samo je ranjen, preneli su ga u Mantovu kod Gonzage. Vojvoda koji mu je, politički gledano, neprijatelj, primio ga je sa svim počastima. Oko njega su svi dvorski lekari, spasiće ga!

— Neće ga spasiti. Osećam to. Avaj, papa! Papa će ga nositi na duši! Da, da... Đovani je iz sporedne grane! Govorila sam mu: „Papa te

previše izlaže opasnosti! Želi tvoju smrt!” Kada je prvi put bio ranjen, preklinjala sam ga da se vrati! Nije me poslušao. Neće ga spasiti. Moje je mesto sada pored njega. Brzo... konje... odmah krećem!¹⁸⁹

Jedva ju je sprečio. Ravnica kod Padove bila je puna neprijateljskih vojnika, prolaz nije bio moguć.

Nakon nekoliko dana, 30. novembra, Đovani je izdahnuo. Stradao je od gangrene koja ga je zahvatila nakon amputacije. Umro je kao heroj, kao što je i živio. Nije se žalio na bolnu operaciju. Sam je u ruci držao sveću hirurgu. Hteli su da ga drže, ali on je rekao: „Ni deset vas me ne može držati!”

Svestan da mu se bliži kraj, poslao je poruku punu ljubavi Mariji i oproštajno pismo svojim vojnicima; na samom kraju, uzviknuo je: „Ne želim da umrem u sobi!” Naredio je da ga na nosilima odnesu u karsarnu i tamo je zauvek zaspao.

Tako je umro sa samo dvadeset i osam godina najveći vojskovođa koga je Italija imala. Da su mu dali vrhovnu komandu kako je insistirao, rat bi se drugačije završio.

— Ajme! — reče Nikolo kada je čuo. — Sloboda Firence je zauvek mrtva!

Na vest o porazu Firence se digla protiv Medičijevih. Ali, protiv kojih? Gde su bili Medičijevi? Bilo je protesta i stihijskih zahteva da se svrgnu s vlasti, ali ne i prave pobune. Papa je i dalje bio Kliment VII, unuk Lorenca Veličanstvenog. To je sprečavalo stanovništvo da se digne u otvorenu pobunu. Papa je mogao, štaviše morao, da brani svoju domovinu od Karla V. Ljudi nisu voleli Klimenta, ali im je bio jedina nada za odbranu grada.

Ubrzali su se radovi na pojačavanju utvrđenja, ali to nije bilo dovoljno da se odbije napad ili opsada. Mnogi nisu ni verovali da će doći do toga, čak je i Henrik VII morao da odustane od opsade Firence... Ljudi su bili sigurni da će papa uspeti da zaključi mir ili makar primirje. Mnogi su polagali nade u posvećenost Karla V crkvi.

¹⁸⁹ U brojnim pismima koja je Marija napisala Đovaniju, uvek je očajna; sigurna je da papa želi da po svaku cenu žrtvuje Đovanija, jer se plaši da će on postati sledeći naslednik Medičijevih.

Jedini koji nije gajio lažne nade bio je Nikolo.

Imao je onaj nedokučiv i dubok predosećaj, kao i uvek pre velikih nesreća. To više niko nije mogao da spreči. Za Karla V osvajanje Firence je pre svega bilo pitanje časti. Ko je poznao dobro tog mračnog, podmuklog i prevrtljivog čoveka, znao je da on uvek kažnjava one koje smatra nevernim neprijateljima.

A neverni neprijatelji su osim kralja Franciska bili Rim i Firenca. Imperator nije zaboravio da je ponudio Firenci savez protiv kralja Franciska. Gonfalonjer Nikolo Kaponi je primenio sav svoj autoritet da ubedi sugrađane da prihvate ponudu... ali Firentinci su ostali verni Francuskoj.

Sve se brzo odvijalo: septembra 1426. godine Karlo V objavio je manifest koji je otkrio dvolično ponašanje pape prethodne tri godine.

Firentinci su se držali podalje od Nikola. Za republikance je bio medičijevac, za medičijevce — izdajnik.

Opet su ga pozvali u Palatu.

— Gospodine Nikolo, oduzima vam se dužnost odbrane zidina.

— Firenca više nije u opasnosti?

— Papa valjda zna da brani svoju domovinu.

— Ja sam vam na raspolaganju za novu dužnost. Gospodo, da li vi sumnjate da ja volim svoju domovinu?

— Ništa mi ne sumnjamo, gospodine Nikolo — suvo reče Kaponi — mi samo gledamo dokaze. U svakom slučaju, dođite sutra.

Njegovo je bilo zauvek završeno. Kada je te večeri Nikolo stigao u Albergačo, on mu je pri zalasku sunca izgledao kao mauzolej.

Povukao se u svoju sobu, obukao svečanu odeždu, seo za sto i naslonio čelo na dlanove.

Pred očima mu je proleteo ceo život. Razočaranja, razočaranja, večita razočaranja. Čak su mu i njegovi rani ambadorski uspesi izgledali kao parodija, komedija manje ozbiljna od *Mandragole*, *Klicije* i *Andrije*, koje su bar bile iskrene.

Da li je zaista proživio, ili je izgurao život? Je li bio „veličanstveni muškarac” kako su ga nazivali Gvičardini, Vetori i Sadoletto, ili kockar u seoskoj kafani, ili pak pisac komedija? Prvi put u životu se zapitao šta je hteo da bude: političar, strateg, ambasador, sekretar Republike, istoričar, književnik, pesnik? Zar je zakazao na svim poljima?

Sati su prolazili i nije bio svestan da li razmišlja ili sanja. Probudila ga ruka na njegovom ramenu.

— Nikolo, već je zora a nisi legao.

— Marijeta, toliko sam bio umoran da sam zaspao za stolom.

— Nećeš doći u krevet?

— Ne, već je dan i moram da se vratim u Firencu: izgleda da imaju još nešto da mi kažu.

Bio je premoren kada se popeo na konja. Stigao je u Palatu rano i dugo čekao.

Nije ga primio gonfalonjer, već njegov pomoćnik koji mu se kratko i hladno obratio:

— Gospodine Nikolo, pošto kažete da volite svoju domovinu, ispunite za nju još jednu, poslednju dužnost.

— Recite, spreman sam!

— Odmah se uputite u Brizinjelu. U Imoli je utvrđena vojska vojvode od Urbina. Izgleda da vojvoda voli taktiku Fabija Masima — drži se sa strane i izbegava bitku. Pokušajte svim sredstvima da ga ubedite da dođe u Firencu i da je brani. Ako uspete, Republika će vam biti zahvalna. Pratiće vas četiri konjanika.

Poslednji test, znači? I pored umora, dva sata kasnije je jahao ka Romanji. Stigao je sledećeg popodneva.

Rekli su mu da je vojvoda od Urbina u Forliju. Primio ga je rezervisan i neljubazan adiutant.

— I, šta hoće Firenca?

— Ekselencijo, Firenca se ne može sama braniti, a vi ste nam saveznici. Vlastela me je poslala da mi kažete svoje namere. Možete li braniti Romanju? Ili ćete pregovarati s carem? Ili ćete se vratiti u Toskanu: Pizu, Pistoju, Prato i Firencu?

— Ja ne znam šta planira moj vođa. Gospodine Makijaveli, isuviše ste detaljni u svojim zahtevima.

— Ali, carska vojska napreduje. Car ne namerava da pregovara s papom koji nije ispunio obećanje. Mi se jako plašimo Karlove osvete, koja preti svima nama. Vojska vojvode od Urbina nije ni taknuta.

— Idite u Forli i razgovarajte s njegovom ekselencijom.

Nikolo se te noći naspavao i ujutru je otušao u Forli.

Vojvoda ga je odmah primio, s tobožnjim velikim poštovanjem.

— Počastvovan sam što vas vidim, gospodine Nikolo; vaša slava je sve veća, vi ste najveći humanista veka.

— Presvetli, ovde nije reč o humanizmu, već o životu ili smrti svih nas i Firence. Firenca je sama i nezaštićena. Molimo vas da branite Romanju i Toskanu, ili da se utvrdite na našim ključnim tačkama i da branite Pizu, Pistoju, Prato i Firencu.

Vojvoda od Urbina se nasmeši.

— I da upadnem u zamku carskih trupa koje dolaze sa severa i s juga. Ludost je usprotiviti se Karlu V i papa će skupo platiti tu svoju političku ljuljašku. Ja ću sačuvati svoje snage od pogubne bitke. Firenca traži da branim nju, a papa traži da branim Rim. Sada sam kao Kvint Fabije pred Hanibalom.

— Ekselencijo, Hanibal nikada nije mogao da osvoji Rim i celu Italiju, ali on nije imao topove, nije mu stizala pomoć iz Kartagine a imperator ga je napao sa svih strana. Šta radi papa? Zašto ne pregovara o miru?

— Vi mudro govorite, isto sam mu i ja savetovao. Objasnite firentinskim velmožama da se naša vojska ne može odbraniti od Karla V.

— Recite im da ću ja čuvati svoju vojsku. Sutra, u miru, imaće svoju moć.

— Presvetli, vi ne možete, ili ne želite da pregovarate s kraljem Monkada?

— Zaboravljate da sam ja čovek od oružja, gospodine Makijaveli. Nije na meni da pregovaram, već na vama, na papi, na Veneciji. Nije na meni!

„Još jedan neuspeh! Ali, to se i moglo očekivati. Vlast nije znala šta da radi, kome da se okrene, pa je poslala njega, davnog ambasadora, da pokuša da privoli vojskovođe, koji su i sami bili u teškoj poziciji. Šta sad da radi? Da kaže da nije uspeo i da ode postiden? Ili da traži savet? I od koga?”

Setio se samo jednog imena, starog, vernog prijatelja Vettori, moćnog firentinskog ambasadora kod pape. Vettori je bio u Firenci. Odmah mu je napisao pismo:

Poštovani Frančesko,

Biće pravo čudo ako vojvoda od Urbina dođe sutra u Pjanoro... izgleda da će se ovaj dogovor sklopiti pogubno po nas.¹⁹⁰ Tako ti Boga, prekinite

¹⁹⁰ hitna odbrana Firence

saradnju kako bi nam ovi pomogli... Ako razmisle o nama — spasićemo se, a ako sklope dogovor a da ne razmotre naš položaj — naša propast je sigurna... Ko ima koristi u ratu kao ovi ludaci, ne želi mir. Pozdrav.

Nikolo Makijaveli, u Bercigeli, 18. aprila 1527.

Pismo je poslao štafetno, s naredbom da se ne štedi na zameni glasnika i konja.

Ovo je bila očajnička molba. Samo je papa mogao da spasi Firencu, mirovnim pregovorima i zaključivanjem dugotrajnog mira.

„Možda Kliment ima na umu drugačiji spas Firenze i hoće da joj ga sam donese. Neka Bog spasi Firencu jer jadan Makijaveli nema tu moć!”

Tri dana je čekao odgovor na pismo, ali odgovor nije došao. Popeo se na konja i u svom srcu jasno osetio da mu je to poslednji put.

Stiglo je pismo iz Ankone. Prepoznao je rukopis svog sina Ludovika. Vratio se iz Turske... trgovina, poslovi, ili tajna politička misija?

Preleteo je pogledom preko rukopisa i lice mu se smračilo.

... pre dva dana sam stigao u Ankonu i juče sam dobio strašnu groznicu... Makijavelijeve ruke su počele da drhte.

Kuga je svuda kosila. Smešteni smo u jednoj štali na periferiji, zbog kuge... Hteo bih da me preko ovog glasnika obavestite, znate li nekog ko bi kupio konje jer ih imam sedam... Velikog konja sam kupio za sto deset dukata, a prodao sam ga za manje... nećemo krenuti oдавde dok se glasnik ne vrati... Ne osećam se najbolje. U Dubrovniku, gde smo proveli trideset sati, ljudi su po ulicama umirali od kuge, pa se veoma plašim. Ali, nemam vremena da se ovde zadržavam, pa neka mi je Bog u pomoći. Molim vas, pomozite mi oko konja. Neka vas Bog čuva od svakog zla. Pozdravite majku i recite joj da se moli za moje zdravlje i za zdravlje moje družine. Vaš Lodoviko Makijaveli, kod Ankone.

Tuga, uvek tuga! Najstariji sin mu je u opasnosti i sigurno nema para... da je imao, sigurno ne bi tražio da proda njegove konje!

„I svoje bih prodao... i zemlju, samo da on bude zdrav!”

Marijeta ga je sačekala na pragu. Dao joj je pismo, ne rekavši ništa.

Ona briznu u plač.

— Bože! Smrt je svuda. Kuga, glad i rat... Bog nas kažnjava za naše teške grehe. A ti, Nikolo, zašto si ustao? Juče si ceo dan imao groznicu. Kako si danas?

— Dobro, nemam groznicu.

— Imaš, kažem ti. Daj da ti pipnem čelo... drhtiš!

— Pa kako mogu da budem dobro? Kako preživeti kada domovina umire? Nemam nikakve iluzije, gde god pogledam, vidim crninu i opasnost... Karlo V je zao moćnik, osvetiće se papi, osvetiće se Firenci... juče je proglašena slobodna i čista Republika, kao nekada... Čista od čega? Slobodna od čega? Možda će Medičijevi ponovo biti zbačeni... Republikanci će goreti... Predviđam novo izgnanstvo Medičijevih, a papa će se još više naoštriti na Firencu.

— Šta to govoriš, Nikolo? Firenca je njegova domovina.

— Znam šta govorim. Kliment nikada nije zaboravio da su mu Firentinci ubili oca. On ne želi da Firenca bude slobodna, već da njegova porodica ima apsolutnu vlast. Ali, koja je to porodica? Gde su njihovi naslednici? Imaju samo dva kopileta koja će biti proglašena zakonskim naslednicima kako vlast ne bi pripala Popolanijevima... ali, ipak će pripasti! To je kraj, veliki Medičijevi su već mrtvi i dobro je da sam završio *Istoriju* sa Lorencovom smrću!

Zadihan, pade u radnu stolicu. Marijeta mu položi ruke na obraze:

— Nikolo, pobogu, leži... ovo poslednje putovanje te je premorilo.

— Uništilo me je, mila Marijeta... Ne, pusti me, veruj mi, bolje je umreti nego biti svedok budućih događaja.

Groznica ga je prošla, ali snaga mu se nije vratila. Ležao je sve do maja. Izgledalo je da mu je bolje kada se Lodoviko vratio. Počeo je da izlazi i da obilazi svoje skromno imanje, šume i ono malo stoke.

Nije više išao u Firencu. Nije ni želeo, ali svakog dana je slao nekog slugu ili seljaka da mu donese novosti.

— Sloboda Firence zavisi od papine odluke. Papa ne može više da vlada Firencom, mora da se prikloni jednom ili drugom protivniku. Kome? Francisko I nam je saveznik, ali pretrpeo je poraze i ne može ni sam sebe da spase. Henrik VIII iz Engleske nam je isto saveznik, ali smrtno mrzi Klimenta jer mu nije odobrio razvod... Kome se nadati? Veneciji? Ferari? U Italiji sada postoji samo jedan vladalac — Karlo V. Ili će se papa pomiriti s njim, ili je gotov. Priča se da je napustio Rim...

a zvali su ga „majstorem lukavosti"! Sada je sasvim sluđen, gde god se okrene, vidi neprijatelje. Tu ga je dovela politika koju je vodio.

Ponekad bi dobio napad groznice... sredinom juna su i drugim njegovim sinovima javili o njegovom stanju i oni su došli u Albergačo.

Je li bio u opasnosti? Lekari nisu imali odgovor: „Njegovo stanje je više duhovno nego fizičko... a životne sile ga polako napuštaju”.

Padao bi u delirijum i halucinirao o srećnim danima kada je bio ambasador i razgovarao je čas s Franciskom I, čas s Maksimilijanom, čas s Bordžijom... „Ekselencijo, vladalac ne sme da izaziva mržnju naroda... ali cilj orpavdava sredstva!”

U periodima lucidnosti kritikovao je svoja dela:

— U *Vladaocu* nije izražen moj stav. Ne učim tirane kako da postanu takvi... otkrio sam načine i sredstva kojima se on može poslužiti, ali time sam podučio i narod kako da sačuva svoju slobodu. Bolje odličan vladalac, nego loša republika... Firenca do sada nije imala tirane, ali uskoro će ih imati...¹⁹¹ Velikani su mrtvi i neće ih nikada više biti. Neka nas Bog sačuva od onih osrednjih!

Dvadesetog juna snage su ga napustile. Jako se naprezao, ali od tada nije imao nijednog potpuno lucidnog trenutka. Pozvao je svu svoju decu, sluge i seljake. Strogo im je naredio da ne plaču.

— Slušajte me! U životu sam grešio, kao i svaki čovek, čeznuo sam za dobrim, a nisam mogao da ga činim, umesto toga, trpeo sam nepravde. Nisam se ulizivao moćnicima, govorio sam im istinu. Velika krivica! U *Istoriji* sam se trudio da budem pravedan, ali istoričar nikada ne može biti potpuno nepristrasan, ima svoje simpatije i antipatije. Istoriju treba da pišu ljudi koji su se rodili nakon događaja... Ne znam da li sam nekoga uvredio, ako jesam — tražim oprostaj, kao što ga tražim od vas. Voleo sam domovinu, a ona mi nije verovala. Kada bih govorio mudro, nazivali su me ciničnim. Kada sam pisao petparačke priče za zabavu, dobijao sam veći aplauz nego što sam zaslužio. U svom poslednjem trenutku kažem: neka Bog spasi Firencu jer ona nikada nije bila u većoj opasnosti! Neka Bog ima milosti prema njoj... i prema meni... a sada idite... mogu i sam da umrem...

¹⁹¹ Neki Medičijevi iz sporedne grane bili su pravi tirani. Godine 1530. Firenca je, nakon što je dva meseca herojski podnosila opsadu Karla V, pala i zauvek izgubila svoju slobodu.

O AUTORU

Luidi Ugolini je rođen je u plemićkoj porodici iz Toskane koja se pominje u dokumentima od sredine 16. veka, Ugolini je voleo da kaže za sebe da je Etrurac i sledio je visoke etičke principe osnivača Rima i zato je birao teme koje će ih slaviti.

Diplomirao je prava, ali se rano posvetio slikanju, pisanju koje mu je donelo internacionalnu slavu i pregršt nagrada, a neki njegovi romani su ekranizovani.

Kada je birao junake svojih romansiranih biografija to su bili ili veliki umetnici (Mikelandelo, Leonardo, Rafaelo, Tician) poznati naučnici, pisci (Makijaveli, Petrarka), a posebno se divio velikim vojskovođama kao što je bio Julije Cezar ili italijanskim neprijateljima poput Napoleona i Hanibala.

Ugolinijeva ljubav prema domovini, avanturama, herojima uticala je na to da svoje literarne junake prikaže kao, pre svega, ljudska bića, ali koji su se svojim delima vinuli među bogove.

Nagrade i priznanja:

Premio Nazionale Città di Biella, 1935, for La Zolla

Premio dell'Accademia d'Italia (Accademia dei Lincei), 1936, for The Skua of White Island (Societa Editrice Internazionale)

Premio Castello, 1962, for The Skua of White Island (Societa Editrice Internazionale)

Premio Bancarello Sport, 1983, for Tales of Hunting, Fishing, Life (Olimpia)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

14:929 Макијавели Н.
821.131.1-3
141.7

УГОЛИНИ, Луиђи, 1891-1980

Nikolo Makijaveli : političar, književnik, istoričar i
vojni pisac / Luidi Ugolini ; prevela Biljana Stanojčić.
- Beograd : Evoluta, 2017 (Beograd : Publish). - 167
str. ; 21 cm. - (Biblioteka Vremena i ljudi)

Prevod dela: Il romanzo di Niccolò Machiavelli / Luigi
Ugolini. - Tiraž 1.000. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst.

ISBN 978-86-85957-97-0

а) Макијавели, Николо (1469-1527) б) Филозофија
политике

COBISS.SR-ID 236636172

SADRŽAJ

1. Kobna vatra	5
2. Prazna obećanja	13
3. Kako je valensijski vladalac ubio Viteloca Vitelija.	22
4. Ratoborni papa	41
5. Napolje, varvari	48
6. Povratak Medičijevih	59
7. Gostionica užasa	65
8. Veliki i težak ispit	76
9. Košara drozdova	88
10. Krčma kod Albergaća	97
11. Senka Lorenca Veličanstvenog	103
12. Audijencija kod pape Lava X	113
13. Sin Katerine Sforce	121
14. Republika klompi	129
15. Dužnost pape Klimenta	137
16. Crna četa.	146
17. Tolikom imenu nijedan govor nije dostojan	153
O autoru	157